İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ, İSTANBUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge TEKÇE

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep GÜNAY

TEMMUZ 2020

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ, İSTANBUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özge TEKÇE
(502171834)

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep GÜNAY

TEMMUZ 2020

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502171834 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Özge TEKÇE, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ, İSTANBUL" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Zeynep GÜNAY** .....
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Asuman TÜRKÜN** .....
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Başak DEMİREŞ ÖZKUL .....,
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 15 Haziran 2020
Savunma Tarihi : 24 Temmuz 2020

Aileme,

ÖNSÖZ

Hikâyelerin bitmediği, yalnızca bir kısmını oluşturan tezimde bahsettiğim hikâyeye ortak olan, her sorusuyla düşünülmesi gereken yeni konulara yönlendirerek farklı bakış açıları kazanmamda ışık olan, bilgisine ve birikimine hayran olduğum sevgili danışmanım Doç. Dr. Zeynep Günay'a çok teşekkür ederim.

Çalışmamın temellerini attığım ilk sunumumdan itibaren katkılarını eksik etmeyen ve ufkumu açan Prof. Dr. Asuman Türkün'e, davetimi geri çevirmeyerek tez savunma jürime katılarak bilgi görüş ve önerilerini eksik etmeyen, Dr. Öğretim Üyesi Başak Demireş Özkul'a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Anlatılmayan hikâyeler sandıklarda kalan, eskiyen ama değerini hiç kaybetmeyen danteller gibidir. Emek emek işlenen… Tezimin ana kahramanları olan Çalık Ailesi'ne, hikâyelerini, fotoğraflarını ve yaşamlarını içtenlikle paylaştıkları, beni de kendilerinden biri gibi gördükleri ve hikâyelerini anlatmamda bana güvendikleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Attığım her adımda, aldığım her kararda bir an olsun tereddüt etmeden destek olan ve güvenlerini üzerimden eksik etmeyen, varlıklarıyla her daim güç bulduğum sevgili annem Serap Nilüfer Akdemir ve babam Özcan Tekçe'ye çok teşekkür ederim. Varlığını, sabrını ve desteğini her durumda hissettiren Mert Demirkol'a, teknik ve psikolojik desteğini hiç esirgemeyerek tüm süreçte yanımda olan Aybüke Akgün'e ve Selin Sağlam'a, aramızdaki mesafeye rağmen her zaman yanımda olan ve en içten dileklerini her zaman hissettiğim Dersu Dizman'a, varlıkları ve yaptıkları katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Temmuz 2020

Özge Tekçe
(Şehir Plancısı)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
ÖZET ..... **xiii**
SUMMARY ..... **xv**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırma Problemi 1
1.2 Araştırma Amaç ve Hedefleri 9
1.3 Araştırma Soruları 9
1.4 Araştırma Yöntemi ve Strüktürü 10
2. GÜNDELİK HAYATIN KEŞFİNDE MEKÂN VE TOPLUM DÖNGÜSÜ **15**
2.1 Dönüşen Kent ve Mekân 16
2.2 Dönüşen Kentte Gündelik Hayat Temsilleri 19
2.3 Bölüm Sonucu 34
3 TÜRKİYE'DE DÖNÜŞEN KENT, MEKÂN VE TOPLUM **37**
3.1 Türkiye'de Kent, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm 38
3.2 Türkiye'de Dönüşen Kent, Mekân ve Toplum Triyalektiği 46
3.3 Bölüm Sonucu 53
4 ARAŞTIRMA YÖNTEMİ: ETNOGRAFİK ARAŞTIRMANIN BİR PARÇASI OLARAK GÜNDELİK HAYAT ANLATISI **55**
4.1 Etnografik Araştırma Süreci ve Anlatılar 56
4.2 Esenler Havaalanı Mahallesinde Gündelik Hayat Anlatısı Üzerine Araştırma Tasarımı 64
5. DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ ÜZERİNE BİR ANLATI **71**
5.1 Esenler Havaalanı Mahallesi Neresidir? 71
5.2 Çalık Ailesi Kimdir? 75
5.3 Mekânsal Dönüşüm Baskısı ve Çalık Ailesinin Gündelik Mücadelesi 79
5.4 Gündelik Hayatın Dönüşen Anlatısı 91
5.5 Bölüm Sonucu 103
6. SONUÇ **109**
KAYNAKLAR **117**
ÖZGEÇMİŞ **125**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Araştırma problemine ilişkin şema. **7**
Şekil 2.1: Gündelik hayata dair kavramsal çerçeve. **21**
Şekil 2.2: Dönüşüm baskısı ve gündelik hayatın yeniden üretimi..... **27**
Şekil 3.1: Türkiye'de kent ve mekânın dönüşüm süreci ve toplumsal yansımaları. **39**
Şekil 4.1: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde gündelik hayat anlatısı üzerine araştırma tasarımı. **65**
Şekil 5.1: Esenler Havaalanı Mahallesi'nin konumu. **72**
Şekil 5.2: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde mekânsal dönüşüm, 1970-2019. ..... **72**
Şekil 5.3: Gecekondudan toplu konuta, Esenler Havaalanı Mahallesi'nin dönüşüm süreci 1950-2019. ..... **73**
Şekil 5.4: Çalık Ailesi: Atilla Bey, Yeliz ve Şenay Hanım. **75**
Şekil 5.5: Saim Bey, Mesim Bey ve Atilla Bey Esenler'deki evlerinin çatısında. **78**
Şekil 5.6: Esenler Havaalanı Mahallesi'nin dönüşümü ve Çalık Ailesi'nin değişen hikâyesi. **81**
Şekil 5.7: Şenay Hanım ve diğer hak sahipleri konutlarının büyüklüğü ile ilgili Eskon'un önünde. **85**
Şekil 5.8: Çalık Ailesinin gündelik hayat rutinlerinin dönüşümü ve mekânsal yansıması. **93**
Şekil 5.9: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde mekânın dönüşen dokusu. **94**
Şekil 5.10: Atilla Bey eski evinin bahçesinde komşuları ile mangal yaparken. **96**
Şekil 5.11: Esenler Havaalanı Mahallesi eski mahalle yaşamı ve komşuluk. **100**
Şekil 5.12: Atilla Bey ailesi ve komşularının gündelik buluşmaları, komşuluk ve akrabalık ilişkileri. **101**
Şekil 5.13: Mahalle ve site yaşamında dönüşen sosyalleşme mekânı olarak sokak. **107**

DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ, İSTANBUL

ÖZET

İstanbul, kentsel mekânsallığın her metrekaresinde dönüşüm baskısına maruz bırakıldığı bir kentsel gündeme sahiptir. Dönüşümle birlikte ortaya çıkan yeni durum kentsel dokunun yıkım ve yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak yeniden üretilmesi yanında, değişen ekonomik ve sosyo-politik konjonktürle birlikte kentsel mekânı mülkiyet yapısının yeniden tanımlanması, yerinden edilme, ayrıştırma ve soylulaştırma gibi sorunlar çerçevesinde toplumsal bir mücadele alanı haline getirmektedir. Modern zamanların, 'sıradan' insanların gündelik hayatlarını mekanize bir sistem içerisinde öğütmesi sonucu, bireyin var olamadığı yeni kent mekânları oluşmaktadır. Kentlerin hızla dönüşümü, kent ve toplum arasındaki bağı kopartmakta, kentsiz toplumlar ve toplumsuz kentler ortaya çıkmaktadır. Toplumsal mücadelenin odağında da, yaratılan yeni mekânsallık ve bu mekânsallığa bağlı belleğin göstergesi ve bireyin mekânla kurduğu özgün ilişkinin anlatısı olan gündelik hayat anlatılarının yeniden üretimi bulunmaktadır.

Mekânı toplumdan, toplumu da mekândan koparan neoliberal kentleşme politiğine karşı, toplumun ve mekânın bütüncül ve birbirine bağımlı değişkenler olarak irdelenmesine olanak tanıyan gündelik hayat konusu, toplumun her geçen gün ayrıştığı ve katmanlaştığı dünya düzeninde akıp geçen yaşamın insani yüzü olması sebebiyle önemlidir. Bu bağlamda bireyin görmez kılındığı, dönüşümün politik, ekonomik ve yeni artı değer yaratılmasına dair kaygılar altında kurgulandığından araştırma, bireyin gündelik hayatına odaklanarak bir ailenin hikâyesini dinleyerek ve hissederek süreci deneyimleme ve sorgulama vaadiyle yola çıkmaktadır.

Bu kapsamda araştırma, Esenler Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan bir ailenin gündelik hayatına dair bir anlatı kurarak, kentsel dönüşümün gündelik hayat pratiğine etkisi üzerine eleştirel bir perspektif ortaya koymayı amaçlamaktadır. Belirtilen amaç doğrultusunda, araştırmanın hedefleri: Neoliberal kentsel gündem çerçevesinde mekân, toplum ve gündelik hayat ilişkisini tartışmak; Türkiye'de dönüşüm odaklı kentleşmenin ve mekânsallığın gündelik hayat pratiklerine etkisini sorgulamak; ve etnografik araştırma sürecinin bir parçası olarak gündelik hayat anlatı araştırmalarına odaklanmanın kentleşme politiği ve pratiği için önemini anlamlandırmaktır.

Amaç ve hedefler doğrultusunda "dönüşümle birlikte yeniden üretilen mekânların, bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerine etkisi nedir?" temel sorusuna yanıt arayan araştırma 6 bölümden oluşmaktadır.

İlk bölüm, araştırmanın problemini, amaç ve hedefleri ve araştırma sorularını tanımlamaktadır. Araştırmanın amacına ulaşmak üzere, araştırma yöntemi ve strüktürü bu bölümde kurgulanmaktadır.

İkinci bölümde ilk olarak dönüşen kent ve mekân konusu irdelenerek, toplumun dönüşen varlığını algılayabilmek adına öncelikle onu etkileyen değişkenlere odaklanmak gerektiği düşüncesiyle mekânın dönüşüm baskısı ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan kavramlar tartışılmaktadır. İkinci olarak ise, dönüşen kentte gündelik temsilleri irdelenerek mekânın gündelik hayat ve toplumsal yapı üzerindeki etkisi irdelenmektedir. Toplumun kendi içerisindeki var olan dengesi ve düzeni üzerinde ortaya çıkan baskılar bu bölümde değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde, uluslararası literatürde değerlendirilen mekân, toplum ve gündelik hayat ilişkilerinin Türkiye'ye yansımaları sunulmaktadır. Bölümde mekânın dönüşümüne bağlı olarak etkilenen toplum yapısına odaklanılması nedeniyle Türkiye'de kentsel dönüşüm süreci dört dönemde irdelenmekte, bu dönüşümün birey ve toplumsal yapı üzerindeki yansımaları tartışılmaktadır. Türkiye kentleşme sürecinde mekânın dönüşümünü konu alan bölümde, bireyin yaşamsal faaliyetleri üzerindeki dönüşüm baskısıyla beraberinde ortaya çıkan yeni kavramlar ve bu kavramların bireyin gündelik hayatı üzerindeki baskısına odaklanılmaktadır.

Dördüncü bölüm, Esenler Havaalanı Mahallesinde gündelik hayat anlatısına odaklanan araştırmanın yöntemini konu almaktadır. Yöntem olarak, geleneksel sosyal davranış temellerine inerek, sosyal davranışlara odaklanan '*narrative*' veya '*life histories*' olarak adlandırılan gündelik hayat anlatılarından beslenen etnografik yaklaşımlar benimsenmektedir. Araştırmanın temelini, gündelik hayatın doğrudan gözlemlenebilmesine dayalı katılımcı gözlem ve gündelik hayatın anlatılarına dair notlar alınarak, günlük deneyimler üzerine yapılan mülakatların ve sözlü tarihten beslenen hayat öykülerinin derlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın beşinci bölümünde ise 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilen, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kentsel dönüşüm projesi olan Esenler Havaalanı Mahallesi'ne dair araştırma bulguları sunulmakta; dönüşen kentlerde gündelik hayat deneyimlerinin değişimine odaklanarak bir ailenin anlatıları çerçevesinde dönüşümün gündelik hayatın yeniden üretimindeki etkisi tartışılmaktadır. Bölümün en önemli başlığını oluşturan, mekânın dönüşümüne bağlı olarak değişen gündelik hayat kavramı, ailenin hikâyesi çerçevesinde, tektipleşme, belleksizleşme ve yabancılaşma, bireyselleşme ve yalnızlaşma olmak üzere temelde üç bileşen üzerinden değerlendirilmektedir.

Son bölümde ise, araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Mekânın dönüşümü kavramının başat olarak etkilediği bireysel hayatın gündelik hayat çalışmalarında edindiği yerin mekânla bağlantısının kurulması çalışmanın katkısını ortaya çıkartmaktadır.

EVERYDAYLIFE NARRATIVES IN TRANSFORMING CITIES: ESENLER HAVALANI NEIGHBOURHOOD, İSTANBUL

SUMMARY

As the global urban agenda is increasingly being restructured by major emphasis on the reproduction of urban space as an opportunity space both in the developed but more in the developing world, the implications on the society becomes a major subject in the current urban discourse. The current urban agenda of Istanbul implies constant pressure to renewal in every square metre of the urban spatiality including inner-city slums, peripheral migrant neighbourhoods and historic neighbourhoods. The transformation process under the name of renewal, at the same time, is challenged continuously with increasing problems of displacement, segregation and gentrification, all of which indicates a major problematic on the right to the city. The casualties in the process of transformation do not solely reflect the change of ownership patterns, the disappearance of security, the destruction of urban fabric; the same process also draws on the lost of communities, their heritage and memories. In this process, everything that is not suitable for global capital falls outside the framework created by the system. The modern times efface the 'simple' everyday lives practice in a mechanized system, new urban spaces are created which the individual cannot exist. The rapid transformation of cities breaks the bond between the city and the society. What lies beneath the social struggle that is shaped by the newly created spatiality is the reproduction of everyday life practices as an authentic narrative of one's lived experience and its relationship with the urban space.

On the contrary to neoliberal urbanization politics isolating the urban space from society and in return the society from urban space, the exploration on the everyday life practices allows a holistic quest on the society and the urban space by reflecting the human dimension of the lived experiences in a world of isolation, fragmentation and displacement.

Urbanization, defined as transition from traditional society to modern society, is considered as the breaking point of everyday life discussions. Places that shape everyday life of individuals, such as street, work, home, school etc., are where struggles for existence, encounterings, public consciousness emerge. The enforced urge for the so-called 'modern' grain everyday lives of 'ordinary' people in a mechanized system. As a result, new urban spaces where the individual cannot come into existence are formed. The research on everyday life is significant as having information about the daily routines of individuals light the way for social life and, consequently, space setup. Breakings that occur as a result of changes in individuals' everyday lives and interactions within the society render societies; at the same, these interactions are ignored in the city as a research object.

Thus, it is the particular goal of this research to call for a critical perspective based on empirical insight into the everyday life narratives of communities within transforming cities. Based on a story of one family in İstanbul's Esenler Havaalanı

Neighbourhood, the research attempts to explore the conflicts of current urban renewal policy and to showcase the intangible dynamics of the renewal initiatives in between migration, mobility and displacement from the perspective of the community. For the stated purpose, the objectives are: Discussing the relationship between space, society and everyday life within the framework of the Neoliberal urban agenda; Questioning the effect of transformation-oriented urbanization in Turkey and spatiality on everyday life practices; and signifying the importance of the focus on everyday life narrative researches for urbanization politics and urbanization practice as a part of the ethnographic research process.

For the purpose stated above, this research is seeking respond to the question of "what is the impact of the reproduction of urban space through urban renewal on the everyday life narratives of communities?". The additional questions that structured the research are: How the relationship between urban spatiality, society and everyday life can be read within the context of neoliberal urban agenda? What is the impact of renewal-based urbanisation and urbanity on the discovery of everyday life practices? And how can the knowledge on everyday life narratives can foster transformative change in the way we manage our cities?

To respond to the above-mentioned questions, the research is structured through six parts.

The first part presents the research problem and statement of purpose, the goal and objectives, research questions and methodology.

In the second part, the research firstly explores the concepts, causalities and processes of transformation to better understand the transformative discourses of the society. Changing dynamics of the everydaylife practices are discussed secondly to evaluate the impact of urban transformation on everydaylife and social order.

The third part presents the reflections of the relationship between urban space, society and everydaylife practices that are explored in international agenda in Turkey. The urban transformation process in Turkey is examined within 4 periods, and discussed through its reflections on individual and social structure. The chapter on urban transformation of space within the context of Turkey's urbanization process focuses on new concepts emerging with the transformational pressure on the vital activities of the individual and the pressure of these concepts on the everyday life of the individual.

The fourth part issues the research design and methodology capturing the everyday life narratives of Esenler Havaalanı neighbourhood - Turkey's first urban transformation Project under the Law of Transformation of Areas Under the Disaster Risks numbered 6306. Ethnographic approaches, particularly 'narrative' or 'life histories' that are fed from everyday life stories and focusing on the foundations of traditional social behaviors are used as the research method. The basis of the research is oral histories through the composition of participant observation, which is based on direct observation of everyday life, and notes taken during interviews that are based on everyday life experiences.

In the fifth part, the research findings on the everydaylife narratives of Esenler Havaalanı neighbourhood are presented, and by concentrating on the changing everydaylife in transforming cities, the impact of urban transformation on the reproduction of everydaylife practice is discussed within the frame of a single

family’s narratives focusing on standardization, amnesia and alienation, individualization and isolation.

In conclusion, the contribution of this study is to correlate the space and the place gained in everyday life studies by individual life that is affected by the notion of "transformation of space."

Every piece of land, where the pressure for transformation is felt, face reproduction. The new living space setups produced as consumption centers drag individuals into a new system that they are not used to and grain individuals’ current life experiences in that system. Spaces produced with the new city and new society concerns ignore the relationship between the concepts of individual and society with space, and cause the city to lose its meaning. It is seen that ignoring the story of the society will reveal more knotty problems in the long run and create new discussions in the urban space.

The narrative of Esenler Havaalanı Mahallesi has shown that the operability of the information provided by the conceptual framework on the social system is debatable. It is known that urban transformation causes many economic and social problems such as segregation, gentrification, and displacement in society. However, informations obtained through the oral histories of families remained incapable to mirror the society. In consideration of the informations obtained from the observations and interviews, it is safe to say that a society structure that is lonely and prone to individualization created by the modernization discussed in the current situation is shaped by gender and as so by generations in different geographies, as in the case of Esenler Havaalanı Neighbourhood. Moreover, it is emphasized that it is necessary to perceive the negative impacts of the individualization tendency, which is the basis of social studies in urban spaces, and to understand the importance of individuals’ everyday lives for social studies. It is valuable to give individual a voice and to listen in terms of gaining perspectives.

Lastly but not least, in the space transformation, every structure produced by ignoring the individual setup, the patterns of relationship with her/his environment, the culture and traditional structure s/he has, is produced as a product of capital. Cities owe their unique spatial characteristics to their existing cultural and social structures. Intervention to the urban space or the society living in it and the change in the original texture will begin to similarize the space and society and will not compensate the old social and physical texture. Individuals today, who are forced to move implicity or explicitly, will continue their old lives in a new place in the urban space. It will not be possible to get out of the cycle of transformation unless the individual is heard.

1. GİRİŞ

> Herkesin duyulmasını beklediği bir hikâyesi var.
>
> - Şenay Çalık, Kişisel Görüşme, 20.10.2018.

İstanbul, kentsel mekânsallığın her metrekaresinde dönüşüm baskısına maruz bırakıldığı bir kentsel gündeme sahiptir. Dönüşümle birlikte ortaya çıkan yeni durum kentsel dokunun yıkım ve yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak yeniden üretilmesi yanında, değişen ekonomik ve sosyo-politik konjonktürle birlikte kentsel mekânı mülkiyet yapısının yeniden tanımlanması, yerinden edilme, ayrıştırma ve soylulaştırma gibi sorunlar çerçevesinde toplumsal bir mücadele alanı haline getirmektedir. Toplumsal mücadelenin odağında da, yaratılan yeni mekânsallık ve bu mekânsallığa bağlı belleğin göstergesi olan gündelik hayat anlatılarının yeniden üretimi bulunmaktadır. "Dönüşen Kentlerde Değişen Gündelik Hayat: Esenler Havaalanı Mahallesi, İstanbul" başlıklı bu araştırma da bu noktada, kentsel dönüşümün gündelik hayat pratiklerine etkilerini, bir ailenin gündelik hayat anlatısı üzerinden eleştirel bir perspektif ortaya koyarak irdelemeyi amaçlamaktadır. Bir ailenin hikâyesini ortaya koymak, aslında ailenin kendi doğrularını ve kendi yaşam deneyimlerinin hiç tanımadıkları kişiler tarafından duyulur ve anlaşılır hale getirmek anlamını taşımaktadır. Bu kapsamda araştırmanın ilk bölümünde (i) Araştırma Problemi, (ii) Araştırmanın Amacı ve Hedefleri, (iii) Araştırma Soruları, (iv) Araştırmanın Yöntemi ve Strüktürü tanımlanmaktadır.

1.1 Araştırma Problemi

> Bizim gözümüze görünen gündelik hayat, bilinçaltının mağaraları ve yeraltı geçitleriyle modernlik denilen belirsiz ve yanıltıcı gökyüzü arasında duran bir toprak parçasıdır.
>
> - Lefebvre, l998, s.123

Kapitalist gelişim süreciyle başlayan mekânın dönüşüm kurgusu, olağan, durağan ve kanıksanmış olanın ilk değiştiği durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Brenner ve Theodore (2002)'un neoliberalleşmenin kentleştiği yeni kent kurgusu olarak tanımladığı dönemde mekânın, sermayenin politikaların ve yerel ilişkilerin kesiştiği

güç merkezi haline gelmesi, mekânı yalnızca toprak değeri üzerinden değerlendirilen bir konuma getirmektedir. Neoliberalizmin sürekli gelişen coğrafyasına bağlı olarak kentlerin, büyümenin ve zenginleşmenin mekanizması, sermayenin merkezi olarak nitelendirilmesinin önünü açmaktadır (Molotch, 1976; Smith, 2002; Harvey, 2012). Büyük küresel mekânların, ekonomi üzerinden tanımlanması (Castells, 1994) nedeniyle, gelişmekte olan ülkeler için modernleşme rüyası ve kalkınmanın koşulu ise mekânın dönüşümü olarak algılanmaktadır. Çavuşoğlu (2011) da bu yaklaşımı destekler nitelikte, neoliberal kentleşme dönemde kentsel topraktan elde edilen gelirin cazibesi diğer tüm servet biriktirme girişimlerini ikinci plana attığını dile getirmektedir. Dolayısıyla Giddens (2002)'ın gelenek ve istikrarın öz kimlik oluşturduğuna dair görüşünün aksine artan toprak değerine bağlı olarak kentler değişmekte ve dönüşmektedir.

Kentlerin pazarlanmasında önemli bir faktör olarak arsa değerinin ön plana çıkması kentlerin özgün değerleriyle değil, toprak değerleriyle küresel ekonomiye sunulduğunu göstermektedir. Bu durum kentlerin giderek birbirlerine benzemesine ve özgünlüklerini kaybetmesine neden olmaktadır (Lovering ve Türkmen, 2011). Bu süreçte, küresel sermayeye uygun olmayan her şey sistemin dışında kalmaktadır. Kentler, sermayenin, devlet politikalarının ve yerelleşmiş sosyal ilişkilerin kesiştiği örgütlenmiş güç merkezleri olarak ortaya çıkmaktadır (Brenner, 1999). Aynı zamanda günden güne politize edilen ve sadece yarattığı ekonomik değer üzerinden nitelendirilen kentlerin temelinde küreselleşme politikasının projeleri olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır (Castells, 1994; Freidman, 1995; Sassen, 2000). Kentlerde gerçekleşecek olan her proje, kentin 'değerini' ortaya koyacak şekilde küresel ekonomideki önem derecesini belirlemektedir. Bu görüşün aksini savunan Brenner ve Theodore (2002) ise, bu tür planların kısa vadede ekonomik kazanç elde etmek adına kazanç sağladığı ancak, uzun vadede kentsel ayrışma ortamlarının temelini oluşturduğu görüşünü ortaya çıkartarak kentin değerinin oluşturan kavramların neler olduğuna dair tartışmalarını ortaya çıkartmaktadır.

Süreç içerisinde ortaya çıkan tartışmalar göstermektedir ki, kente yalnızca ekonomik değer biçmek, kenti anlamaktan ve değerlendirmekten çok uzaktır. Bu durum, toplum, devlet politikaları ve fiziksel mekânın bütünlüğünü ve birbirleri ile ilişkili olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu durumun temellerinden bir diğerinin ise, kentlerin ekonomik değer olarak nitelendirildiğini, küresel kentin bir sosyal inşa

olarak kullanıldığını ve yeni kentlinin ortaya çıkartılmasının hedefi olduğunu söylemek mümkündür (Smith, 1998). Kente yapılan her müdahale veya her yorum yalnızca fiziksel olarak değil toplumsal olarak da kentte yaşayan, en küçük birim olarak bireyi etkilemektedir. Kent toplumu, toplum ise bireyi etkilemekte ve bu döngü sonsuz bir düzlemde kendi kendisini üretmeye devam etmektedir. Aynılaşan, özgün değerinden uzaklaşan kentlerin yeni ürettiği toplum kurgusu tüketici toplum kurgusuna evrilmektedir. Lefebvre (2014), bu bağlamda toplumu 'kentsel toplum' olarak isimlendirerek, kentleşme süreci sonunda üretilen yeni, Zukin (1995)'in deyimiyle "kapuçino ile evcilleştirilen" bireyler, tüketen kentlerin tüketen toplum kurgusuna vurgu yapmaktadır. Tüketici toplum kurgusu kendi içerisinde eski'den olandan uzaklaşmaya başlayarak sosyal ve toplumsal çözülmenin temellerinin atılmasına neden olmaktadır.

Brenner ve Theodore (2002), neoliberalleşme sürecinde kentlerin pazarlanmasının altında politik kararlar olduğunu öne sürerek kentsel planlama sürecinin bağımsız düşünüşemeyeceği görüşünü ortaya çıkartmaktadır. Neoliberal kentleşme ortamında yeni kentlerin ve toplumların üretimindeki en önemli araç güncel planlama yaklaşımları olarak ortaya çıkarken, öncelikli olarak yalnızca fiziksel çevreyi yeniden üretmek ve kentlerin küresel pazarda yer almasını sağlamaya odaklanmaktadır. Kent plancıları gerçekte gündelik hayatın yer aldığı fiziki çevreyi tasarlamakta ve oluşumunu denetlemektedir (Tekeli, 2000). Ancak planların, Crawford (2005)'un da savunduğu gibi, olması gereken kentsel yaklaşımların güzel tasarlanmış veya iyi yönetilen kentler yaratmaktan ziyade yaşam odaklı olması gerekmektedir. Aksi takdirde üretilen kentler toplumdan uzak olmakta ve toplum ve kent arasındaki bağı kopartmaktadır.

Büyük kalkınma projelerinin, sosyal kutuplaşma ya da soylulaşma gibi kentlerin sosyal ve fiziksel yapılarında baskı ortaya çıkarttığı görüşününde kentsel gündemde yer aldığı süreçte (Brenner ve Theodore, 2002), odaklanılması gereken en temel konuların başında neoliberal kentleşmenin yalnızca 'küresel' olanla ilgili değil, aynı zamanda 'burada' olanla da ilgili olması gerektiği gelmektedir. Fakat Atkinson (2001)'ın da desteklediği gibi yeni kurgulanan kentsel dokunun yeni yaratılan kentlerin kendi kullanıcıları için değil 'yeni kentliler' için üretilmektedir. Güncel planlama yaklaşımları ise istenmeyenin kent dışına atıldığı, toplumun ve kentlerin planlar ile evcilleştirildiği bir dönemde (Smith, 1996) bu düşünceyi kanıtlar

niteliktedir. Planlama hedefi olarak küresel ekonomiye sunulan kentler ve bunun sonucunda yeni, tüketen toplum hedefi (Lefebvre, 2014; Tekeli, 2000; Castells, 1994; Smith, 1996), kentsel ayrıştırıcı gücünü beraberinde getirmektedir. Kenti, toplumsal yapının mekândaki yansıması olarak değerlendiren Castells (1994), kent sorununun temelinde toplumun gündelik hayatlarında sahip oldukları ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile alakalı olduğu görüşünü savunmaktadır. Toplumun refah seviyesini arttırmak adına kentlerin planlanması, kamusal alan, eğitim, barınma gibi temel kavramlarda çözülmelerin yaşandığı neoliberal döneme geçiş vermektedir. Ortak tüketim araçları olarak nitelendirilen, okul, konut, eğitim, sağlık gibi donatıların küresel ekonomiye sunulmasına bağlı olarak emek-sermaye karşıtı sınıf mücadelesi yerini yeni toplumsal mücadele biçimlerine bırakmaktadır (Castells, 1994). Kent parçaları yüksek gelir grupları tarafından tüketime açılmaktadır (Smith, 1986; Warner, 2001). Bu doğrultuda dönüşümün toplumsal yansımaları neoliberal eksende değerlendirilmektedir.

Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş olarak tanımlanan kentlileşmeye bağlı olarak, kent ve kentsel mekânın hızla toplumsal içeriğinden koparılması; yalnızlaşma, ayrışma ve yerinden edilme ekseninde bireyin varoluş çabası yanında (Zukin, 1987; Atkinson ve Bridge, 2005; Lees, 2008; Smith ve Williams, 2013), bireyin mekânla kurduğu özgün ilişkinin anlatısı olan ‘gündelik hayat’ tartışmaları yeniden önem kazanmaktadır (Lefebvre, 1998; Tekeli, 2000; Crawford, 2005; De Certau, 2009). Bireyin günlük hayatını şekillendiren, sokak, iş, ev, okul gibi mekânlar, kentlerdeki bireysel varoluş mücadelelerinin, karşılaşmaların, toplum olma bilincinin ortaya çıktığı yerlerdir. Kır hayatının sahip olduğu sabit düzende ilerleyen döngünün yerini kent hayatındaki heterojen ve kaotik dokunun almasıyla birlikte bireylerin alışkanlıklarında değişimin ilk sinyalleri verilmektedir. Marx ve Engels (1975), ilk olarak komünist manifestoda gündelik hayatı, işçi sınıfın kendisine ve ürettiğine yabancılaşması olarak ortaya çıkartmış ve tartışma konusu haline getirmiştir.

Lefebvre (2014) mekânı toplumun ürünü olarak nitelendirmesine rağmen, üretilen modern zamanların, ‘sıradan’ insanların gündelik hayatlarını mekanize bir sistem içerisinde öğütmesi sonucu, bireyin var olamadığı yeni kent mekânları oluşmaktadır. Gündelik hayata dair araştırmaların değerini, bireylerin gündelik rutinleri hakkında bilgi sahibi olmanın toplumsal hayata ve buna bağlı olarak mekân kurgusuna ışık

tutması üzerinden açıklamaktadır (Lefebvre, 1998). Bireylerin gündelik hayatlarındaki değişim ve aynı zamanda toplum içerisinde birbirleriyle olan etkileşimlerinde ortaya çıkan kırılmalar, kent içerisinde göz ardı edilen toplumları araştırma nesnesi haline getirmektedir.

Bu bağlamda gündelik hayatın neoliberal kentsel gündemin getirdiği dönüşüm-odaklı kentleşme ve mekânsallık baskısı çerçevesinde karşı karşıya kaldığı değişim ve baskı araştırma kapsamında,

(i) Tektipleşme ve kutuplaşma
(ii) Belleksizleşme ve yabancılaşma
(iii) Bireyselleşme ve yalnızlaşma ortamında sorgulanmaktadır (bknz. Şekil 1.1).

(i) Tektipleşme ve kutuplaşma. Bireyin, özüne yabancılaşması üzerine kurgulanan yeni hayatlar tek tip bir düzenden süregelmektedir. "Gündelik hayatın durağan ve kanıksanmış özelliklere sahip olan, aynı zamanda da durmadan devam eden rutinler" olarak tanımlanabilecek (Lefebvre, 2014) gündelik hayatı, kültürü ve özgün değerleri sistem içerisinde eritilen ve tüketime odaklı mekanikleştirilen 'toplumsuz' kentlerin öznesi olmaktadır. Her bireyin özgün değerlerinden ortaya çıkan gündelik hayat pratikleri yerini herkes için standartlaştırılmış yeni hayat biçimlerine evrilmektedir. Toplum kendisini, kentsel mekânda var edebilmek ve aynı zamanda kendisini farklı bir toplumsal sınıfta hissedebilmek adına 'herkes gibi' olmaya evrilmektedir.

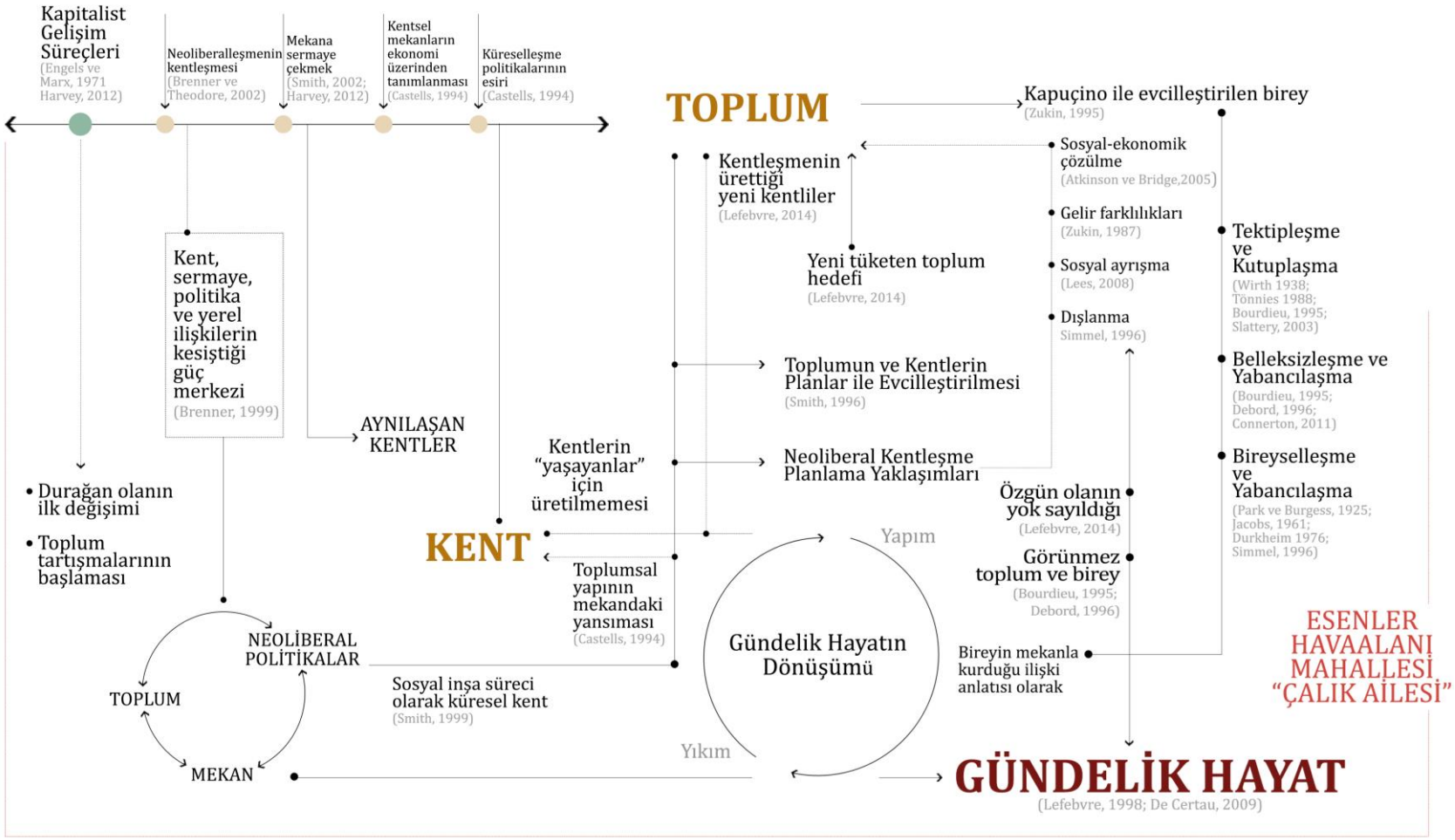
(ii) Belleksizleşme ve yabancılaşma. De Certeau (1990), günlük hayat anlatılarını, sıradan insanların sıradan alışkanlık, dayanışma, mücadele, özel deneyimler, tutum ve uygulamalarının öyküsünü anlatma iddiası olarak tanımlamaktadır. Dışarıdan herhangi bir kişinin bile göremeyeceği ya da fark edemeyeceği alışkanlıklar, toplumsal iletişim ve zamanla birlikte yaşayan insanların oluşturduğu kültür ancak anlatılarla görünür kılınmaktadır. Günlük hayat anlatısına odaklanmak; birey anlatıları üzerinden toplumun müzakere edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çerçevede, toplumsal sorunlar olarak nitelendirilen durumların toplumun bakış açısı üzerinden anlaşılması, gündelik hayat temelinde algılanması ve mücadele alanları yaratmaya yardımcı olması açısından değerli veriye odaklanmaktadır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde kent, aidiyet duygusunun hissedildiği mekânların terk edilmesiyle birlikte yeniden üretilen bir yaşam formunu temsil etmektedir.

Connerton (2011)'un "modernitenin unutturması" olarak tanımladığı bu süreç yeni toplum yaratma kaygısı ile birlikte düşünüldüğünde, unutkanlık yeni kentleşme politiği ve pratiğinin de bir parçası haline gelmektedir. Connerton (2011), bireyin ortak anılara dayandırılarak oluşturulan yaşam alanlarına hâkim olamamasını veya ait hissedememesini, bir piyanistin görme duyusu zayıfladığı için piyanosuna hâkim olamaması şeklinde yorumlamaktadır. Ona göre mekânın dönüşümüne bağlı olarak üretilen yeni modern sistem bireye geçmişini unutturarak, belleğinde anı boşluklarını ortaya çıkmaktadır. Bedenin alışkanlıktan gelen bilgisinin, nesneler uzamında bir konum sağlamadığı; fakat nesnelerin, alışkanlık gereği yaptığımız hareketlerden meydana gelen bedensel dünyamıza katılmasıyla bize bir yerleşmişlik hissi vermekte; alışkanlıkların kırılmasının benlik üzerinde sarsıcı bir etkisi olmaktadır.

Jameson (2008)'a göre de, günümüz toplumlarının geçmişten gelen değerlerini muhafaza edebilme yeteneği giderek azalmakta, geçmiş zaman içerisinde kaybolmaya yüz tutmaktadır. Benzer bir yaklaşımla Giddens (1999), alışık olunanın değişmesiyle toplumun yeni mücadele alanlarıyla karşılaştığını ve eleştiriler üretmesini, gündelik hayattaki küresel devrim olarak yorumlamaktadır. Geçmişle köprü kuramayan bellek, gündelik hayat pratiklerini yeniden kurgulamak durumunda kalmaktadır.

Bu süreçte, sistem içerisinde kendi habitatında var olan birey toplumun bir parçası olarak kabul görmekte, ancak topluma temas edemez hale gelmektedir. Aidiyet mekânından kopan, alışkanlıklarını değiştirmekle karşı karşıya kalan birey zaman içerisinde geçmişinden kopmaktadır. Mekânı dönüşen bir toplumun belleğindeki anıların hikâyelerin zaman içerisinde kaybolmasının gündelik hayat üzerindeki doğrudan etkisini Connerton (2011, s.40), "nasıl ki hikâyeler aile biyografilerinin bir parçasıydı, şehre bir şey inşa edilmesi de şehre yapılan her adım da kentte yaşayanların ortak biyografilerinin parçalarıydı" şeklinde yorumlamaktadır.

(iii) Bireyselleşme ve yalnızlaşma. Toplumsal hafızanın kaybolması, bireyselleşme ve yalnızlaşmanın da yolunu açmaktadır. Toplumsal geçmiş, bireyin kendisine unutturularak gelecek ile arasındaki köprüyü kaldırmasına ve zaman içerisinde salınan bireyin, ne bir zamana ne de bir mekâna ait veya dâhil olmasına izin vermemektedir. Connerton (2011)'ın da belirttiği gibi gelecek, geçmişin yerini alarak güncel deneyim ve eylemlerimizin nedeni haline gelmektedir.

Şekil 1.1 : Araştırma problemine ilişkin şema.

Birey-toplum diyalektiğinde yaşanan yeniden üretim çerçevesinde, toplumsal belleğin geleneksel olandan uzaklaşmasına bağlı olarak sosyal çözülmeler ortaya çıkmaktadır (Weber, 1978; Tönnies, 1988; Simmel, 1996; Lefebvre, 1998). Çevresi değişen birey, adapte olmak durumunda bırakılmakta, olamadığı durumda ise görmezden gelinmektedir. Kentte var olamayan bireyler dışlanmakta veya ayrıştırılmakta, zaman içerisinde dolaylı yoldan veya direkt yerinden edilmektedir. Tüm bu kurgunun sonucunda ise özgün olanın yok sayıldığı, görünmez bir toplum ve birey kurgusu ortaya çıkmaktadır. Kent mekânında görünmez duvarların oluşması bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Zukin, 1987; Atkinson ve Bridge, 2005; Lees, 2008; Smith ve Williams, 2013).

Neoliberalleşme sürecinde ortaya çıkan yeni ekonomi gereği, kentler değişim değerlerini karşılayacak şekilde yeniden işlevlendirilmekte ve kentsel mekânlarda yeniden dönüştürülmesi gereken alanlar ortaya çıkmaktadır. Küresel gündemde de yer aldığı gibi İstanbul için bu dönemde, küresel rekabetçiliği geliştirmek hedeflenmektedir (Aksoy, 2014). İstanbul'un rant üretim merkezi haline gelmesi, kentin küresel ekonomiye entegre olmuş kesimlere hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır (Ünsal, 2014; Yalçıntan vd. 2014). Bu durum kentlerin, sakinlerine hizmet etmekten çok yeni kullanıcılara odaklandığı, soylulaşmanın hedeflendiği konusunu gündeme getirmektedir (Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2010). Zengin ve yoksul arasındaki farkın hızla artmasına bağlı olarak kent mekânında, sosyal kutuplaşma, ayrışma gibi problemler de ortaya çıkmakta, kentsel mekânlar toplumsal bir mücadele alanı haline getirmektedir.

Sürekli dönüşüm baskısı altında kalan kentsel mekânın, gündelik hayat pratiklerinin ve buna bağlı kolektif hafızasının tehdit altında kaldığı bir toplumsal yapıya işaret etmesini beklemek mümkündür. Bireyin gündelik hayatını tamamen değiştirerek bambaşka bir duruma evirebilen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, bireyin alışkanlıklarını sürdüremediği ve dönüşümün faklı pek çok yüzünün etkisinde kaldığı yeni hayatının sosyal bütünlük üzerinde de sarsıcı etkisi olacaktır. Mekânı toplumdan, toplumu da mekândan koparan neoliberal kentleşme politiğine karşı, toplumun ve mekânın bütüncül ve birbirine bağımlı değişkenler olarak irdelenmesine olanak tanıyan gündelik hayat konusu, toplumun her geçen gün ayrıştığı ve katmanlaştığı dünya düzeninde akıp geçen yaşamın insani yüzü olması sebebiyle önemlidir.

Bu bağlamda bireyin görmez kılındığı, dönüşümün politik, ekonomik ve yeni artı değer yaratılmasına dair kaygılar altında kurgulandığından araştırma, İstanbul Esenler Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan Çalık ailesinin gündelik hayat anlatılarına odaklanarak, bireyin toplumu gözeterek özelde bireyin gündelik hayatına odaklanarak bir ailenin hikâyesini dinleyerek ve hissederek süreci deneyimleme ve sorgulama vaadiyle yola çıkmaktadır.

1.2 Araştırma Amaç ve Hedefleri

Araştırma, Esenler Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan bir ailenin gündelik hayatına dair bir anlatı kurarak, mekânın dönüşümünün gündelik hayat pratiğine etkisi üzerine eleştirel bir perspektif ortaya koymayı amaçlamaktadır. Belirtilen amaç çerçevesinde, araştırmanın hedefleri;

(i) Neoliberal kentsel gündem çerçevesinde mekân, toplum ve gündelik hayat ilişkisini tartışmak,
(ii) Türkiye'de dönüşüm odaklı kentleşmenin ve mekânsallığın gündelik hayat pratiklerine etkisini sorgulamak,
(iii) Etnografik araştırma sürecinin bir parçası olarak gündelik hayat anlatı araştırmalarına odaklanmanın kentleşme politiği ve pratiği için önemini anlamlandırmaktır.

1.3 Araştırma Soruları

Amaç ve hedefler doğrultusunda araştırmada, "Dönüşümle birlikte yeniden üretilen mekânların, bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerine etkisi nedir?" temel sorusuna yanıt aranmaktadır. Temel soruya bağlı olarak alt araştırma soruları ise aşağıda sunulmaktadır.

(i) Neoliberal kentsel gündem çerçevesinde mekân-toplum-gündelik hayat ilişkisi nasıl okunabilir?
(ii) Dönüşüm odaklı kentleşme ve mekânsallık gündelik hayat pratiklerinin yeniden kurgulanmasında nasıl bir rol oynamaktadır?
(iii) Türkiye'de kentsel yeniden üretim pratiklerinin özgün toplumsal yansımaları nedir?

(iv) Dönüşümün toplumsal ve bireysel yansımalarını ortaya koymak adına sözlü tarih ve gündelik hayat anlatılarının rolü nedir?

(v) Esenler Havaalanı Mahallesi'ndeki değişen gündelik hayat anlatısı kentsel planlamada dönüştürücü değişim yaratması bağlamında nasıl anlamlandırılabilir?

1.4 Araştırma Yöntemi ve Strüktürü

"Dönüşümle birlikte yeniden üretilen mekânların, bireylerin gündelik hayat pratikleri üzerine etkisi nedir?" temel soruya odaklanan araştırma stratejisi etnografik araştırma sürecinde anlatılara dayanmaktadır (Şekil 1.2). Ailenin hayat hikâyesi, gündelik hayat hikâyeleri ve mekânın diyalektiğinde literatürden faydalanmakta ve etnografik araştırma sürecinde anlatı araştırmalarıyla (*narrative*) yorumlanmaktadır. Dönüşen kentlerde gündelik hayat deneyimlerinin değişimini, Esenler Havaalanı Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm projesinden etkilenen bir ailenin gündelik hayat anlatıları ve gündelik hayat literatürü üzerinden, dönüşümün gündelik hayatın yeniden üretimindeki etkisini tartışmaktır.

Toplumun kent içerisindeki görünürlük kazanmasında, kenti bir laboratuvar olarak kullanarak kent sosyolojisinin temelini oluşturan Chicago Okulu'nun etkisi büyüktür. Gündelik hayatı, toplulukları ve belirli grupların sembolik karakteristikleri üzerine yapılan etnografik araştırmaların da önünü açmaktadır (Deegan, 2001). Bu doğrultuda Chicago Okulu'nun kent sosyolojisi disiplinine kattığı en önemli mirasın, öznel bakış açılarının sosyal eylemler üzerinde etkili olabileceği gibi, alan araştırmalarının, kişisel bilgiler ve hayat hikâyelerinin oluşturduğu bir araştırma yöntemi ortaya çıkardığını söylemek mümkündür (Bulmer, 1984). Bu bağlamda etnografik anlatı araştırması, ortaya çıkan toplumsal sorunların veya bireyselleşmenin yarattığı durumlar bireyin çerçevesinde değerlendirilerek konuya üstten bakan yaklaşımın önüne geçmektedir. Toplumsal sorunlar olarak nitelendirilen durumların toplumun bakış açısı üzerinden anlaşılması, gündelik hayat temelinde algılanması ve mücadele alanları yaratmaya yardımcı olması açısından gerekli bir değer oluşturmaktadır. Ailenin kendi ihtiyaçlarını ve bilgi arama deneyimlerini kendi sözcükleriyle tanımlaması için ortam yaratması, ailenin sosyal dünyası ve gündelik rutinleri hakkında fikir sahibi olmanın yolunu açması nedeniyle etnografik anlatılar, Esenler Havaalanı Mahallesi'nde özgün bir araştırma yöntemi haline gelmiştir.

Şekil 1.2: Araştırma sürecine ilişkin şema.

Araştırma, dönüşüm-mekân ve gündelik hayat ilişkileri üzerine yapılan literatür çalışmasıyla birlikte Türkiye'de dönüşüm-mekân ve gündelik hayat tartışmalarına dair kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. İkinci aşamada ise Esenler Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan ailenin gündelik hayat hikayesinin anlatılar ve literatür ekseninde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda araştırma altı bölümden oluşmaktadır:

İlk bölümde, araştırmanın problemi, araştırmanın amacı, hedefleri ve soruları ortaya konmaktadır. Araştırmanın amacına ulaşmak üzere, araştırma yöntemi ve strüktürü bu bölümde kurgulanmaktadır.

İkinci bölümde, ilk olarak dönüşen kent ve mekân konusu irdelenerek, toplumun dönüşen varlığını algılayabilmek adına öncelikle onu etkileyen değişkenlere odaklanmak gerektiği düşüncesiyle mekânın dönüşüm baskısı ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan kavramlar tartışılmaktadır. İkinci olarak ise, dönüşen kentte gündelik temsilleri irdelenerek mekânın gündelik hayat ve toplumsal yapı üzerindeki etkisi ortaya çıkartılmaktadır. Toplumun kendi içerisindeki var olan dengesi ve düzeni üzerinde ortaya çıkan baskılar bu bölümde değerlendirilmektedir.

Üçüncü bölümde, uluslararası literatürde değerlendirilen mekân, toplum ve gündelik hayat ilişkilerinin Türkiye'ye yansımaları sunulmaktadır. Bölümde mekânın dönüşümüne bağlı olarak etkilenen toplum yapısına odaklanılması nedeniyle Türkiye'de kentsel dönüşüm süreci dört dönemde irdelenmekte, bu dönüşümün birey ve toplumsal yapı üzerindeki yansımaları tartışılmaktadır. Türkiye kentleşme sürecinde mekânın dönüşümünü konu alan bölümde, bireyin yaşamsal faaliyetleri üzerindeki dönüşüm baskısıyla beraberinde ortaya çıkan yeni kavramlar ve bu kavramların bireyin gündelik hayatı üzerindeki baskısına odaklanılmaktadır.

Dördüncü bölüm, Esenler Havaalanı Mahallesinde gündelik hayat anlatısına odaklanan araştırmanın yöntemini konu almaktadır. Yöntem olarak, geleneksel sosyal davranış temellerine inerek, sosyal davranışlara odaklanan '*narrative*' veya '*life histories*' olarak adlandırılan gündelik hayat anlatılarından beslenen etnografik yaklaşımlar benimsenmektedir. Araştırmanın temelini, gündelik hayatın doğrudan gözlemlenebilmesine dayalı katılımcı gözlem ve gündelik hayatın anlatılarına dair notlar alınarak, günlük deneyimler üzerine yapılan mülakatların ve sözlü tarihten beslenen hayat öykülerinin derlenmesi oluşturmaktadır. Dönüşümün toplum üzerinde ortaya çıkarttığı baskılar, gündelik hayat hikâyelerine odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda yaşanılan anı temsil eden gündelik hayat hikâyelerine etnografik

araştırma sürecinde değerlendirerek anlatılara odaklanmak, dönüşümü dışarıdan bir göz yerine içeriden bir bakış açısıyla değerlendirmek bakımından önemli bir yere sahiptir. Araştırma kapsamında kullanılan etnografik anlatılar ve kişisel fotoğraflar Çalık Ailesi'nin yazılı izinleri doğrultusunda paylaşılmaktadır.

Araştırmanın beşinci bölümünde ise 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilen, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kentsel dönüşüm projesi olan Esenler Havaalanı Mahallesi'ne dair araştırma bulguları sunulmaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde verilen literatür çerçevesinde dönüşen kentlerde gündelik hayat deneyimlerinin değişimine odaklanarak, bir ailenin anlatıları çerçevesinde dönüşümün gündelik hayatın yeniden üretimindeki etkisi tartışılmaktadır. Ailenin kendi ihtiyaçlarını ve bilgi arama deneyimlerini kendi sözcükleriyle tanımlaması için ortam yaratmak, ailenin sosyal dünyası ve gündelik rutinleri hakkında fikir sahibi olabilmek açısından önemlidir. Bu nedenle, ailenin kendi ihtiyaçlarını ve bilgi arama deneyimlerini kendi sözcükleriyle tanımlaması için ortam yaratarak, ailenin sosyal dünyası ve gündelik rutinleri hakkında fikir sahibi olabildiğimiz bu bölüm, ailenin anlattıkları ve alan notları üzerinden oluşturulmaktadır. Bölümün en önemli başlığını oluşturan, mekânın dönüşümüne bağlı olarak değişen gündelik hayat kavramı, ailenin hikâyesi çerçevesinde, tektipleşme, belleksizleşme ve yabancılaşma, bireyselleşme ve yalnızlaşma olmak üzere temelde üç bileşen üzerinden değerlendirilmektedir.

Son bölümde ise, araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Mekânın dönüşümü kavramının başat olarak etkilediği bireysel hayatın gündelik hayat çalışmalarında edindiği yerin mekânla bağlantısının kurulması çalışmanın katkısını ortaya çıkartmaktadır.

2. GÜNDELİK HAYATIN KEŞFİNDE MEKÂN VE TOPLUM DÖNGÜSÜ

Dönüşüm, yalnızca bir nesnenin bir şekilden başka bir şekle girme hali olarak tanımlamak doğru olmayacaktır. Yalnızca somut nesnelerin dönüşüme uğramayacağı gibi, dönüşüm de yalnızca doğal yollarla gerçekleşmemektedir; tıpkı kentlerin dönüşüm sürecinde yaşandığı gibi. Kentsel mekân, insanların hayat alanlarını oluşturan, farklı unsurların bir arada bulunduğu bir bütün olarak tanımlandığında; mekânın dönüşümünden en çok bireylerin ve toplumsal olduğu kadar bireysel hayatların da etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu duruma bağlı olarak, kapitalin mekândaki yeniden üretim sürecinin bireyin hayatına bağlı olarak gündelik hayatı da yeniden ürettiğini söylemek mümkündür. Bireysel hayatta ortaya çıkan dönüşümler, bireyleri bir arada tutan toplum yapısını da sarsmakta ve mekânın dönüşümünün toplumsal yapı üzerinde de dönüşüme neden olmaktadır. Yaşanan dönüşüm ve yeniden yapılanma odaklı kentsel gündem çerçevesinde toplumu tanımanın, tanımlamanın ve toplumun dönüşen mekân ile ilişkisini sorgulamanın gündelik hayatı kavrama ihtiyacını gündeme getirmesi nedeniyle, araştırmanın bu bölümünde mekânın dönüşümünden etkilenen bireylerin hayatlarındaki dönüşüm konusu, gündelik hayat kavramı üzerinden irdelenmektedir. Toplumu anlama çabalarının kentlerin dönüşümüne bağlı olarak hızla artması, gündelik hayat kavramının gündeme gelmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle mekânı ve gündelik hayatı bir arada tartışmanın dönüşümün her boyutunu irdelemek adına gerekli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu bölümünde, (i) Dönüşen Kent ve Mekân, ve (ii) Dönüşen Kentte Gündelik Hayat Temsilleri başlıkları üzerinden ilk olarak dönüşen kent ve mekân konusu irdelenerek, toplumun dönüşen varlığını algılayabilmek adına öncelikle onu etkileyen değişkenlere odaklanmak gerektiği düşüncesiyle mekânın dönüşüm baskısı ve dönüşüm sürecinde ortaya çıkan kavramlar tartışılmaktadır. İkinci bölümde ise, dönüşen kentte gündelik temsilleri irdelenerek mekânın gündelik hayat ve toplumsal yapı üzerindeki rolü ortaya konmaktadır. Toplumun kendi içerisindeki var olan dengesi ve düzeni üzerinde etkili olan baskılar değerlendirilmektedir (Şekil 2.1 ve 2.2).

2.1 Dönüşen Kent ve Mekân

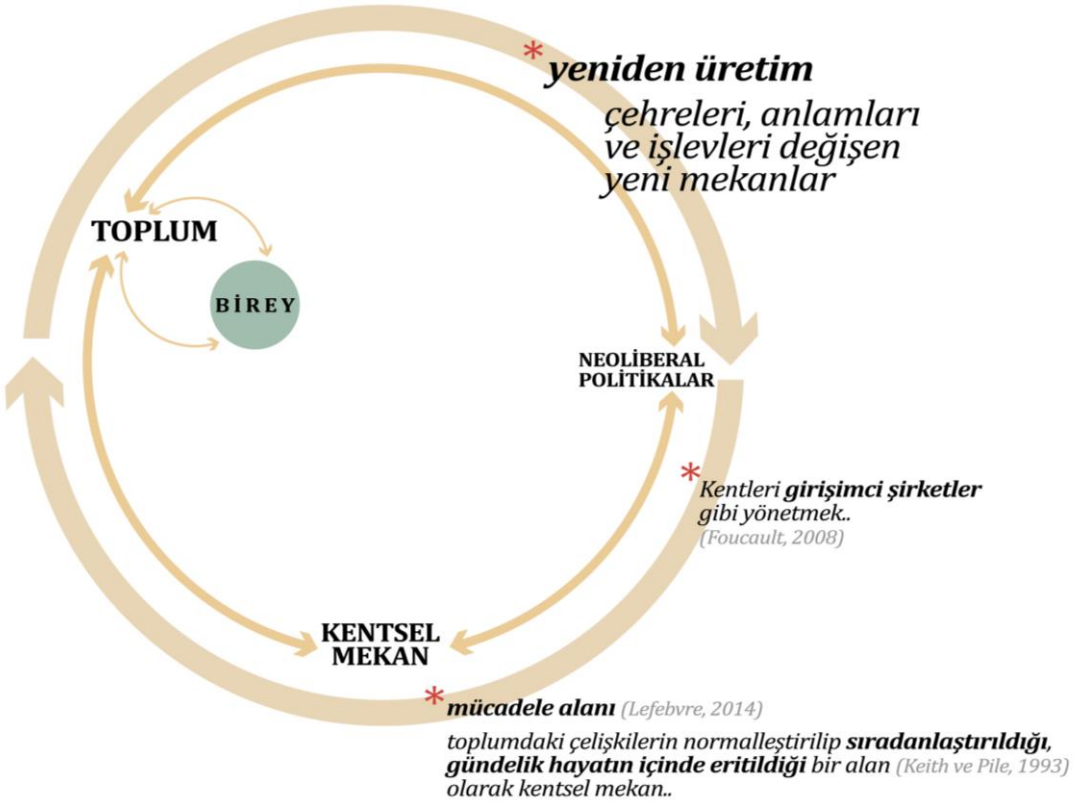
Kentler insanların bir arada hayata başladığı dönemlerden itibaren, sürekli bir değişim ve dönüşüm baskısı altında kalmaktadır. Nüfus yoğunluğu ve hareketliliği gibi değişimler, ekonomik faaliyetlerde yapılan kademeli mekânsal ve sektörel düzenlemeler ile sosyal, ekonomik ve politik olarak birbiri üzerinde eklemlenerek ilerleyen yeniden üretim arzusu, kentlerin dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Günümüzde mekânın yeniden üretimi, neoliberal politikalar aracılığıyla kentin tarihsel oluşumu içerisinde değişen arsa değerleri, bölgeler arası rant potansiyelleri yaratarak bölgeler arası değer farklılıklarını ortaya çıkartmakta (Tekeli, 2011); oluşan rant farklarının radikalleştiği yerde kentler üzerinde dönüşüm baskısı artmaktadır.

Mekânın dönüşümünün temelinde yatan sermayenin yeniden üretimi arzusu, kentlerde sermaye mekânlarının oluşumunun yanı sıra, mekânın artan değerinin kurgulandığı yeni kentleri ortaya çıkartmaktadır (Kiper, 2004). Molotch (1976), kentsel rantın tanımını yaparken, her parselin ekonomik değere sahip olduğunu ve toprağın sahip olduğu bu değerin de toprak sahibine değer katacağını belirtmektedir. Harvey (1989) ise, kentlerin yeniden yapılandırılma nedenlerinin başında artan toprak rantının geldiğini vurgulayarak, sermayenin karını arttırmak amacıyla yatırımlarını daha karlı olan kent mekânları üzerinde kullanıldığı görüşünü savunmaktadır. Kent için atılan her adımın, kentin cazibe merkezi haline gelmesine ortam hazırladığı bu durumda, yaratılan yeni imgelerle kentin çekim gücünü arttırılarak ulus içi ve ulus aşırı yatırımcı potansiyeli çekmek küresel ekonomide yer edinmek adına kentsel kalkınmanın itici gücü olarak görülmektedir.

Devlet gücünün ötesinde kentler arası rekabetin ön plana çıkmasıyla, ekonomik kalkınmanın odak noktası haline gelen kentler (Eraydın, 2012), dönüşümle yaratılan yeni imgelerin ulus ve ulus aşırı yatırımcı potansiyeline sahip olması nedeniyle, iktidar politikalarının en önemli araçlarından biri olarak anılmaktadır (Harvey, 1989; Hall ve Hubbard, 1996; Lefebvre, 2014). Bu durumda iktidar, kentsel politikalarını bu yönde geliştirerek, yerel yönetim ve sermayenin ortak ürünü haline getirmektedir. Kentsel politikalar ve planlama yaklaşımlarının kent mekânlarındaki dejenerasyona bir yanıt olarak kentsel yenileşme hareketlerini beraberinde getirmelerinin temelinde, devletlerin küresel piyasada yer edinebilmesi adına tüketen bir topluma ve küresel

piyasayla rekabet edebilecek güçte ve imajda kentlere sahip olması gerekmektedir. İktidar kanalıyla gerçekleştirilen projeler de kentsel imaj yaratma amacına hizmet eder niteliktedir. Wacquant (2012, s.68), kentsel proje ve iktidar kurgusunu "neoliberalizmi 'neo' yapan ve yeni liberalizmi 'yeni' yapan devletin düzenleyici rolünün yeniden tanımlanıyor oluşudur" diyerek açıklamaktadır.

Kent mekânlarının meta haline gelmesi sonucu kullanım değeriyle değil, değişim değeriyle ön plana çıkan soyut mekân özelliği gösterirken; zaman içerisinde iktidarın bir aracı haline gelmekte ve iktidar mekân üzerinde baştan sona bir denetim kurmak istemektedir (Lefebvre, 1995; Crawford, 2014). Neoliberalizm sonucu dönüşen kentlerin çehreleri, anlamları ve işlevleri tamamen değişen yeni üretilen mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Brenner ve Theodore, 2002). Politik bir koz olarak tanımlanan kentsel yapıda (Lefebvre, 2014, s.15), dolaylı özendirmeler, teşvikler ve kısıtlamalar yoluyla piyasa rejimine uygun olarak yönetilebilen yeni toplum yaratılması hedeflenmektedir. Bu durumu Foucault (2008), girişimci şirket gibi yönetilen kentler olarak nitelendirmektedir.

Şekil 2.1: Dönüşüm baskısı, mekânın ve toplumun yeniden üretimi.

Kentsel politikaların sadece mekânsal ve fiziksel odaklı şekillendirildiği kentlerde toplum ve kent ilişkisini göz ardı etmektedir. Mekânın dönüşümündeki gelir odaklı yaklaşımlar, kentsel mekânı insandan bağımsız düşünmekte ve fiziksel mekân olarak değerlendirmektedir. Ancak dönüşümün yalnızca ekonomik, politik ve fiziksel olarak kurgulanması kent içerisinde ikili yapılaşmanın toplumsal yansımasını ortaya çıkartmaktadır. Tekeli (1988), kentin sermayeyle ilişkisini kentin mevcut toplumsal biçimlendirilmesinin veya üretim biçiminin yeniden üretildiği alan olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda, toplumsal hayat biçimine müdahale etmek üzerinden kurgulanan yeni kentlerin, toplum hayatını yönettiğini ve yeniden biçimlendirdiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, tartışılması gereken en önemli konuların başında neoliberal ideoloji ile biçimlendirilen kentlerde toplumun ve bireyin yeri gelmektedir. Mekânsal baskının hem nedeni hem sonucu olarak yeniden üretilen kentler mekânsal farklılıkları ve eşitsizlikleri doğurmaktadır. Sermayenin yeniden üretimi arzusu, kentlerde sermaye mekânlarının oluşumunun yanı sıra, mekânın artan değerinin ve bu değerin konutlar üzerindeki yansımaları, dönüşen mekânlarda yaşayan bireyleri ekonomik ve sosyal olarak etkilemektedir.

Devletin yasal düzenlemeler doğrultusunda aldığı fiziksel kararlar, temelinde toplumsal hayatı düzenlemek adına atılan adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Foucault, 2008). Mekânsal farklılıkların ve eşitsizliklerin yaratılması, bu durumun sürekli olarak yeniden tanımlanması, sermayenin kent üzerindeki yaptırımları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu durum, mekânın ikiliğini daha da derinleştirerek kent içerisinde görünmez sınırları ortaya çıkartmakta ve toplumsal ayrışma ortamlarının temeli atılmaktadır. Smith (1979)'in, rant farkı olarak nitelendirdiği kuramında kentsel dönüşümün kentsel coğrafya üzerinden işlendiği ve kent içerisinde toplumsal ayrışma ve soylulaştırmanın bir adımı olduğu görüşü de bu durumu desteklemektedir. Kent içerisinde ayrışmış yeni tabakalar ortaya çıkmaktadır. Bu durum yalnızca ekonomik sınıflardan değil etnik, kültürel farklılaşmalardan da oluşmaktadır. Yüksek gelir veya düşük gelir grubu olmaktan ziyade çok parçalı ayrışmayla karşı karşıya kalınmaktadır. Artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekânına da yansıyarak yarattığı ikili kentsel yapılanmaların ortaya çıkması (Kiper, 2004), mekânın, sürekli olarak yeniden üretilmesine bağlı olarak kentler, kentte yaşayan bireyler için mücadele alanı haline gelmektedir (Lefebvre, 2014).

Fiziksel mekânın ve toplumsal hayatın bağımsız iki konu olarak ele alınması, dönüşüm ve toplum yapısı arasındaki ayrışmayı derinleştirmektedir. Toplumsuzlaştırılan mekânlarda ortaya çıkan terk edilmiş kentsel merkezler, toplumsal birlikteliğe müdahale etmektedir. Bireylerin kullanamadığı kentsel mekânlar daha çok güvensiz olarak atfedilmekte ve kentsel mekânın dışlanan merkezleri haline gelmektedir (Jacobs, 1961). Bu durum hem kent mekânının toplumsuzlaşmasını hem de toplumun mekânsızlaşmasını ortaya çıkartmaktadır.

Tarih boyunca toplumun mekân tartışmaları içerisinde yer almaması, mekânın yalnızca fiziksel bir nesne olarak değerlendirmekten ileri gidememesine neden olmuştur. Soylulaşma ve ayrıştırma ortamlarının oluşması ve yerinden edilme söylemlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte; dönüşümün başlangıcında tartışılan barınma ihtiyaçlarının karşılanması durumu, kentin kalkınmanın merkez gücü olarak görülmesine bağlı olarak yeniden şekillenerek toplumu içerisinde eritmeye başlamaktadır. Bu durum, mekânın yapılandırılma sürecinde yeni bir sosyal yaklaşımın gerekliliğinin altını çizmektedir. Toplumun özgünlüğünü kaybetmeye başlaması ve kent içerisinde var olmaya çalışması dönüşen mekânda gündelik hayat tartışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Wirth (1938) kenti, toplumsal açıdan farklılık gösteren insanların göreli olarak geniş bir alan içerisine yoğun bir biçimde ve sürekli olarak yerleşmiş bulunması durumu şeklinde tanımlamaktadır. Bu kapsamda literatürde insan yerbilimi olarak tanımlanan kent sosyolojisinin temel konusunu oluşturan (Gieryn, 2006), kent içerisinde göz ardı edilen toplumların, zamanla kentsel sorunların da etkisiyle sosyolojik bir araştırma nesnesi haline geldiğini söylemek mümkündür. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak kentli hayatına geçiş, mekân, toplum ve özellikle gündelik hayat tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.

2.2 Dönüşen Kentte Gündelik Hayat Temsilleri

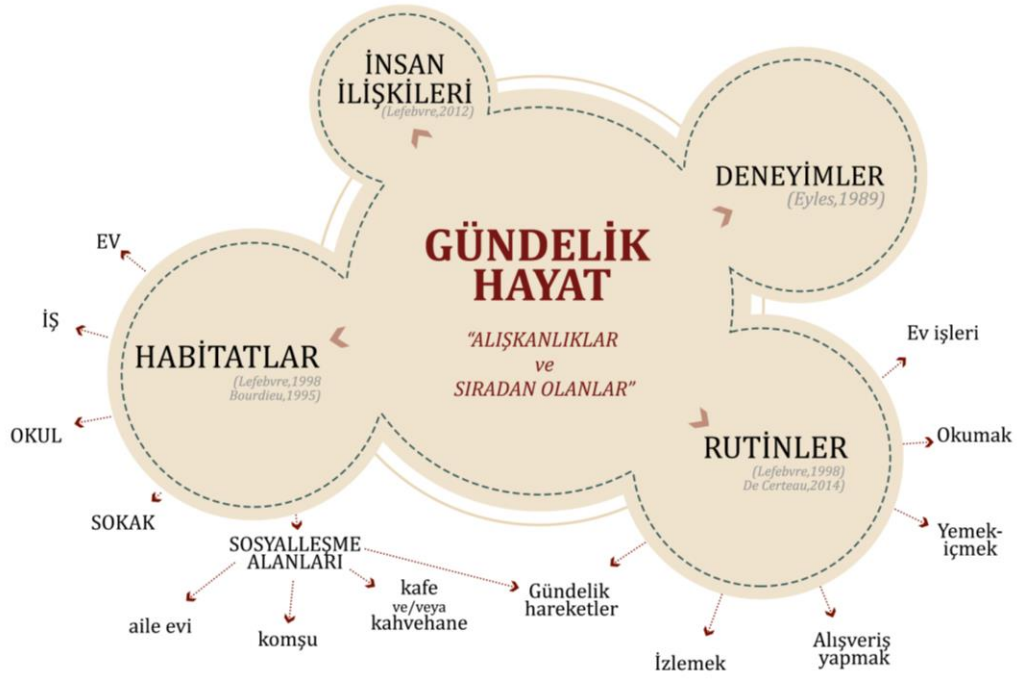
Gündelik hayat alışkanlıklar ve sıradan olanlardan meydana gelmektedir. Gün içerisinde yapılan bilinçli veya bilinçsiz her hareket, her durum gündelik hayatın tanımı içerisinde yer almakta ve birey için fark edilmese dahi farklı anlamlar taşımaktadır (Şekil 2.2). Gündelik hayatı kuramsal bir temelde irdeleyen Lefebvre (1998) yaptığı gündelik hayat tanımında, gündelik hayatın durağan ve kanıksanmış özelliklere sahip olduğunu vurgulamakla birlikte, durmadan devam eden gücünden

bahsederek gündelik hayatı iki zıt özellik üzerinden nitelemektedir. Gündelik hayatın iç içe geçmiş ilişkilerden meydana geldiği, gündelik pratiklerden oluştuğu görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe ek olarak Bourdieu (1995), gündelik hayatı alışık olunan, bireyin vakit geçirdiği, kendisine ait ve kendisini ait hissettiği ev, iş, okul, sokak gibi habitatlar üzerinden tanımlamaktadır. De Certeau (2008) da benzer bir şekilde gündelik hayatı konuşmak, okumak, hareket etmek, alışveriş yapmak gibi bilinçli ve bilinçsiz olarak tekrar edilen temel yaşam pratikleri üzerinden tanımlamaktadır. Sıradan olanın tekrar ettiği, alışkanlıkların oluştuğu ve bireyin bu alışkanlıklara bir parçası olarak karşımıza çıktığı süreç pek çok anlamı da içerisinde barındırmaktadır. Buna bağlı olarak kente yapılan herhangi bir müdahale aynı zamanda topluma ve toplumun sahip olduğu gündelik pratiklerine ve alışkanlıkların yapılmış bir müdahale kabul edilmektedir (Gregory ve Walford, 1989). Eyles (1989), yapılan tanımlamaları ortak çerçevede değerlendirerek gündelik hayatı, hem kendi kontrolümüz altında olan hem de kontrolümüz dışındaki kuvvetler ve olaylar tarafından şekillenen deneyimler bütünü olarak ele almaktadır. Gün içerisinde yapılan her şey gündelik hayat ve birey için önemli sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu önem ise gündelik deneyimimize engel durumlar ortaya çıktığında fark edilmektedir. Gündelik hayatın yeniden üretimi, özgün olanın yok sayıldığı yeni görünmez toplum ve birey kurgusunun üretimine bağlı olarak kendi içerisinde evrilmektedir. Kırın kendi gelenekselliği içerisindeki homojenliği, mekâna yapılan herhangi bir dönüşümle birlikte modern homojenin üretilmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayat deneyimlerinin kontrol dışı gelişmesinin nedenlerinin başında ise mekânsal müdahaleler gelmektedir.

Toplum bilimci bakış açısına göre gündelik hayat tartışmasındaki kırılma noktası, geleneksel toplumdan modern topluma geçiş olarak tanımlanan kentlileşme olarak görülmektedir (Marx ve Engels, 1975; Weber, 1978; Tönnies, 1988; Simmel, 1996) (Şekil 2.3). Mekâna yapılan herhangi bir müdahale gündelik olanda başlamakta ve gündelik olanda son bulmaktadır. Bu nedenle mekânsal düzenlemeler ve gündelik hayatın sürekliliği arasında karşı konulmaz bir ilişkiyi ortaya çıkartmaktadır. Benzer bir görüşle Lefebvre (1998), gündelik hayatı modernitenin bir sonucu olarak görmektedir. Gündelik hayatı sıradan olan üzerinden değerlendirirken sanayileşme sonrası kentlileşmenin ortaya çıkardığı yozlaşan üslubu ve kültür parçalanmasını eleştirmektedir.

Toplumun kent içerisindeki görünürlük kazanmasında, döneminin kentsel durumu çerçevesinde kentte bulunan bireylerin hareketlerini ve özelliklerini algılamayı amaçlayan Chicago Okulu'nun etkisi büyüktür. Marxizmin kenti sermaye üzerinden yorumlamasından farklı olarak, Chicago Okulu kenti ekolojik kuram ve yaşam biçimi olarak ele almaktadır. Okulun bulunduğu Chicago şehrinin önüne geçilemez şekilde büyümesi, toplumsal yapının dönüşümünün temelini atmaktadır. Bu noktada, Chicago Okulu'nun, kırdan kente göçlerin yaşandığı kaotik bir ortamda ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Dönemi gereği, yeni olana alışmanın tam anlamıyla gerçekleşmediği, geçmişe özleme dair karamsar ve nostaljik bir süreç ortaya çıkmaktadır. Bireylerin alışık oldukları ortamlarından uzaklaşarak hiç bilmedikleri bambaşka bir yerde yaşama çabaları ve yeni yaşam biçimi düzenlemeleri dönemin kaygılarını oluşturmaktadır. Toplumun mekândan bağımsız düşünülemeyeceği bilincinin Simmel (1996) ile yaygınlaştığı dönemde kentlerde toplum konusu kent ile bütüncül tartışılmaya başlamaktadır. Kırsal yaşamda toplumsal ilişkilerin ve alışkanlıkların müdahale edilmediği sürece sarsılmaz bir şekilde süregeldiğini dile getiren Simmel (1964), kentleşmenin kırda yaşayan insanları kentliye dönüştürmesine bağlı olarak fiziksel müdahalenin toplumsal değişime neden olabileceğini vurgulamaktadır.

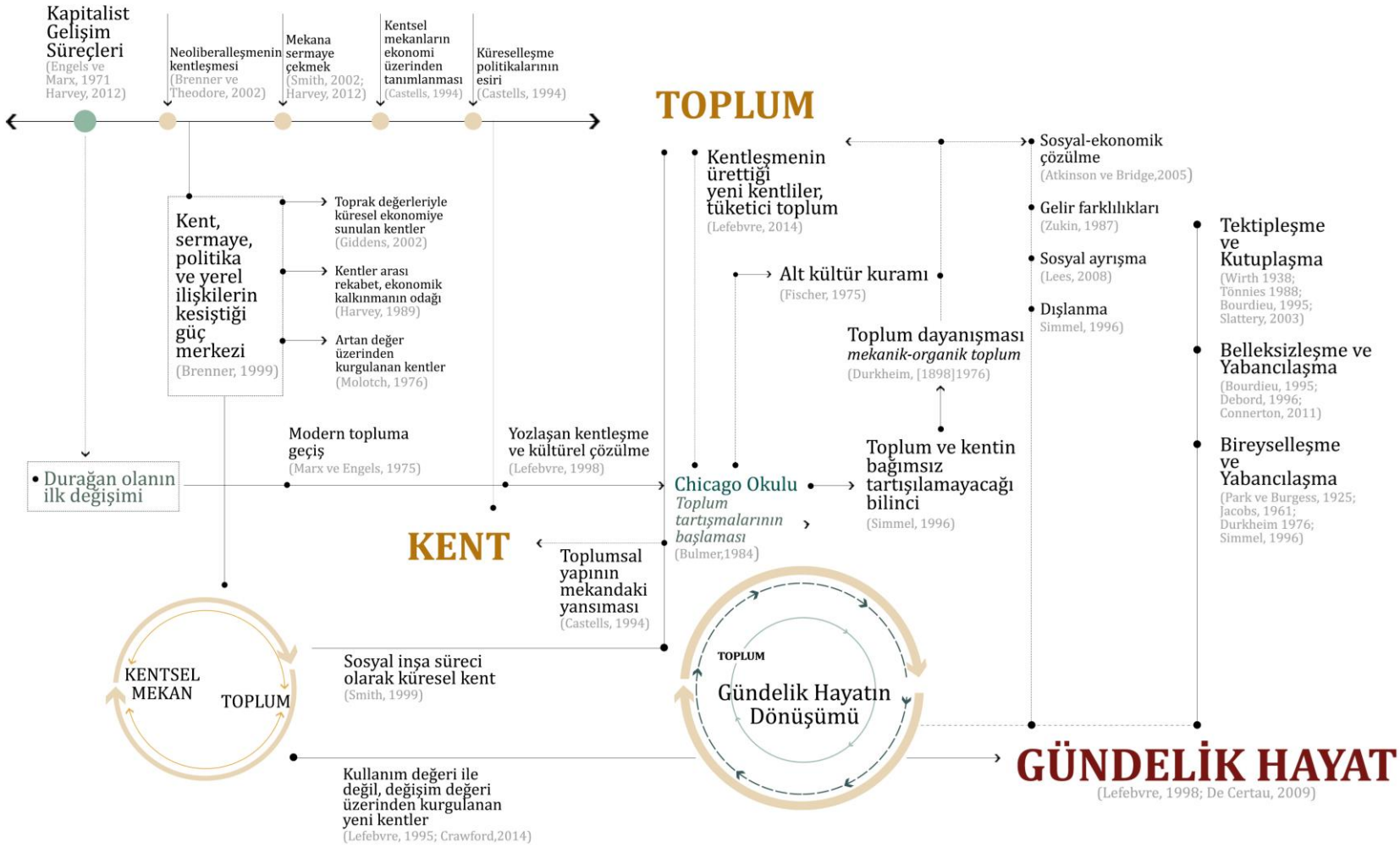

Şekil 2.1: Gündelik hayata dair kavramsal çerçeve.

Simmel (1996), toplumsal değişimlerin nedenlerini kent hayatına adapte olmaya çalışan bireyler üzerinden değerlendirmekle birlikte, yeni kent hayatına da odaklanmaktadır. Modern yaşamda gündelik hayat tanımının değiştiğine vurgu yapan Lefebvre (1998), gündelik hayatın toplumsal örgütlenmenin bir nesnesi haline geldiğini, özgün olanın bastırıldığını ve geri plana atıldığı görüşünü dile getirmektedir. Lefebvre'in görüşünden farklı bir perspektifle, Simmel (1996) bireylerin toplumdan kopuşuna dikkat çekerek, bu durumun değişmeyeceğini ve insanların kentlerde hayata alışmaları gerektiği baskısına dikkat çekmektedir.

Bir diğer bakış açısı ise toplumu dayanışma üzerinden değerlendiren, toplumsal bir düzenin bulunduğu görüşünü savunan Durkheim (1976)'a aittir. Durkheim, toplum dayanışması olarak nitelendirdiği toplumsal düzende en çok tartışılan kavramlar anomi, toplum ve dayanışma olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal düzenden ziyade kentin toplumsal davranışları belirleyen kuralları olduğuna odaklanmaktadır. Anominin düzensizlik olmadığını, kendi içerisinde bir düzeni olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda, 'mekanik' ve 'organik' dayanışma kavramları ortaya çıkmaktadır. Organik dayanışmayı işbölümü, sosyal farklılık ve çeşitliliğin birbiri ile bağlantılı ve gelişmiş toplumların özelliği olduğuna vurgu yapan Durkheim (1976), mekanik toplumu tanımdan ayırmakta; birbirlerine benzeyen bireylerden oluşan az gelişmiş toplumlar olarak nitelendirmektedir. Organik dayanışma içerisinde mekanik dayanışmaların ortaya çıkmasının kentlere uyum sürecini ortaya çıkarttığı görüşünü savunmaktadır.

Modernitenin dayattığı bireysel ve toplumsal dönüşüm olanakları, bir yandan sahip olunan tüm değerleri kaybetme riskini ortaya çıkartmakta, diğer yandan da kente adaptasyonu sağlamak için ortam hazırlamaktadır (Berman, 1994). Toplumsal yapıdaki kopuş, bireyselleşme, yalnızlaşma kavramlarına ek olarak, Chicago okulu ile başlayan bu tartışmayı daha da geliştirmek adına Fischer (1975)'ın 'alt kültür' kuramını irdelemek önemlidir. Farklı kentleşme seviyelerine sahip mekânların ve içinde bulunan toplulukların kültürel ve davranışsal farklılıklarının olduğuna odaklanan Fischer (1975), mekânın yaşamsal döngüsünde toplumun çeşitli alt kültürlerinin üretildiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda Wirth (1938)'ün sorun olarak nitelendirdiği geleneksel ve çok sayıda farklı kültürden bireylerin bir arada yaşadığı kent hayatında ve kentleşmenin yaşam biçimi olduğuna dair görüşünden farklılaşmaktadır.

Şekil 2.3: Dönüşen kentte gündelik hayat temsillerine dair kavramsal çerçeve.

Dönemin toplumsal yapısının yalnızca bireyselleşme kavramlarıyla gündeme gelmenin yanı sıra toplumsal bağlamda alt kültürün gelişmesine avantaj sağladığını söylemek mümkündür. İnsanların kendine benzeyenlerle bir araya gelip kendi normlarını üretebildikleri düşüncesini savunan Fischer (1975), bulundukları yerde marjinal kabul edilen bireylerin de kentte kendilerine yer bulabildiklerini dile getirmektedir. Kent, ortaya atılan tüm görüşlerde, toplumun belirleyicisi görevini yüklendiği bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşmenin etkilerinin kentlerde varlığını daha çok hissettirmesi ve sermayenin dağılımından doğan eşitsiz ortamın toplumu etkilemesiyle birlikte mekânın her geçen gün yeniden ve yeniden üretildiği küresel gündemde gündelik hayat temsilleri ile ilgili yeni tartışmalar ortaya konmaktadır. Gündeliğin temsili olmaktan uzaklaşarak mekânın gündeliğine evirilen yaklaşım, toplumsal sorunları da odak noktası haline getirmektedir. Toplumun güçlü kesimi tarafından, güçsüz kesim için uygun görüldüğü mekânların inşa edilmesi ve yaşam biçimlerinin yaratılması, mekânsal adaletsizliğin toplumsal yansımalarını ortaya çıkartarak gündelik hayata doğrudan müdahale ortamı sunmaktadır (Lefebvre, 2012).

Mekânın dönüşümüne bağlı olarak toplumun sosyalleşme biçiminde ortaya çıkan değişikliklerle birlikte kent ve toplum arasındaki ikili yapı kentsel mekânda görünürlüğünü ortaya koymaktadır. Lefebvre (2007)'in süreklilik, hareketlilik, komşular arası ilişkiler ve üretim biçimleri ile nitelendirdiği toplumsal mekân, gündelik pratiklerle oluşan soyut mekânlar olarak fiziksel mekânda ikinci plana atılmaktadır. Kentin orta ve güçlü kesiminin görünür hale geldiği, buna karşılık yoksul kesimin her geçen gün yoksullaştığı ve görünmez kılındığı kent mekânlarında geleneksel yapının izleri her geçen gün silinmektedir. Bu durum, kent içerisindeki heterojen yapının ayrışarak gündelik karşılaşmaların da bireyselleşmeye başladığı yeni bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla, mekânda yaşanan dönüşüm doğrudan ya da dolaylı olarak insanı etkilemekte; toplumun gündelik hayatını ve sosyal çerçevesini değiştirmektedir (Berger ve Luckmann, 1967).

Kentlileşme hareketlerine bağlı olarak önem kazanan gündelik hayat tartışmalarının, öncelikli olarak birey ve ait olduğu toplum arasındaki kopuşa odaklandığını söylemek mümkündür. Kırsal kesimden farklı düşünülen yeni bir kentli grubunun ortaya çıkmasının toplumu farklılaştıracağı düşüncesi gündelik hayat tartışmalarının temelini oluşturmaktadır.

Zaman içerisinde değişen kentlerde hayatın değişimine bağlı olarak, kır hayatının artıkları olarak görülen kültür, birliktelik ve mevcut hayat pratiklerinin kentte istememesi, 'modern kentler' ve 'modern yapılar' hedefleri sonucu bireylere 'modern hayat' yaratma çabası olarak ortaya çıkmaktadır. Sahip olunan değerler göz ardı edilerek üretilen yeni kentler, topluma yeni bir hayat olarak sunulmaktadır. Neoliberal sosyo-politik konjonktür çerçevesinde dönüşen kent ve mekân sürecinde gündelik hayatın, 'Tektipleşme'; 'Belleksizleşme ve Yabancılaşma' ve 'Bireyselleşme ve Yalnızlaşma' üçlemesi çerçevesinde irdelenebilecek

(i) Geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen 'modern homojen' toplum yapısına (Wirth, 1938; Fischer, 1975; Tönnies, 1988; Bourdieu, 1995; Slattery, 2003)

(ii) Toplumsallık ve kolektif hafıza, ortak kültür ve aidiyet hissine sahip toplumsal yapıdan, ayrıştırılmış ve yabancılaşmış toplum yapısına (Marx ve Engels, 1975; Bourdieu, 1995; Debord, 1996)

(iii) Hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri, sosyal dayanışma ilişkilerinden, dışlanma ve sosyal sermayenin çöktüğü yaşam sistemlerine (Park ve Burgess, 1925; Jacobs, 1961; Durkheim, 1976; Weber, 1978; Simmel, 1996; Swingewood, 1998)

evrilmesine bağlı olarak dönüşen gündelik hayat tartışmaları altında değerlendirilmektedir. Ancak bu başlıkları birbirinden bağımsız olarak düşünmek doğru değildir. Her kavram bir diğeriyle ilişkili olmasına bağlı olarak, dönüşen mekânda gündelik hayatın yansıması ve ortak bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 2.4).

2.2.1 Geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen 'modern homojen' toplum yapısına 'Tektipleşme'

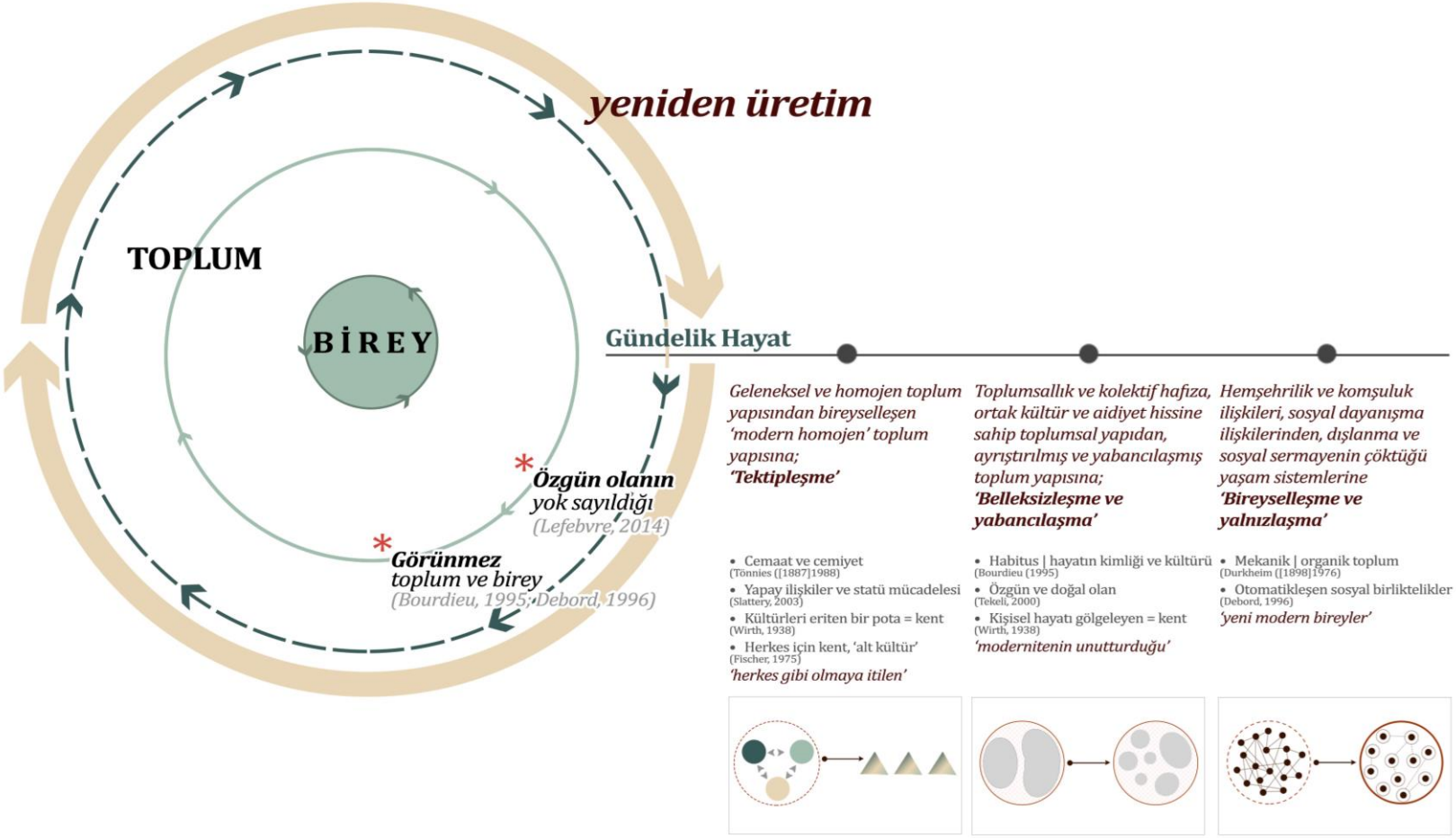
Gündelik hayatın, geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen ve kendi içine kapanık çok kültürlü 'modern homojen' toplum yapısına evrilmesi temel konulardan biridir (Wirth, 1938; Tönnies, 1988; Bourdieu, 1995; Slattery, 2003).

Gündelik hayatı 'Cemaat' *(Gemeinschaft)* ve 'Cemiyet' *(Gesellschaft)* kavramları üzerinden tartışan Tönnies (1988), toplumları dönüşüme bağlı olarak ikili sınıflandırmaya sokmaktadır. Cemiyet ve cemaat olarak adlandırılan grup yakın ve

sürekli birliktelik içerisinde olan bireylerin ilişkileri üzerinden değerlendirilmekle birlikte, kent ve kırsal hayatta bireylerin davranışları arasındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Cemaat *(Gemeinschaft)* terimi altında sınırlandırılan toplumlar, yakın ve sürekli ilişkiler içerisinde olan ve büyük ölçüde birbirine bağlı grupları temsil etmektedir. Bu bağlar daha çok, belli bir statünün olduğu ve toplumsal hareketlilik alanlarının sınırlı olduğu homojen bir kültürün geleneksel toplumların ilişkilerini ifade etmektedir. Cemiyet *(Gesellschaft)* terimi ise, modern kent hayatının ortaya çıkarttığı görünüşte, yapay ve geçici toplumsal ilişkileri nitelendirmektedir. Modern kent hayatında bireylerin birbirleriyle yalnızca çıkar çatışması içerisinde olduğunu ve modern hayatta gerçek yakınlığın olmadığını belirtmektedir. Daha yüksek bir hayat standardı ve statü mücadelesi veren, ortak kültürden bireylerin yerine kişisellikten uzak, yapay ve geçici ilişkilere ve farklı hayat tarzlarına sahip heterojen bir toplumu ifade etmektedir (Slattery, 2003).

Gündelik hayatı geleneksel değerler üzerinden tartışan ve toplumun benliğinden uzaklaştığını savunan sosyal bilimcilerden olan Wirth (1938), kenti yalnızca demografik yoğunluğun barındığı alan olmaktan kültürel hayatın mekânı olduğunu ve bir mekânın da farklılaşan grupların birlikteliğinden doğduğunu savunmaktadır. Kentliliğin yeni hayat biçimlerini doğurduğunu savunan Wirth, aynı zamanda büyüyen ve genişleyen heterojen mekânların, bireylerin birbirleri ile kurdukları ortak bağ kurma ihtimalinin azaltması sebebiyle, kentlerin tarihsel ırk ve kültürleri eriten bir pota olduğu görüşünü ortaya çıkartmaktadır. Bu durum ise Tönnies (1988)'in bahsettiği cemiyet kavramına işaret etmektedir. Sosyal hafızanın giderek azaldığı ve bireylerin elzem durumlar hariç kendi kabukları içerisinde yeni hayat alanlarını kurguladıkları, kimlik ve aidiyet duygusundan yoksun yeni heterojen toplum kurgulanmaktadır. Bu durum bireyi mekanize bir sistem içerisinde 'herkes gibi' olmaya iterken kendi özünden uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Modern hayatın dayattığı tek tip hayat kurgusu yalnızca yapıların tek tipleştirilmesinin ötesinde bireysel ilişkilerin de geçiciliğine ortam hazırlamaktadır. Geçmişte sahip olunan geçirgen toplum yapısı ve güçlü sosyal bağlar yerini kapalı toplum yapısı ve geçici ilişkiler ağına bırakmaktadır. Modern hayatın farklılaştırdığı birey ve toplum kurgusunun temelinde, kendi içerisinde heterojen ancak toplumsal yapıda tek tipleştirici baskının olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 2.2: Dönüşüm baskısı ve gündelik hayatın yeniden üretimi.

Modernitenin tek tipleştirici etkisi her bireyin hayatını aynı standart kalıplara sokmaya yöneltmektedir. Bireylerin kendilerini ortak gördükleri sistem içerisinde düzenle sürdürmeye çalıştıkları gündelik hayatlarıyla dünyaya sunmaktadır. Ancak gündelik hayat, kendi kaosu içerisinde özgün değerlere sahiptir. Fischer (1975) ise bu durumu, alt kültürlerin yaşam alanlarını birlikte oluşturduğu, ayrıştırılan bireylerin bile kentsel mekânda yer bulabildiğini savunmaktadır. Gündelik hayatı, farklı kılan da sahip olduğu özgün değerleridir.

Neoliberalleşme paralelinde kitle kültürünün yaşam stili homojenleştirilmekte ve çoktu rutinleri benimseyen kentte yaşayan bireyler kendi içerisinde tutarsızlıkları ortaya çıkartmaktadır (Tekeli, 2000). Sanayi toplumu yaşam stillerini yeniden geliştirmekte ve toplum yeniden yaratılmaktadır. Yeni tükenten toplum kurgusunun oluşturulmasıyla, kentsel mekânın tüketim merkezi olarak yeniden üretimi döngüsünün sağlanması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, yeni üretilen toplum yapısına sunulan yeni rutinlerin çeşitliliği artmakta ve her adımda yeniden kurgulanarak rutin olma kavramından uzaklaşmaktadur. Bu durum ise her bireyin özünde aynı tüketim ve kentli kavramları ekseninde gündelik rutinlerini belirlemenin yanı sıra kendi içerisinde özüne uzaklaştığı için tutarsızlıkları ve kopmaları ortaya çıkartmaktadır. "Gündelik hayatın durağan ve kanıksanmış özelliklere sahip olan, aynı zamanda da durmadan devam eden rutinler" olarak tanımlanabilecek (Lefebvre, 2014) gündelik hayatı, kültürü ve özgün değerleri sistem içerisinde eritilen ve tüketime odaklı mekanikleştirilen ve Zukin (1995)'in deyimiyle "kapuçino ile evcilleştirilen" birey, 'toplumsuz' kentlerin öznesi olmaktadır.

Yeni yaşam stilini benimseyen bireylerin özgün değerlerinden ortaya çıkan gündelik hayat pratikleri, yerini herkes için standartlaştırılmış yeni hayat biçimlerine evirmektedir. Toplum kendisini, kentsel mekânda var edebilmek ve aynı zamanda kendisini farklı bir toplumsal sınıfta hissedebilmek adına 'herkes gibi' olmak üzere yeniden üretmektedir. Toplumda kendisini farklı sınıfsal tabakada hissetmek isteyen ve 'sınıf atlamak' isteyen bireyler için kendi yaşamlarını bu doğrultuda değiştirmektedir. Sunulan yeni hayatlar, ruhunu kaybetmiş mekânları ve toplumların yaratmakta ve toplum zaman içerisinde kolektif belleğini kaybetmekte ve kendisini yeniden yaratmaktadır.

2.2.2 Toplumsallık ve kolektif hafıza, ortak kültür ve aidiyet hissine sahip toplumsal yapıdan, ayrıştırılmış ve yabancılaşmış toplum yapısına 'Belleksizleşme ve yabancılaşma'

Sosyal çevre ve gündelik hayat araştırmalarının temelini oluşturan sosyologların başında gelen Park ve Burgess (1925), kentin dönüşümüne odaklanırken toplumun ortak yaşam alanını vurgulamakta ve ortaya çıkan durumları kent mekânı üzerinden yorumlamaktadır. Fiziksel dönüşümü, doğa üzerinden irdeleyerek, doğal olmayan dönüşüme dikkat çekmektedir. Kentleşmenin yarattığı kentsel sorunların zaman içerisinde ivme kazanarak yeni toplumsal sorunlara neden olduğu görüşünü savunmaktadır. Kentteki mekânsal yapıların sosyal yapıdan bağımsız düşünülemeyeceği gerçeğine değinen Park ve Burgess (1925), doğada canlıların kendi hayatlarına en uygun çevre koşullarını seçiyor olması, yaşamak için rekabet ve mücadele içinde olmasını kentlerdeki süreçlerle benzer özellik gösterdiğini savunmaktadır.

Bourdieu (1995) da benzer bir şekilde gündelik hayatın dönüşümünü 'habitus' kavramı üzerinden hayatın kimliği ve kültürü çerçevesinde ortaya koymaktadır. Habitus, bireyin yaşam deneyimleri sonucu oluşan, bütünleşmiş, kalıcı, içselleştirilmiş yatkınlıklar olarak tanımlanmakta; sosyal sınıf ve hayat tarzı arasındaki ilişkiyi, hayat tarzlarının toplumsal bağlamda nitelendiği göstergelere dönüşen habitusların bir ürünü olarak nitelendirmektedir. Buna göre, bireyin sahip olduğu habituslarda kendi özgün hayat pratiklerinin olabilir; ancak hayatın dönüşmesiyle habitus kavramı da kendi özgünlüğünü kaybetmektedir. Tekeli (2000)'e göre habitus kavramı çerçevesinde, toplumun belli dönemlerindeki gündelik hayatına yaklaşmak yaşamın sınıflar ya da etnik gruplar açısından farklılaşmasını açıklamak bakımından yararlıdır. Bu noktada habitusu bireye ait olan, içselleştirilen olarak nitelendirmek mümkündür. Toplumdaki değişik gruplar için yaşam stillerinin oluştuğu soyut mekânlardır. Ancak sosyal hayatın dönüşmesiyle habitus kavramı kendi özgünlüğünü kaybetmekte, her birey kendisini toplumun bir parçası olarak yeniden üretmektedir. Kimliğini bir muhitle veya coğrafyayla tarif etmek insana mekânda tamamlanmışlık duygusu veren bir arayışı tanımlamaktadır. Bu bağlamda mekânla bağ kurma çabasının kültürel olduğunu söylemek mümkündür.

Birey kendi gibi olan, kendi gibi düşünen, kendi gibi davranan bireyler arasında kendisini var ederek ve ait hissederek toplumsal yaşamın bir parçası haline

gelmektedir. Bellek ve aidiyet, toplumun özgün dokusunu oluşturmaktadır; ancak, kentlerin dönüşümü toplumların gündelik hayatlarının bir düzen içerisinde, mevcut kültürlerini ve adetlerini devam ettirmelerini mümkün kılmamaktadır. Kentler üzerinde derinden hissedilen neoliberal baskı, Simmel (1996)'in kentleri, bireylerin kendi davranışlarını bilinçsizce ortaya koyabilecekleri bir ortamdan ziyade, kendilerine bile yabancılaştıkları kişisel hayatı gölgeleyen bir kültürün mekânı olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Simmel (1996)'e göre, bireylerin kendilerini yaşadıkları kentin değişimlerine uydurmaları gerekmekte; kentte yaşamanın zorluklarından ancak kişilik yapısını değiştirerek korunmaları mümkün olmaktadır. Kendi kimliğinden uzaklaşan birey, ortaklık çerçevesinde buluşamadığı toplum yapısına aidiyet hissini kaybetmektedir.

Dönüşen kentin, aidiyet duygusunun hissedildiği mekânların terk edilmesiyle birlikte yeniden üretilen bir yaşam formunu temsil etmesi ve Connerton (2011)'un "modernitenin unutturması" olarak tanımladığı bu süreç yeni toplum yaratma kaygısı ile birlikte düşünüldüğünde, unutkanlık yeni kentleşme politiği ve pratiğinin de bir parçası haline gelmektedir. Benzer bir yaklaşımla Jameson (2008), günümüz toplumlarının geçmişten gelen değerlerini muhafaza edebilme yeteneği giderek azalmakta, geçmiş zaman içerisinde kaybolmaya yüz tuttuğunu dile getirmektedir. Giddens (1999)'ın da savunduğu gibi gündelik hayattaki küresel devrim olarak karşımıza çıkan, alışık olunanın değişmesiyle toplumun yeni mücadele alanlarıyla karşılaşmaktadır. Yeni modern sistem bireye geçmişini unutturmaktadır. Geçmişle köprü kuramayan bellek, mekânla bağını kopartmasına bağlı olarak gündelik hayat pratiklerini yeniden kurgulamak durumunda kalmaktadır. Toplumsal hafızanın, toplumsal birlikteliğin, ortak kültürün ve aidiyet kavramlarının yerini sosyal ve toplumsal ayrışma ortamlarının alması, toplumsal bilinç kaybının yaşanmasına bağlı olarak bireylerin kendilerine ve çevrelerine yabancılaşması ise gündelik hayatın bir diğer konusunu oluşturmaktadır (Bourdieu, 1995; Debord, 1996). Kentin ruhunu ortaya çıkartan, toplumsal bilincin temelinde yatan sosyal bellek, sahip olduğumuz tüm özgün değerlerimizin biriktiği bir hafıza mekânı özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda kentlerin ruhundan yoksun, yalnızca hayatın sürdürüldüğü herhangi bir yer olmanın ötesine geçememesi, kentlerin ve toplum olma bilincinin anlamlarını kaybetmesine neden olmaktadır.

2.2.3 Hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri, sosyal dayanışma ilişkilerinden, dışlanma ve sosyal sermayenin çöktüğü yaşam sistemlerine 'Bireyselleşme ve yalnızlaşma'

Kentsel ve toplumsal mekânda ekonomik etkiler neticesinde ortaya çıkan yabancılaşma kavramının tartışmasının temeli Marx ve Engels tarafından, işçi sınıfın kentsel mekânda görünmezliği üzerinden atılmıştır. Marx ve Engels, yabancılaşma kavramını işçi ve kapitalist toplum özelinde yorumlayarak, kapitalist toplumun işçinin varlığına ve özsel bütünlüğüne zarar verdiğini, işçinin kendi benliğinden uzaklaştığını savunmaktadır. Bireyin kültüründen ve kimliğinden uzaklaşmasının temelinde maddi kaygıların olduğunu, bu durumun bireyin bireyle, doğayla ve toplumla bağını koparttığını vurgulamaktadır (Marx ve Engels, 1975). Benzer bir yaklaşımla Weber (1978) gündelik hayat değişimlerini daha çok kentleşmeye bağlı olarak artan nüfus yoğunluğunun toplumdaki bireyler arasındaki iletişimi engelleyeceği ve bireylerin birbirlerini tanımamasına neden olacağı kaygısını dile getirmekte yabancılaşmayı bu toplumsal ilişkiler çerçevesinde değerlendirmektedir.

Yabancılaşmanın mekânı olarak karşımıza çıkan kentler yalnızca kişisel adaptasyonla değil toplumsal adaptasyonla da gündeme gelmektedir. Kentin evirilme sürecinde toplumlar ve bireyler arasındaki karmaşık ilişkiler ve etkileşimler ağı haline gelmektedir. Durkheim (1976)'ın önceki bölümlerde üzerinde durulan mekânik ve organik dayanışma toplumu sınıflandırılması üzerinden kır mekanik dayanışmalı, kent ise organik dayanışmalı toplum olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumda, kentlileşme ile birlikte değişen geleneksel ahlaki değerler ve adetler mekanik dayanışmalı toplumların üretilmesine bağlı olarak sonraki kuşaklara aktarılamamaktadır. Bir yandan, kente adapte olmaya çalışan yeni kesim ile kentte yaşayan bireyler arasında dayanışma ortamının kurulma çabası ortaya çıkıyorken, diğer yandan da kırdaki organik dayanışma kentsel mekânda mekanik, içten olmayan dayanışmaya dönüşmektedir.

Mekanik toplum içerisinde sürdürülmeye çalışılan organik dayanışma, dönüşen kentte varoluşunun olumlu taraflarını oluşturmaktadır. Organik dayanışma içerisinde mekanik dayanışma odaklarının ortaya çıkmaya başlaması, kentin kullanıcıları tarafından farklı algılanmasına neden olmakta ve dönüşmek durumunda bırakılan ortamlarına benzer dayanışma yöntemleri ortaya çıkartmalarını desteklemektedir. Bu görüşün yanı sıra, toplumsal örgütlenme biçimi olarak kentleşmenin, birincil

ilişkilerin zayıflamasına neden olduğu, ikincil ilişkilerin güçlendiği bir ortam yarattığına dair görüşler de ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bağların zayıflamasına neden olan, toplum tartışmalarının temelini oluşturan bir diğer konu ise bireylerin yaşam koşulları ekseninde ürettikleri organik dayanışmanın dolaylı yoldan veya doğrudan parçalanmasına neden olan ekonomik baskıların toplumsal mekan üzerindeki etkisidir.

1980'lerde neoliberalizmin etkisiyle kentler sanayi üretiminde önemli değişikliklere sahne olmuştur. İstihdamı yüksek fabrikaların kapatılması, üretimin küçük ölçekli atölyelere kaydırılması insan gücüne ihtiyacın minimuma indirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kentler küresel rekabette ayakta kalabilmek adına ucuz emek ve ucuz işgücüne odaklanmakta ve emek piyasasında yarı zamanlı ve mevsimlik işçi talebine yoğunlaşmaktadır (Lash ve Ury, 1987; Harvey, 1995). Bu durum, sanayileşmenin kentleştiği dönemlerin aksine getirdiği işçi sınıfının yer değiştirerek yerini yüksek gelir gruplarına bırakmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla sanayi, getirdiği toplumsal sınıfı sanayisizleşme ile birlikte geri götürerek yeni toplum kurgusunu bir kere daha tüketim eksenli oluşturmaktadır. Daha önceleri gündelik hayatın temelini ortaya koyan göç ekseninde dönüşen toplumsal hafıza, gelenek ve toplumsal birliktelik kavramları, bu dönem itibariyle yerini toplumun ekonomik ve politik baskılar altında yeni ayrışma mekânları ile mücadelesine bırakmaktadır. Bu durum, her dönemde karşılaşılan alışık olunanın yıkıldığı, konutların hane olmaktan ziyade satılıp-yıkılıp-yeniden yapıldığı meta haline geldiğini göstermektedir. Ancak, sermayenin küreselleştiği bu dönemde ortaya çıkan bu tür baskıların toplum ve toplumsal yapı üzerindeki etkisi her geçen gün artmaktadır.

Egemen sınıfın mekânları enstrüman gibi kullandığını belirten Lefebvre (2014), işçi sınıfının dağıtılması, belirli yerlere bölüştürülmesi, kalkınma politikalarına uygun olarak yaşamlarının düzenlendiğini öne sürmektedir. Güçlü kesimin işçi kesimin mekânını kontrol etmesi, kapitalist üretim ilişkilerini koruyarak bütün toplumu yönetme çabası bulunmaktadır. Dolayısıyla, ürettiğini tüketemeyen işçi sınıfının yerini tüketen yeni kesimin alması kaçınılmazdır. Kentsel mekânda ortaya çıkan 'yeni modern bireyler' kendilerini ait veya dâhil olamadıkları ve zaman içerisinde yabancılaştıkları bir sistemde var olma çabasına sürüklemektedir.

Lefebvre (2014, s.35), "İki kendilik değil, birbirine bağlı ve birbiriyle ilişkili iki olgular kümesi: Gündelik hayat ve modernlik. Biri diğerini çevreler ve üstünü örter; ona ışık tutar ve onu gizler" nitelendirmesiyle modernlik ve gündelik hayatı 'zamanın ruhunun iki yüzü' olarak tanımlamaktadır. Bu durumda gündelik hayatın modern toplum yapısının üretimi veya mekânsal dönüşüm baskısı altında kalarak 'zamanın ruhunu' yansıttığını, ancak kendi benliğini dışarı vuramadığını ve modernlik baskısı altında kaldığını söylemek mümkündür. Dönüşen mekânlarda yaşayan bireyler için dönüşüm, birisi öldüğünde onu kaybetmenin ve bir daha gelmeyecek olmasının verdiği gibi bir mücadele hissini oluştururken, pek çoğu yaşadıkları çevreye ayak uydurma çabası içerisinde kaybolmaktadır. Bu durum toplumun kültürel farklılaşma ortamlarını yaratarak belleğinden uzaklaşan bireyleri ortaya çıkartmaktadır.

Debord (1996) ise, insanların birbirleriyle ilişkilerinin otomatikleştiği, samimiyetten uzak bir ilişki ağı içerisinde bulundukları, kenti bir tiyatro sahnesine benzetirken kentlerin, bireylerin kendi rollerini temsil ettiği bir sahne, bir temsil mekânı olarak tanımlanmaktadır. Bu sahnede bireyler rollerini yalnızca toplumun bir parçası olmak adına sergilememekte, zaman içerisinde rollerini gerçek hayatlarına çevirmektedir. Bu durum, kentlerin bireylerin kendilerini yeniden ürettikleri sahneler olarak ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sahnedeki dekorun değişimi ise, oyuncu için yeni bir rol anlamı taşımakta; kentte yaşayan birey için yeniden üretim sürecinin başlaması anlamına gelmektedir. Bireyselleşme ve yalnızlaşmanın temelini oluşturan bu durum, akrabalık ve komşuluk ilişkilerini de kopma noktasına getirmektedir; komşuluk kaybolmaya yüz tutmaktadır (Park ve Burgess, 1925; Simmel, 1996; Swingewood, 1998). Toplumların yaşaması için sosyal dayanışma ve güven ortamının sağlanmış olması gerekmektedir. Bu nedenle, ortaya çıkan problemli ilişkiler zaman içerisinde mekân ve toplum döngüsünde kaybolan bireyi işaret etmektedir.

Toplumsal yaşam, güven arayışındadır. Gündelik hayatın sıradanlığını kaybetmesine neden olmak, rutinleri bozmak ve her seferinde yeniden üretilmesine neden olmak toplumun güven arayışını olumsuz yönde etkilemektedir (Tekeli, 2000). 'Sıradan' olana odaklanmak bireyin özgün değerlerini kavramak ve kenti birey gözünden değerlendirebilmek adına önem taşımaktadır. Aynı zamanda sahip olunan güven ortamı ve rutinler bireyi içerisinde bulunduğu topluma bağlayan en önemli kavramlardır. Kentlerdeki komşuluk ve sosyal dayanışma ilişkilerinin güven, işbirliği

ve kolektif eylemin temelini oluşturduğuna dikkat çekmek adına, ilk kez Jacobs (1961) tarafından kullanılan sosyal sermaye kavramı, toplumu birbirine bağlayan en temel özellikleri nitelemektedir. Kent komşuluğundaki mevcut sosyal ağların kamusal birlikteliği olarak ortaya konan kavram, kültürel kimlik ve kolektif bellek, topluluk olma bilinci, geçmişten gelen değerler ve toplumsal etkileşimi de içerisinde barındırmaktadır.

Her üç başlıkta tartışılan konuların sonucu, toplumun yeniden üretilmesine bağlı olarak gündelik hayatın yeniden yaratıldığı ve toplumun özünü kaybettiğidir. Sürekli dönüşüm baskısı altında kalan kentlerde yabancılaşan bireylerin kendilerini bulma çabaları çoğu zaman sonuçsuz kalmakta, kendisine uygun bir yer bulmak isteyen bireyler ise dönüşen mekânlarından uzaklaşmaktadır. Özünde ayrışma ortamının yarattığı bireyselleşme kavramı kendi ayrışma ortamını yaratarak kent içerisinde bir döngüyü ortaya koymaktadır. Komşuluk kavramlarının yerini bireysel ilişkilerin almış olması, toplumsal dayanışma ağının zarar görmesi ve yitirilen güven ortamı gündelik hayatın dönüşmesine, alışkanlıkların yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bu durum bireyler arasındaki uçurumu daha da derinleştirmekte ve kentsel mekânlarda ayrışma ortamlarını yaratmaktadır.

2.3 Bölüm Sonucu

Gündelik hayat ve mekân üzerine yapılan tartışmaların vardığı nokta gündelik hayatın ve mekânın döngüsel olduğu ve sürekli olarak birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmekte olduklarıdır. Birçok sorunu veya değişimi de içinde bulunduran bu süreç, her dönemin yapısı hakkında sahip olunan bilgiye denk gelmektedir. Küreselleşmenin etkilerinin kentlerde varlığını daha çok hissettirmesi ve sermayenin dağılımından doğan eşitsizlik ortamının toplumu etkilemesiyle birlikte kentleşmenin ve dönüşümün gündelik hayat üzerindeki izleri de değişime uğramaktadır. Gündeliğin temsili olmaktan uzaklaşarak mekânın gündeliğine evrilen yaklaşım, toplumsal sorunları da odak noktası haline getirmektedir. Toplumun güçlü kesimi tarafından, güçsüz kesim için uygun görülen mekânların inşa edilmesi ve örgütlenmesi ve dolayısıyla ‘uygun’ hayat biçimlerinin yaratılması, mekânsal adaletsizliğin toplumsal yansımalarını ortaya çıkartarak gündelik hayata doğrudan müdahale ortamını yaratmaktadır.

Kapitalizmin mekânlarının toplumları yeniden inşa etmeyi amaçlamaya yöneldiği kentleşme sürecinde, mekân kentsel kalkınmanın itici gücü haline gelmekte ve sermaye mekânları olarak ortaya çıkmaktadır. Birinci bölümde de bahsedildiği üzere devamlı bir dönüşüm baskısı içerisinde olan kentsel mekân, bireylerin ihtiyaçlarına ve sorunlarına yönelmenin yanı sıra coğrafyanın sahip olduğu artı değer ve sermaye ekseninde üretilmektedir. Kent, içerisinde barınan bireyden bağımsız olarak fiziki algı üzerinden dönüşmekte ve bu durum, toplumdan bağımsız yeniden yaratılan kentleri ortaya çıkartmaktadır.

Bireylerin geçmişte sahip olduğu birlikteliğin, organik dayanışmanın, yüz yüze ve samimi ilişkilerin yerini zamanla etnik, sosyo-ekonomik, kültürel farklılıklar ve kopuşlar barındıran, birbirinden bağımsız bireylerden oluşan bir toplum yaratılmaktadır. Başkalaşan ve kimlik kaybı yaşayan toplumlar mekâna ve birbirlerine karşı aidiyet duygularını kaybetmekte; yalnızca sistemin mekanik bir parçası haline gelmektedir. Bu durum ise bireyleri yalnızlaşmaya ve bireyselleşmeye itmektedir. Ancak, hayat alanları, içerisinde barındırdığı kimlik ve aidiyet duygularıyla bir bütündür. Bir insanı bir coğrafyaya, bir mekâna ait kılan şey, kendini oraya ait hissetmesidir. Bir yerin kimliğini benimsemek ise o yere ait hissedildiği zaman mümkün olmaktadır.

Bireylerin kendilerini ait hissetmedikleri durumlarla başa çıkma çabaları en nihayetinde bireyselleşme, yalnızlaşma, yabancılaşma ve bunlarla ilintili olarak yerinden edilmeye sebep olmaktadır. Kente adapte olmak, benimsemek ve ait hissetmek durumunda bırakılan bireyin doğrudan veya dolaylı yoldan yerinden edilmesini beraberinde getirmektedir. Ayrışmanın ve dolaylı yoldan yerinden etmeye yönelik yapılan eylemler kent içerisindeki ikili ortamı derinleştirmektedir. Esasında bir yeri bırakıp gitmek, taşınmak üzere ayrılmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Geride bırakılan şey yalnızca toprak değil; bir kültürel evren, bir aidiyet hissi ve konfor alanıdır. Bu durumda bireyin gündelik hayatının değişmesini, mekanize sistem içerisinde değişen rutin olarak algılamak mümkün değildir. Bu nedenle kentsel çalışmaların bireye temas ederek değerlendirilmesi ya da ‘hayat hikâyesi’ topluma temas eden bakış açısı ile bireylere kendi seslerini duyurma olanağı tanınmalıdır.

3. TÜRKİYE'DE DÖNÜŞEN KENT, MEKÂN VE TOPLUM

Önceki bölümlerde tartışılan mekân – toplum - gündelik hayat ilişkisi çerçevesinde kentleşme sürecini, bireylerin kentsel mekânda yer değiştirmesi olarak tanımlamanın mümkün olmadığı açıktır. Sürecin toplumsal, ekonomik ve politik etkilerinin kentsel mekânda organize edilmesi ve kente yüklenen yeni işlevler dönüşümün temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, küresel gündemde kentleşme baskısının, kent formlarını ve buna bağlı gündelik hayatı yeniden kurguladığını söylemek mümkündür. Türkiye, kentsel mekânsallığın her metrekaresinde dönüşüm baskısına maruz bırakıldığı bir kentsel gündeme sahiptir. Ekonomik, fiziksel ve sosyal anlamda yetersiz olan kentler hızlıca büyüyerek sağlıksız mekânları ortaya çıkartmaktadır. Kentleşme sürecinin toplumsal gelişme süreci içerisinde açıklanması, bağımsız bir değişken olma niteliğini kaybettiğini ve toplumsal oluşum içerisinde belirlenir duruma geldiğini göstermektedir (Tekeli, 2011). Dönüşümle birlikte ortaya çıkan yeni durum kentsel dokunun yıkım ve yeniden inşa sürecinin bir parçası olarak yeniden üretilmesi yanında, değişen ekonomik ve sosyo-politik konjonktürle birlikte kentsel mekânı mülkiyet yapısının yeniden tanımlanması, yerinden edilme, ayrıştırma ve soylulaştırma gibi sorunlar çerçevesinde toplumsal bir mücadele alanı haline getirmektedir. Bu nedenle yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde birey ve mekân birlikteliğini kavramak elzem konuların başında gelmektedir.

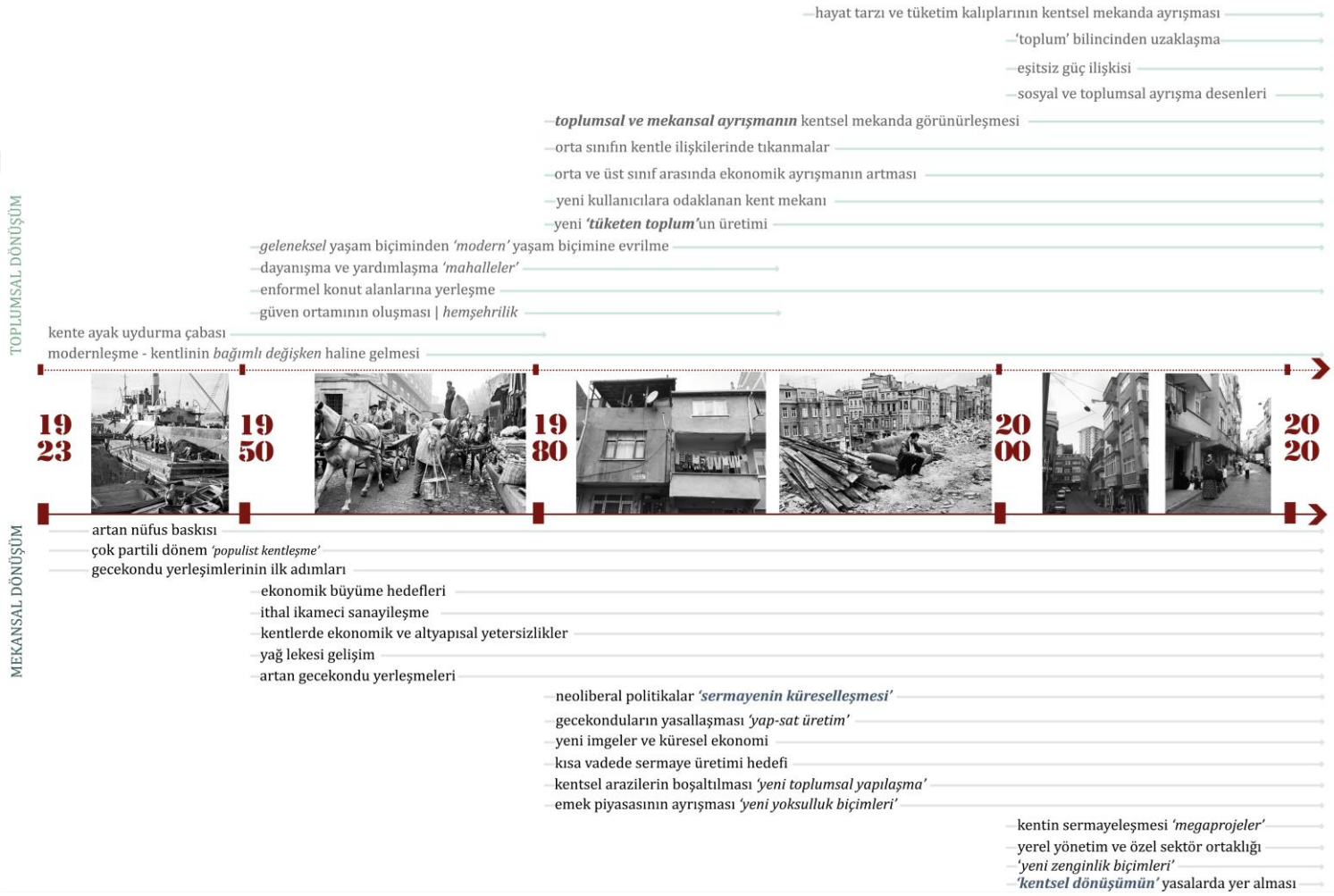
Bu kapsamda bölümde uluslararası literatürde değerlendirilen mekân, toplum ve gündelik hayat ilişkilerinin Türkiye'ye yansımaları (i) Türkiye'de Dönüşen Kent ve Mekân ve (ii) Türkiye'de Dönüşen Kent, Mekân ve Toplum Triyalektiği alt başlıkları üzerinden sunulmaktadır. Mekânın dönüşümüne bağlı olarak etkilenen toplum yapısına odaklanılması nedeniyle kentsel dönüşüm süreci Tekeli (2012) ve Ataöv ve Osmay (2007)'dan referans alınarak dört dönemde irdelenmekte, bu dönüşümün birey ve toplumsal yapı üzerindeki yansımaları tartışılmaktadır. Türkiye kentleşme sürecinde mekânın dönüşümünü konu alan bölümde, bireyin yaşamsal faaliyetleri üzerindeki dönüşüm baskısıyla beraberinde ortaya çıkan yeni kavramlar ve bu kavramların bireyin gündelik hayatı üzerindeki baskısına odaklanılmaktadır.

3.1 Türkiye'de Kent, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm

Tekeli (2012, s.10), "Bir ülkede konut sorununun gelişimi uzun bir zaman aralığı içerisinde tarihsel bir analize konu olduğunda, değişik dönemlerde bu olgunun değişik yönlerinin önem kazanmakta olduğu görülecektir." söyleminde Türkiye kentleşmesinin parçacı özelliklere sahip olduğunu ve her dönemin gelişim pratiklerinin ayrı ayrı incelenecek kadar çok yönlü olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye kentleşmesinin dönemlere ayrılması noktasında farklı çalışmalar bulunmaktadır. Tekeli (2012), 1923-1950, 1950-1965 ve 1965-1980 yılları arasında üç bölümde değerlendirirken, Ataöv ve Osmay (2007), 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası olarak üç döneme ayırmaktadır. Araştırmanın ana konusunu oluşturan mekânsal değişimin toplum üzerindeki etkisinin tartışılmasında, büyük sermayenin kentte dönüşüm baskısı yaratması nedeniyle 2000 sonrası dönemin de ayrı bir çerçevede değerlendirilme gerekliliği önem taşımaktadır (Şekil 3.1).

İlk dönem olan 1923-1950 yılları arası, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk zamanlar, yeni ve modern bir kentin yaratılması hedefi taşımaktadır (Tekeli, 2012). Türkiye'de kentleşme bu dönemde hep sanayileşmeyle birlikte anılmıştır. Ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının ve kentlerin yoğunluğunun artmasıyla birlikte, kentlerde insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere neden olan nüfus birikimi süreci olarak tanımlanmıştır (Keleş, 2012).

Kırsal yerleşmelerde artan makineleşmenin de etkisiyle kendisine iş bulamayan, kendi memleketinde geçinemeyen insanların kentlere göç etmeye başladıkları dönem olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde kentler hem ekonomik hem de fiziksel olarak bu göç için hazırlıklı değildir. Türkiye II. Dünya Savaşına girmemesine rağmen savaş etkilerinin hissedildiği bir ortam söz konusudur. Bu ortam, savaş ekonomisinin koşulları altında kentlere göçlerin hızlanmasına ve nüfusun artmasına neden olmuştur. Kent nüfusunun artması ise, konut bunalımlarının yaşanmasına sebep vermiştir. Konut yetersizlikleri ve bu doğrultuda kent merkezlerinde artan kira değerleri, kente göç eden kesim için kent çeperinde hayatı alternatif haline getirmiştir (Tekeli, 2012). Bu noktada, Türkiye kentleşmesinin başat aktörü olarak hem sanayileşmeyle birlikte kırdan kente göçün neden olduğu barınma ihtiyacının karşılanma yöntemi hem de kentleşmenin göz ardı edilemez bir sorunu olarak nitelendirilen gecekondu yerleşimleri oluşmaya başlamıştır (bknz. Şenyapılı, 1996).

Şekil 3.1: Türkiye'de kent ve mekânın dönüşüm süreci ve toplumsal yansımaları.

Kent çeperlerinde her geçen gün sayıları artan gecekondu yapıları, kentlerde yapılaşma sorunlarının başlangıcı olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye kentleşmesinin ilk adımlarının atılmaya başlandığı bu dönemde ortaya çıkan gecekondu yapıları, sonraki dönemlerde de mücadele edilen bir konu olarak gündemdeki yerini korumuştur.

İkinci dönem olarak nitelendirilecek olan 1950-1980 yılları, Türkiye ekonomide büyüme politikasına karşılık gelmektedir. Ekonomik büyüme, ilk on yılda sanayileşmeyi, dış yardımları, liberal ekonomi modelini ve tarımsal modernleşmeyi beraberinde getirmiştir (Şenyapılı, 1998). Bu dönem, göçün etkisinin kentler üzerinde daha çok hissedilmeye başladığı ve her geçen gün konut sorununun büyüdüğü bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Ekonomik büyüme politikası çerçevesinde sanayileşmenin de etkilerinin artmasıyla birlikte, göçe bağlı nüfus artışı çok geçmeden tüm Türkiye'ye yayılmıştır (Tekeli, 2012). Nüfusu hızla artan kentlerin başında da İstanbul gelmektedir. İthal ikameci sanayileşmenin ilk adımları ve toplumsal farklılaşma İstanbul'da göç sonrası hassas dengeleri zorlamaya başlamıştır (Keyder, 2000). Bu nedenle pek çok çalışmada İstanbul'un kırılma noktası olarak 1950-1980 yılları arasının kabul edilmektedir (Tekeli, 2012; Çavuşoğlu, 2014). İstanbul bu dönemden sonra hızlı bir kentleşme baskısı altına girmiş; diğer kentlerde de olduğu gibi ekonomik yetersizliklerin bulunması, hızlı kentleşmenin gerektirdiği planlanmış arsa üretiminin sağlanamaması ve büyük altyapı yatırımlarının gerçekleştirilememesi, kent içinde yeni buhran alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Kentler bu dönemde yap-sat üretim ve göç unsurları ekseninde kendiliğinden bir dönüşüm baskısı altına girmiştir.

Bu dönemin temel karakteristiği ise göç ile gelen kitlelerin devletin sunamadığı konut arzını, arsa edinme maliyetini düşürerek elde etme çabası olarak karşımıza çıkmaktadır (Çavuşoğlu, 2014). Kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte, belediye sınırları içerisindeki imarlı arsaların değerlerinde hızlı bir artış olması üzerine, belediye sınırları dışındaki kırsal alanlar, köy muhtarlarının izinleri dâhilinde yapı ve yollar kanununa tabi olmadan, planlama ilkelerini göz ardı edilerek, hızlıca parselasyon faaliyetleri başlamıştır (Tekeli, 2012). Böylece kent çevresinde yer şekillerine uygun, organik yapıda şekillenen ve ana yollara yakın kümeler halinde oluşan gecekondu yerleşimleri ortaya çıkmıştır. Her geçen gün kente eklemlenen yapılaşmalar ve yol çevresi gecekondu gelişmelerinin artmasına bağlı olarak yap-

satçı sürecin baş göstermesi ile de kentin genişlemesinin ve yayılmasının önüne geçilememiştir (Tekeli, 2014). Zaman içinde ortaya çıkan yapılaşma kümelerinin aralarındaki boş alanlar da dolarak, birbirleriyle bütünleşen yerleşimler ortaya çıkmıştır (Şenyapılı, 1996). Hızla büyüyen İstanbul'un altyapı yetersizlikleri veya yağ lekesi gelişimi sebebiyle ortaya çıkan yetersizliklerin ilk adımlarının bu dönemde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Artan konut yapıları her dönem beraberinde çözüme yönelik tartışmaları getirmekte, ancak çözüme yönelik etkili adımlar atılamamaktadır. 1948 yılından 1960'lara kadar gecekondu tek katlı, dayanıksız malzemeden ve gecekondu sahibinin emeğiyle yapılmış bir yapı niteliği taşımasına rağmen, 1960 yılları sonrası niteliksel olarak gelişmiş ve giderek apartmanlaşmaya başlamıştır (Çavuşoğlu, 2014). Bir yandan, kent içinde ruhsatlı konut stoğunun çok katlı ve yüksek yoğunluklu apartmanlara dönüşümü sürerken, af uygulamalarının da etkisiyle kentte yaşayan bireyler kendi konutlarını kendileri üretmek durumunda kalarak, apartmanlaşmanın yaygınlaşmasına katkı sağlamışlardır. Böylece yasallaşan gecekondu alanları kent makroformunda yasal alanlara dönüştürülmüştür (Şenyapılı, 1998).

Erbey (2006), kentsel alanları karmaşık ve dinamik sistemler olarak betimlemektedir. Fiziki, ekonomik ve sosyal geçişleri belirleyen süreçleri yansıtmalarının yanı sıra kentler de bu değişimlerin itici güçleri olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda kentsel politikaların kent üzerindeki dinamiklerinin toplumu ve fiziksel çevreyi yönlendirmek adına kullanıldığını söylemek mümkündür. Tekeli (2014), bu dönemi, kentleşme dinamiklerinin ve yapı sunum şekillerinin değiştiği dönem olarak nitelendirmektedir. "Tüm bunların sonucunda büyük kentlerin fiziksel mekânında da değişim gerçekleşmiş; boş arsalar yapılaşmış, kente yeni büyük yapı alanları eklemlenmiş ve 'azman kentler' oluşmuştur" (Tekeli, 1999, s.17). Bu dönemde kent, "Güçsüz kapitalin dönüşen kenti" olarak adlandırılmıştır (Tekeli, 2014, s. 8).

Üçüncü dönem ise, kentlerin dışa açık liberal ekonomiden ve küreselleşmeden etkilendiği 1980-2000 yıllarıdır. Büyük metropoliten projeleriyle gündemde yer alan bu dönem neoliberalizmin kent üzerindeki baskısının somut karşılığı olarak değerlendirilmektedir (Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2010). Kolluoğlu (2014), neoliberalizmin kentler üzerindeki yaklaşımını, (i) üretim ilişkilerini öne çıkaran yaklaşımlar, (ii) dolaşım ilişkilerini öne çıkaran yaklaşımlar ve (iii) yönetişim ilişkilerini öne çıkaran yaklaşımlar olmak üzere üç döneme ayırmaktadır.

Üretim ilişkilerini öne çıkaran yaklaşımların görüldüğü dönemi, 1970'li yıllar sonrası olarak tanımlamak mümkündür. 1970 ve 1980 yılları arasındaki dönemde kentler sanayisizleşmenin ana sahnesi olanak anılmaktadır (Kolluoğlu, 2014). 1970 sonrası fordizm etkisiyle sanayi üretiminin yapısı değişmiş, makineleşme artarak insan gücü ihtiyacını minimuma indirmiştir. Sanayinin kentin dışına taşınmasıyla çevresinde işçi sınıfı mahalleleri de boşalmaya başlamaktadır. Kent sahnesi hızlı bir değişimle karşı karşıya kalmaktadır. Sanayi üretimindeki yüksek stok ve uzun vadeli sermayeden imalatın dağılımına ve kısa vadede sermaye üretimine odaklanılması sanayi üretiminin ekonomik payının azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla küresel rekabette ayakta kalabilmek adına kentlerin yeni imgelerle küresel ekonomide yer almaları gerekmektedir. Keyder (1993)'in de vurguladığı üzere, dünya ekonomisinin yeni işleyişine bağlı olarak ulusal ekonomiler kentleri değil, kentler ulusal ekonomileri taşımaya başlamıştır.

1980 öncesi dönemde gecekonduların yasallaşmaya başlaması ve pazarlanabilmiş hale gelmiş olması, bu dönemin sosyo-ekonomik yapısını etkilemiştir (Ataöv ve Osmay, 2007). Keyder (1993, s. 220)'e göre "Türkiye'nin bu dönem dünya çağındaki akışlara daha büyük ölçüde açılmasıyla birlikte daha hızlı bir dönüşüm başlamış; İstanbul insan, para, mal ve simge akışlarının yoğunlaşmasının en derinden hissedildiği odak haline gelmiştir" . Bu dönemde, plansız ve kendiliğinden yayılan kentin planlar ekseninde dönüştürülmesine dair yeni atılımlar yapılmıştır (Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2010). Bu çerçevede kentsel mekân ve konut yerleşmeleri değişim değeri üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. Kentleşme oranının modernleşmenin ve gelişmenin ölçütü olarak nitelendirildiği bir ülkede (Tekeli, 2011), kentsel mekân süreç içerisinde değişen arsa değerleriyle tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Sanayinin boş bıraktığı kent mekânının hizmet sektöründe çalışanlar veya iş yerleri ile doldurulmasıyla kent içerisinde yeni toplumsal yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Emek piyasasının ayrışması ve sanayinin küresel ekonomideki yerinin daralması da yeni zenginlik biçimleri kadar yeni yoksulluk biçimlerini de doğurmuştur (Çavuşoğlu, 2011; Erder, 2014). Dolayısıyla yeni tüketim pratiklerinin neden olduğu sınıfsal eşitsizliklerin farklı biçimlerde kentsel mekânda kendisini göstermeye başlamıştır. Sermayenin küresel alanlara yönelik yatırım tercihleri devlet tarafından da deregülasyonlar ve büyük kamu yatırımları üzerinden teşvif edilmesi yaygın bir dönüşüm haritasını oluşturmuştur (Yalçıntan vd. 2014).

1984 yılında alınan 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına aykırı yapılara Uygulanacak bazı işlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Doğrultusunda mevcut gecekondu alanlarının dönüşümünde ıslah imar planı uygulamalarının önünü açmasıyla birlikte, gecekondu bölgelerindeki apartmanlaşmaların da önünü açarak sağlıksız kentleşmenin önüne geçileceği düşünülmüştür. Ancak yaşanan bu kentsel dönüşüm kent merkezlerinin cazibe merkezi olmasının önüne geçememiş; yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Şengül (2009, s.137), Türkiye'nin kentleşmesinin 1980 sonrası dönemini "sermayenin kentleşmesi" olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda değişen arsa değerleri, bölgeler arası rant potansiyelleri yaratarak bölgeler arası değer farklılıklarını ortaya çıkartmış ve kenti pazar ekonomisine ait bir meta haline getirmiştir. Böylece, büyük kentler devlet ve özel yatırımın ana hedefi haline gelmiştir. Küreselleşmenin hâkim olduğu bu kentsel mekânlar, yeniden üretilmeye ve dış dünyaya sunulmaya başlanmıştır. 1980'li yılların başında kaçak, resmi ve sivil yapılardan oluşan yerleşimler, büyük sermayenin de katıldığı kentsel rant süreci ile birlikte, toplumun geniş kesimlerince yağmalanan yeni kentler ortaya çıkmıştır (Çavuşoğlu, 2014). İstanbul'un küresel sermaye tarafından dikkat çekmesi, daha önce imalata yönelen büyük sermaye gruplarının inşaat ve gayrimenkul sektörlerine yatırım yapmaya başlamasına neden olmuştur (Bilgin, 1998, s.267). Dolaşım ilişkilerini öne çıkaran yaklaşımlar olarak nitelendirilen dönem, ulusal pazardan ziyade küresel pazarın öncelikli olduğu ve hizmet sektörünün başat olarak karşımıza çıktığı dönem olarak ön plana çıkmaktadır (Kolluoğlu, 2014). Keyder (1993), kentlerin hizmet sektörüne dönmesini, küresel kentleşmede fırsatlara yatırım yapmayan kentlerin rekabette yer edinemediklerini vurgulamaktadır. Bu durumda aynı küresel gündemde olduğu gibi Türkiye'de de kentler devletin düzenleyici ve yönetici rolünü ön plana çıkartmakta; Foucault (2008)'nun da vurguladığı gibi, kentler şirketler gibi yönetilmektedir.

Aksoy (2014), bu bağlamda İstanbul'un küreselleşmesini bizzat devlet eliyle ve topyekûn bir şekilde yapıldığı görüşünü dile getirmektedir. İstanbul'un konut piyasasındaki mekânsal dönüşümü büyük sermaye piyasası dönüşümüne evirilmeye başlamıştır. Ortaya çıkan yeni mekânsal gelişmeler küreselleşmenin etkisini daha da yansıtmaya başlamış; mekânın dönüşümünü biçimlendiren sermaye, mal, insan, bilgi

ve göstergelerin ulus aşırı akışı yoğunlaşmıştır (Keyder, 1993). Bu dönemde her dönemde olan ayrışmanın sertliği daha da değişmekte, artık güçlü kapitalin dönüşen kenti yaratılmakta, mekânın dönüşümü, yeni kentsel dönüşüm tartışmalarını ortaya çıkartmaktadır (Tekeli, 2014).

Dördüncü dönem olarak nitelendirilen 2000 sonrası dönem ise yerel yönetimin özel sektörle iş birliğinin hız kazandığı ve dönüşümün stratejik olarak değerlendirildiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007). Erder (2014), 2000'lere kadarki yerel siyaseti gecekondu hareketlerinin etkilediği görüşünü savunarak kentlerin yeni bir döneme girdiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda Kolluoğlu (2014)'nun yönetişim ilişkilerinin altını çizen yaklaşımı bu döneme denk gelmektedir. Bu dönemde modern olarak nitelendirilen kentler, sadece iş yeri ve konutun birbirinden ayrıştığı yerler olarak değil, kentsel işlevler ve toplumsal sınıfların mekânda ayrışarak yerleşime olanak verecek şekilde planlanan yerleşimler olarak ön plana çıkmaktadır (Kurtuluş ve Türkün, 2016). Neoliberal politikaların kent üzerinde etkisini özellikle büyük sermayenin gayrimenkul sektörüne yatırım yapması ve ortaya çıkan yapılaşmanın kentsel mekânı toplumsal ve fiziksel olarak parçalaması bu dönemde yaşanmaktadır. Kentlerin sermaye mekânları olarak görülmesi aslında her dönemde karşımıza çıkmaktadır; ancak bu dönemde küresel sermayenin kentler üzerindeki baskısının daha fazla olduğu görülmektedir. Küresel gündemde de yer aldığı gibi iktidarın İstanbul üzerindeki ilk hedefini, küresel rekabetçiliği geliştirmek oluşturmaktadır (Aksoy, 2014). Bu dönemde kentsel topraktan elde edilen gelirin cazibesi diğer tüm servet biriktirme girişimlerini ikinci plana atmakta (Çavuşoğlu, 2011), dolayısıyla kent toprağı her geçen gün daha da değerli hale gelmektedir. Kent için atılan her adım, yapılan her proje büyük gelir elde etme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle devlet, kentlerin piyasa işleyişindeki yerlerini garantiye almak için yasal düzenlemelerle aktif rol oynamakta (Eraydın ve Taşan Kök, 2013); kentlerin kolay ve cazip hale getirilmesi için plan ve projelerle kentsel altyapıyı hazırlamaktadır (Yalçıntan vd. 2014).

Kurtuluş ve Türkün (2016) bu dönemde, hızlı kentleşme sürecinin politik iktidar eliyle sürdürülen planlama ve mekânsal modernleşme kalıplarını aşarak, kontrolsüz ve kendine özgü bir süreci yaratıldığı görüşünü savunmaktadır. Bu kapsamda, 2000 sonrası dönemin mekânsal dönüşüm bağlamında sahip olduğu en önemli gelişme, kentsel dönüşümün yasalarda yer almaya başlamasıdır. İstanbul'da kentsel dönüşüm,

kentin çehresini değiştirmek ve kenti yeniden kurmak hedefinde bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 2014). Yalçıntan ve diğerleri (2014), İstanbul'da dönüşüm coğrafyasının neoliberal ideolojinin zorunlu bir siyasal tercih olarak sunduğu büyüme politikası olarak işlevlendirildiği görüşünü savunmaktadır.

Son dönem fizik mekân üzerinden toplumsal, mekânsal ve sosyal sorunların çözümüne odaklanan kentsel tasarım projeleri 2010 yılında çıkan Belediye Kanununun 73. maddesi ile ülke genelinde uygulanacak kentsel dönüşüm projelerinin yasal alt yapısı oluşturulmaktadır:

> Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut, sanayi, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti, rekreasyon ve her türlü donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir

Bununla birlikte, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun ile

> Türkiye'nin riskli bölgelerinin ve binalarının depreme ve diğer afetlere hazırlanması için mülkiyet haklarına saygılı, sağlıklı ve düzenli yerleşme, daha az maliyet ile en fazla sosyal faydanın temin edilmesi, kaynakların planlı, sağlıklı ve verimli kullanılması

hedeflenmektedir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projeleri, kentsel alanda iyileştirme ve yapıların iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Ancak bu durum toplumsal olgulara yeterli değinim göstermemekte ve şekilsel değişimini korumaktadır.

Kentsel dönüşümü, bir kentin tamamının veya belli bir bölümünün değişmesi, başka bir şekle girmesi olarak tanımlamak mümkündür (Keleş, 2004). Ancak, fiziksel ve sosyal sorunu çözmeyi hedefleyen, kentlerin yeniden yapılandırılması sürecinde yerel yönetim ve özel sektör işbirliği sürecinin ortaya çıkmaktadır. Kamu-özel ortaklıkların kentlerin küresel ekonomide kapasitesini arttırması adına önem taşımaktadır (Öktem, 2006). Dolayısıyla kentlerin yüksek katlı yapılaşmayla karşı karşıya kalmakta ve kent merkezlerinde çok parçalı yeni merkezi alanları ve yerleşim yerlerinin ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kentleri yalnızca büyüme mekanizması olarak değil, aynı zamanda sosyo-politik bir dönüşümün mekânı olarak göz önüne çıkartmaktadır (Eraydın ve Taşan Kök, 2013).

2000 sonrası kent içerisinde yüksek gelir grubunun yeni konut talebi olarak daha çok yer kaplamaya başlayan kapalı yerleşmeler, emlak pazarında öne çıkmaya başlamaktadır. Kentsel dönüşüm kapsamında dönüştürülen mahallelerin kapalı konut

yerleşimleri özelliği gösterdiğini söylemek mümkündür. Üretilen konutların, dönüştürülen konutların mevcut özelliği korumaktan uzak, tamamen farklı özelliklere sahip olan yüksek katlı kapalı konutlara dönüşmesi, dönüşümün başka boyutunu ortaya koymaktadır. Kentsel dönüşümle birlikte üretilen konutlar, toplumsal bağların gittikçe kopmasına neden olmaları sebebiyle göze çarpmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007). Bu tür yerleşmelerin, dolaylı özendirmeler ve teşvikler yoluyla, piyasa rejimine uyum sağlayabilecek yönetilebilir yeni vatandaş-öznelerin üretilmesi ve terbiye edilmesini amaçladığına dair söylemler de bulunmaktadır (Kolluoğlu, 2014).

Küreselleşmenin özgül mekânlarda cisimleştiğini ve özgün toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda yeniden biçimlenmesine neden olduğu görüşünü dile getiren Bartu (2000, s.51), Beyoğlu'nun dönüşümünü anlatırken "Beyoğlu'nu benzersiz kılan, insanlarıydı: binaların korunması ya da restore edilmesi beyhude bir çabaydı çünkü artık bu binalarda aynı insanlar oturmuyordu ve dolayısıyla bölgenin 'ruhu' yoktu." diyerek aslında bir yerin ruhunu, orada yaşayan insanlarla ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır. Beyoğlu özelinde yapılan bu yorum kentsel dönüşüme maruz kalan diğer mahalleler üzerinden okunduğunda, mekânı toplumun aynası olarak tanımlamak mümkündür. Modern kentler yaratma çabası zaman içerisinde modern birey yaratma çabasına dönüşmekte ve mekânla birlikte birey de yeniden yaratılmaktadır. Bu doğrultuda, küresel ve yerel gündemde de kentleşmenin etkileri yeni birey yaratmak üzerine yoğunlaşmaktadır.

3.2 Türkiye'de Dönüşen Kent, Mekân ve Toplum Triyalektiği

Neoliberal kent rejimi içerisinde kentsel mekânlar önemli sermaye birikim araçları hâline getirilmektedir (Türkün, 2014). Büyük kentlerindeki hızlı kentleşme ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel düzeylerde bir dizi çarpıcı değişimle birlikte yaşanmaktadır. Gecekondudan apartmana, apartmandan kapalı siteye evrilen yerleşim birimleri kentsel gelişim ve toplumsal yapı hakkında pek çok bilgi barındırmaktadır. Günümüz kentlerinin mekânsal dönüşümüne yönelik planlarda etkili olan salt fiziksel yaklaşımlar, temel insan ve kentli hakları üzerinden hayat alanlarının sağlıklaştırılmasından ziyade, yenileme adı altında kültürel yapının zaman ve mekânla olan ilişkisini yok sayarak, yerel kültüre özgü değerlerin dönüşümüne odaklanmaktadır. Kentleşme bağımlı bir değişken olarak ele alındığında, kent kültürü ve kentlinin kişilik özellikleri de bağımlı değişken haline gelmekte ve

modernleşmenin bir sonucu olarak görülmektedir. Yaratılan modern kentin evrensel özelliklerine sahip olması için, kentlilerin kentin hayat kalıplarına göre yaşanması ve belli kişilik özelliklerine sahip olması gerektiği görüşü son dönem modernleşmenin modern toplumu yaratma gücünü ortaya koymaktadır (Tekeli, 2011).

Türkiye kentsel gelişim süreci incelendiğinde, özellikle 1950'lerde modernleşme kavramının etkisiyle geleneksel hayat biçimi küçümsenerek batılı hayat biçimine dönüşüm hedefi benimsendiği görülmektedir (Erman, 2016). 1980'lerde orta ve üst sınıf arasında bireyleri farklı davranış biçimlerine götürecek ölçüde belirgin bir ayrışma yaşanmamakla birlikte, 1980'li yıllardan sonra toplum içerisindeki dönüşüm sermayenin kentleşmesine denk gelmektedir. Bu dönemden sonra toplum içerisinde farklılaşma dinamiklerinin artması üst, orta ve alt gelir grupları arasındaki ayrışmanın hız kazanmasına neden olmaktadır. Hayat biçiminin dönüştürülmesi arzusunun ilk adımlarının mekânın dönüşümü üzerinden atılması, orta sınıfın kentle ilişkilerinde tıkanma yaşanması problemini doğrumaktadır (Tekeli, 2012).

Kentsel mekânda ortaya çıkan yeni toplum kurgusu, geleneksel değerlerin azaldığına dair yorumları beraberinde getirmektedir. Kent ve toplum tartışmalarının temelindeki anomi kavramı Türkiye gündeminde yerini kültür mozaiğine bırakmaktadır. Çok kültürlü yapının kendi içerisinde kurguladığı yeni toplumsal birliktelik alanlarının oluşması Fischer (1975)'ın öne sürdüğü alt kültür kuramıyla benzerlik göstermektedir. Göç döneminin oluşturduğu yeni toplumsal birliktelik, gecekondu yerleşimlerinde var olan hemşehrilik ağları ve sosyal ilişkiler, neoliberal kentsel mekânda sığınılacak yer olarak karşılığını bulmaktadır.

Süreç içerisinde yeniden kurgulanan fiziksel mekânın birey üzerinde yarattığı baskı ve toplumsal yapıya yapılan müdahaleler toplum odaklı tartışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu konunun temelinde ise gündelik hayat yer almaktadır. Tekeli (2000), gündelik hayatı, modernitenin ortaya çıkardığı bir yaşam kalıbı olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda gündelik hayatı toplumda üretim teknolojisindeki ve ekonomik gelişmeye paralel olarak sürekli artan bolluklar ve bunun karşıtı olarak belli kesimlerde karşılaşılan kıtlık durumunun ortaya çıkışından etkilendiği görüşünü savunmaktadır. Özellikle neoliberalleşme sürecinin getirdiği yeni sistem, kendi özendirme mekanizmalarını kullanarak tüketim kalıplarını etkileyerek 'tüketen toplumu' oluşturmakta ve gündelik hayat üzerinde sürekli bir değişme yaratmaya çalışmaktadır.

Yeni ve yaşanabilir bir dünya yaratma amacı olarak ortaya çıkan mekânsal dönüşümde konut, iş, tüketim, eğlence ve ticaret gibi sosyal ve toplumsal ihtiyaçların şekillendirildiği köklü bir yeniden yapılanma sağlanarak, kentsel mekân yeniden yaratılmaktadır. Özellikle sermayenin dönüşümü olarak adlandırılan 2000 sonrası dönemde artan dönüşüm müdahaleleri, mekânın dönüşümüne doğrudan müdahale ederken, bireysel yaşam da baskıya maruz kalmaktadır. Tüketim, para ve yeni zenginliğin toplumsal kültürü sarsmaya başlamakta; göz ardı edilemeyecek bir yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Erder, 2014). Konutların toplumsal ayrışma ve mekânsal ayrışma arasındaki sınırı göz önüne seren, toplumsal ve ekonomik ilişkilerini de belirlemekteki etkisi, kişilerin kentte varoluşuyla yakından ilişkilenmektedir (Erder, 2014; Türkün, 2014). Dolayısıyla, kentin ve toplumun döngüsel sisteminde birbirlerini üretmeleri kenti bir fabrikaya toplumu da işçilere evirmektedir. Kendi özünden uzaklaşarak, alışık olmadığı sistemde hayatını sürdürmeye devam edenler kalmakta, mücadele edemeyenler kent içerisinde başka yerlere dağılmaktadır. Bu durum, bireyin gündelik hayatını tekrar tekrar yeniden üretmesine sebep olmaktadır (Erden, 2006; Türkün, 2014; Erman, 2016).

2000'li yıllarda kentsel dönüşüm ve neoliberalleşmenin yakın, karmaşık ve çarpık ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Sermaye birikimini sağlamak için Türkiye, öncelikli yönelimini kentsel yatırımlar üzerinde yoğunlaştırmaktadır (Yalçıntan vd. 2014). Bu durumu Aksoy (2014), İstanbul özelinde neoliberalizmin özgün sahnesi olarak nitelendirilmektedir. İstanbul'un rant üretim merkezi haline gelmesi, kentin küresel ekonomiye entegre olmuş kesimlere hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır (Ünsal, 2014; Yalçıntan vd. 2014). Ancak, kentleşmeye bağlı olarak toplum yapısının değişmesi, kentsel dönüşümün odağı olması gerekirken her geçen gün artan arazi değer değişimi sebebiyle kent bir meta olarak, toplum ise demografik bir yapı olarak tanımlanmaktan ileri gidememektedir (Çavuşoğlu, 2014). Bu süreç, toplum tartışmalarının arka planını oluşturmakla birlikte (Kolluoğlu, 2014), aynı zamanda Türkiye gündeminde iktidarın yeni sosyal-kültürel kimlik arayışına da odaklanmaktadır (Aksoy, 2014). Bu durum kentlerin, sakinlerine hizmet etmekten çok yeni kullanıcılara odaklandığı, soylulaşmanın hedeflendiği konusunu gündeme getirmektedir (Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2010). Yeni zengin ve yoksul arasındaki farkın hızla artmasına bağlı olarak kent mekânında, gelir eşitsizliği, sosyal kutuplaşma mekânsal ayrışmayı, kentsel gerilimi artırmakta ve kentin sınırlı

kaynaklarını belli sınıfların çıkarları için kanalize etmektedir (Öktem, 2006; Kurtuluş ve Türkün, 2016). Bu çerçevede Türkiye literatüründe gündelik hayat tartışmaları daha çok gündelik hayat içerisinde ortaya çıkan sorunlar kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda toplum çalışmalarının temelini oluşturan iki başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar 'hemşehrilik, komşuluk ve mahalle' ile 'toplumsal bellek ve sermaye'dir.

3.2.1 Hemşehrilik, komşuluk ve mahalle

Türkiye kentleşme sürecinde toplum tartışmalarının temelinde *'köyden indim şehre'* gibi bir tabirde kırdan kente göç eden kesimin kente ayak uydurmak zorunda bırakılması veya kente ayak uydurma çabası yer almaktadır. Kente göç eden bireylerin kentlerde sahip oldukları en temel birimin kendilerinden önce gelen hemşerileri veya akrabaları olduğu bilinmektedir. Bu nedenle irdelenen uluslararası literatürden farklı olarak hemşerilik ve komşuluk kavramları toplum araştırmalarında önemli yer tutmaktadır. Hemşerilik göç edenler için, kuruluşu, işleyişi, kuralları belirgin güven duyulan yerleşik bir kurum olma niteliği taşımaktadır (Erder, 2000). İnsanlar kendilerini bir mekâna ait hissetmeyi ve kendilerini o mekânla tanımlamayı sevmekte ve güvenli bulmaktadır. Güven duymak, bir toplumu bir bütün haline getiren en önemli kavramların başında gelmektedir. Bu nedenle hemşerilik kavramı da büyük kentlere geldikten sonraki süreçte bireyler için önem taşımaktadır.

En yaygın ve yoğun hemşerilik ilişkisi, enformel konut alanlarında komşulukla birlikte gelişen ve yoğunlaşan ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür ilişkiler daha çok enformel kanallarla ve yine hemşerileri aracılığıyla, yerleşmeye uygun alanlar hakkında bilgi sahibi olanların bir arada yaşamaları sonucu doğmaktadır (Erder, 2000). Bu bağlamda, mekân ve hayatın birbirini tamamladığı yer özelliği gösteren mahalleler aynı zamanda hem mekânın hem de hayatın biçimlendirildiği yerlerdir.

Toplumun dönüşümün irdelenebileceği en küçük kentsel birim karşılığı olarak mahalle ise oldukça önem taşımaktadır. Mahallelerde bir arada olmanın oluşturduğu konut ve yakın çevresine bağlılık durumu, konut sahiplerinin konutlarını mahallede yaşayanlarla beraber üretmesiyle derinlik kazanmaktadır. Bir arada yaşama sonucu ortaya çıkan karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma, o yaşam çevresinin önemini toplum için arttırmaktadır. İnsanlar zamanla birliktelik ve dayanışmanın olduğu bir

konut çevresi ve komşularla karşılıklı güven ve yardımlaşmaya dayanan sıcak ilişkilere sahip olmaları nedeniyle özgündür. Bu durum sosyal sermayenin temelini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda kente aynı dönemlerde göç eden ailelerin akraba olması veya tanıdık olması durumunda akrabalık ilişkileri işleyişi ve kuruluşu belli bir kurum olma niteliği taşımaktadır (Erder, 2000). Bu şekilde oluşturulan geleneksel ve organik mahallelerin sahip olduğu güvenli alanlar, sosyalleşme ortamları, kendinden olana kolay adapte olma durumu, yardımlaşma ve sosyal dayanışma gibi fonksiyonların kuvvetli olmasını sağlamaktadır. Dönüşen mekânlarda ise aidiyet ve hemşerilik hissinin azalmasına bağlı olarak dayanışma gücü kısıtlanmaktadır.

Kırsal yerleşmelerin sahip olduğu geleneksel ve bir arada olan toplum yapısı, üretilen yeni yaratılan parçacı kent mekânları aracılığıyla kent içerisinde iki bölmeli bir toplum yapısını ortaya çıkartmaktadır. Hayat tarzları ve tüketim kalıpları mekân içerisinde birbirinden ayrışabildiği ölçüde aralarındaki mesafe de büyümektedir. Üretilen konutların dolaylı özendirmeler ve teşvikler yoluyla, piyasa rejimine uyum sağlayabilecek yönetilebilir yeni vatandaş-öznelerin üretilmesi ve terbiye edilmesini amaçladığını da söylemek mümkündür (Kolluoğlu, 2014). Yaratılan fiziksel mekânlar, kentsel peyzajlar ve yüksek gelir grubuna hitap eden konutlar, toplumsal yapıyı değiştirmektedir. Kent içerisindeki görünür fiziksel sınırların oluşması aynı zamanda görünmeyen sosyal sınıflara da işaret etmektedir. Toplumsal belleğin yok sayıldığı, geçmişin unutturulduğu yeni toplum yapısında birey sistem içerisine hapsolmakta ve *'toplum'* olma bilincinden uzaklaştırmaktadır.

Türkiye'de toplum tartışmalarının temelini oluşturan başlıklar olan hemşerilik ve komşuluk ilişkileri, kolektif hafıza, aidiyet ve ortak kültür zaman içerisinde yerini yabancılaşmaya bırakmaktadır (Keyder, 2000; Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2013; Erman, 2016). Bu durum aynı zamanda sosyal dayanışma ilişkilerinin kopmasına bağlı olarak sosyal sermayenin çöküşünü, dışlanma ve ayrışma ortamını da beraberinde getirmektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak yerinden edilme sürecinin yolunu açan bu eylemler ve davranışlar birbirinin ne nedeni ne de sonucudur.

Mekânın yeniden üretimindeki baskı, toplumsal mekândaki yeni oluşumlara ortam hazırlamaktadır. Mekânın dönüşümüyle birlikte sahip olunan ortak çevre, yerini heterojen toplum yapısına bırakarak kent içerisinde yeni mücadele alanlarını üretmektedir. Mahalleler gibi benzer özellik gösteren toplum yapıları, mekânın yeniden biçimlendirilmesiyle birlikte dönüştürülerek sahip olunan toplumsal

hafızanın, alışkanlıkların silinmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, soylulaşma olarak karşımıza çıkan süreç, zaman içerisinde mevcut sosyal sermayenin negatif yönde etkilenmesine, güven, bağ ve birliktelik gibi kavramların zarar görmesi sonucu da kentsel alanlarda farklılaşmaların artmasına neden olmaktadır.

3.2.2 Toplumsal bellek ve sermaye

Dönüşümle beraber tartışılan tüm bu komşuluk, güven ve dayanışma kavramlarının temelinde bireyin kendi kimliğinden uzaklaşması yer almaktadır. Dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği sosyal- kültürel değişim bireylerin kendi özlerini, kimliklerini kaybetmelerine neden olarak insanları fiziksel ve sosyal olarak kurdukları bağlardan uzaklaştırmaktadır. Kimliksiz kentlerin ve toplumların ortaya çıkmasının temelinde sosyal sermaye olarak nitelendirilen komşuluk ilişkileri, mahalle birliktelikler, sosyal dayanışma, güven ve geleneklerin dikkate alınmaması gelmektedir. Bireyi toplumun içerisinde bir birey olarak yer almasına neden olan, kendi gündelikleri, alışkanlıkları, iletişimi ve etkileşimi olarak tanımlanabilecek sosyal sermayenin çöküşü, toplumun yeniden üretimindeki en temel kavramdır. Kentlerdeki komşuluk ilişkilerinin güven, işbirliği ve kolektif eylemin temelini oluşturduğuna işaret etmek için ilk kez Jacobs (1961) tarafından kullanılan sosyal sermaye kavramı toplumu birbirine bağlayan en temel özellikleri nitelemektedir. Kent komşuluğundaki mevcut sosyal ağların kamusal birlikteliği olarak ortaya konan kavram, kültürel kimlik ve kolektif bellek, topluluk olma bilinci, geçmişten gelen değerler ve toplumsal etkileşimi de içerisinde barındırmaktadır. Tüm bu durumlar elinden alınan bireyin kendisini ve çevresini yeniden kurgulamak zorunda kalması kaçınılmazdır.

Kentsel sermayenin çökmesi ile birlikte tüm bu kavramlar birbirini etkileyerek bir döngü meydana getirmektedir. Ortaya çıkan mekânsal ayrışma, kolektif belleğin silinmesine, ortak kültürün kaybolmasına bağlı olarak derin bir iletişim eksikliğini doğurmaktadır (Erman, 2016). İletişim kuramamaya başlayan toplumlar parçalanmakta; ya modern kente ayak uydurmak durumunda bırakılmakta ya da sürece adapte olamayan bireyler sistemin dışında var olmaya çabalamak durumunda kalmaktadır (Keyder, 2000; Şen, 2005; Tekeli, 2011; Türkün, 2014). Bu bağlamda ayrışma, bir yandan sosyal grupların kendi içlerinde aynılaşma eğilimi göstermesi ve bunun mekânda yansıması, diğer yandan da bir grubun diğerine karşı geliştirdiği eşitsiz güç ilişkisinin kentsel alandaki temsil biçimini ortaya çıkartmaktadır.

Dönüşen kentlerdeki ayrışma ve tabakalaşma ortamı toplumu bireyselleşmeye iterek kent içerisinde görünmez sınırları her geçen gün daha da derinleştirmektedir. Türkiye gündeminde kentsel mekânda ortaya çıkan görünmez toplumsal sınırların oluşmasındaki kavram olarak karşımıza çıkan soylulaştırma, çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası olduğu kadar aynı zamanda kentsel yapılanmanın bir sonucu olarak da görülmektedir (Şen, 2005). Uluslararası literatürden kazandığımız soylulaştırma kavramı ilk olarak Ruth Glass (1964) tarafından sosyal dışlanmanın ana öğelerinden biri olarak tanımlanmaktadır. Erden (2006) soylulaştırmayı, kentsel dönüşüme bağlı ve aynı zamanda, kentsel dönüşümün politikası ve sonucu olan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Soylulaştırma birkaç topluluğu etkileyen küçük bir fenomen olmaktan öte, kentsel yeniden üretimin kanıtı özelliği göstermektedir. Soylulaşma sürecinin bir parçası/sonucu olarak nitelendirilen yerinden edilme, ayrışma ve parçalanma süreci, sosyal sermayenin zarar görmesiyle de yakından ilişkilidir.

Kente sonradan gelenlerin kendi politikalarını, yaşamlarını ve kamusal mekânlarını oluşturması, kent içerisinde ayrışmaların temelini ortaya koymaktadır. Bu yeni yaratılan biçimlerle kentlilerin modern olarak kabul ettiği şeyler arasında bağdaşmazlık ortaya çıkmaktadır (Keyder, 2000). Küreselleşmenin etkilediği toplum yapısı, kentin her bir noktasında parçalanmayı görünür kılmaktadır. Kente adapte olanın yaşamaya hak kazandığı, 'kente ayak uyduramayanın' kentsel mekânda yer edinemediği yeni yaşam alanları ortaya çıkmaktadır. Yalnızca yoksul kesim tarafından değerlendirilen kent mekânlarındaki ayrışma, her geçen gün artan rant baskısı nedeniyle artık önceden orta gelirli olarak nitelendirilen ancak şimdi orta alt olarak nitelendirilebilecek toplum tabakasını da etkilemekte ve toplumun her kesimini derinden sarsmaktadır. Toplumda iki farklı yapıya sahip gruplar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Hayat tarzları, tüketim kalıpları mekân içerisinde farklılaşabildiği ölçüde aralarındaki mesafe de büyümektedir. Konut alanları, bu kopuşu yansıtan somut mekânları oluşturmaktadır. Küreselleşmenin göstergesi olan lüks konut siteleri kentin belli bir kesimine hitap ederken, peyzajdan, hizmetten yoksun konut alanları da toplumun diğer kesimine hitap etmektedir. Ortaya çıkan bu ikili durum, yalnızca mekânın değil toplumun birbirinden kopuşunu da ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla kent mekânında toplumsal ayrışma desenleri ortaya çıkmaktadır.

3.3 Bölüm Sonucu

Türkiye kentleşme süreci değerlendirildiğinde, mekânsal ve toplumsal değişimin çözümü olarak yıkıp yeniden yapmanın ve yeniyi üretmenin başat aktör olarak kullanıldığı görülmektedir. Kırılma noktası olarak belirlenen 1923 yılından günümüze kadar atılan her adımda modern kent hedefi taşındığı görülmektedir. Ancak, tam anlamıyla modern kentlerin üretilebildiğini söylemek mümkün değildir. Türkiye kentsel planlama ve üretim sürecinde varolanı iyileştirmekten ziyade yıkıp yeniden yapmayı tercih etmekte ve modern kentin radikal dönüşümü kentsel mekâna bu şekilde yansımakta, yansıtılmaktadır. Tekeli (2001)'nin 'emrivakilerle gelişen kentler' olarak yorumladığı yeni kentsel yapılarda kentler, modernleşmekten ziyade modenleşme çabası noktasında kalmaktadır. Parça parça gelişen kentler, bir yandan kamu-özel veya özel ortaklığında yatırımlarla üretilen yeni konut alanları ile gelişirken, diğer yandan da bireylerin kendi emekleri ile kendi yaşamlarını kendileri ürettikleri mekânlardan oluşmaktadır. Bu durum göstermektedir ki Türkiye kentsel gündeminde dönüşüm temelinde toprak değerini barındırmakta, topraktan gelir elde etmek için yapılmaktadır.

Kentsel mekânda ortaya çıkan bu tür radikal değişimlerin temel etkisi birey üzerinde olmaktadır. Türkiye gündeminde tartışılması gereken en önemli konulardan biri de modernleşme baskısı içerisinde yaşayan toplumun bu süreçten nasıl etkilendiği ve sürecin toplumsal yaşamda beklenen durumu karşılamamış olmasıdır. Toplum var olduğu sürece mekânın anlamı vardır. Bir yeri anlamlı kılan, mekânın ruhudur; bireylerin o yerle olan etkileşimidir. Dönüşüm ise bir yeri o yer olmaktan çıkartıp bambaşka bir yer haline getirmekte ve bireylerin o yerle olan ilişkisini kopartmaktadır. Kentlerde yaşam ortamlarının yeniden kurgulanmasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni mücadele alanları, bireyleri kentsel mekânlardan ve ait olmaya çabaladıkları toplumlardan ayırmaktadır. Ruhu olmayan mekânlarla birlikte birbirine yabancılaşmış, kendi benliğinden uzaklaşmış, aidiyet duygusundan yoksun yeni bireyler yaratılmaktadır. Tek tipleştirilen bireyler modern kentin modern bireyleri olarak nitelendirilmektedir. 1923-2020 yılları arasında dört dönemde incelenen Türkiye kentleşme süreci göstermektedir ki, modern hayata adaptasyon kentte yaşayan bireyler için elzem bir özellik olarak atfedilmektedir. Ancak kentin bireylerin ne temsil mekânı ne de mücadele alanları olmaması, aksine kent hayatının insanın özünü yansıtması gerekmektedir.

Bu bağlamda, üretilen modern kent ile modern insanın üretilebileceği düşünülmekte ve modern insanın modern hayatı oluşturacak bir nesne olarak görülmektedir. Süreç içerisinde yeniden kurgulanan fiziksel mekânın birey üzerinde ortaya çıkarttığı baskılar ve hayata yapılan müdahaleler toplum tartışmalarının gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Kentleşme ve kentsel getirim üzerinden şekillenen kent parçaları, özellikle İstanbul'un marka kent olması, kentli üzerindeki baskıyı her daim hissettirmektedir. Bu bağlamda, mahallenin veya konutun yalnızca fiziksel bir sınırı meydana getirmediğini; bireylerin korunma, sosyalleşme, adaptasyon, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı içeren komşuluk birlikteliği üzerine kurulu aktif bir mekânı olduğunu söylemek mümkündür. Mekânın dönüşümün yarattığı artı değerin yalnızca ekonomik bir değer olmaktan ileri gidemediği, toplum için olumsuz etki yaratmakla birlikte yalnızca toplumsal yapının değil, sosyal yaşamın da yeniden yaratılma sürecini desteklediği görülmektedir.

Sosyal sermayenin çöküşü ve beraberinde getirdiği toplumsuzlaşma eğilimi, kentlerin mekanize bir sistem içerisinde işlediğini göz önüne sermektedir. Türk toplum yapısının sahip olduğu özgün komşuluk, hemşehrilik kavramlarının kentsel mekanda işlevsizleşmesi ortaya çıkmaktadır. Birbirlerine olan güvenin yerini yeni yaşam kurgusunun alması noktasında Türkiye literatüründeki dönüşüm ve toplum çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Özgün hayata dokunmadan yaşamı tanımlamak veya ortaya çıkartmak mümkün olmamaktadır. Dönüşüm veya mekânsal herhangi bir müdahaleyi yalnızca nitel olarak değerlendirmeleri nedeniyle gündelik hayat anlatılara dair yapılan çalışmalar da yetersiz kalmaktadır.

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ: ETNOGRAFİK ARAŞTIRMANIN BİR PARÇASI OLARAK GÜNDELİK HAYAT ANLATISI

Bu bölüm, Esenler Havaalanı Mahallesinde gündelik hayat anlatısına odaklanan araştırmanın yöntemini konu almaktadır. Yöntem olarak, etnografik yaklaşımlardan ilham alınarak geleneksel sosyal davranış temellerine inerek, sosyal davranışlarını ortaya çıkartan *'narrative'* veya *'life histories'* olarak adlandırılan gündelik hayat anlatılarına odaklanılmaktadır.

Araştırmanın ana konularını oluşturan mekânın dönüşümü ve gündelik hayat kavramları çok uzun dönemlerdir birbirlerinden bağımsız tartışılmaktadır. Mekânın insandan bağımsız düşünülmesi ve bunun insanların hayatlarına nasıl etki edeceği üzerine yapılan tartışmalar, birey ekseninde değerlendirilmemesi bakımından yetersiz kalmaktadır. Ancak bilinmektedir ki, sosyal davranışlar mekânın ruhunun temelini yansıtmaktadır. Bireye odaklanan yaklaşımı benimsemenin, mekânı kavramak açısından elzem olması, etnografik anlatı araştırmalarının önem kazanmasına ışık tutmaktadır.

Dönüşen gündelik hayat tartışmasını irdelemek, gündelik hayatın öznesi olan bireylere odaklanmanın araştırmanın amacına uygun olacağı düşünülmekte ve özneyle ilişkisellik temelinde kurgulanması nedeniyle nitel araştırma biçimi kullanılmaktadır. Bu kapsamda problemin öznesinin betimlenmesi ve yorumlanmasına önem veren araştırma biçimi, öznenin gündelik hayatında araştırılmasına ve sonuç olarak genelleştirme sürecine tabii tutulmasına odaklanmaktadır (Mayring, 2018). Nitel araştırmalar ekseninde yapılan çalışmalar, dünyaya dair yorumlayıcı ve doğal bir yaklaşıma sahip; araştırmacının ise bireylerin kendi doğal ortamlarındaki olaylara verdiği tepkiler doğrultusunda anlamlandırmaya çalışması veya yorumlamasına dayalı araştırmalar olarak nitelendirilmektedir (Denzin ve Lincoln, 2011, s.3).

4.1 Etnografik Araştırma Süreci ve Anlatılar

Etnografya kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde belirtildiği üzere, kelime anlamı olarak, kavimleri karşılaştırarak inceleyen, kültür oluşumlarını araştıran bilim anlamına gelmektedir. İngilizcesi *'ethnography'* olan kelimenin köklerine bakıldığında *'ethno'* etnik yani insana dair olan ve *'graphy'* tanımlamak anlamına gelen kelimelerden meydana gelmektedir. Kültürel yapının bütünsel analizi olarak değerlendirilebileceğimiz etnografyayı, insan biliminin bir parçası olarak yorumlamak mümkündür.

Etnografik araştırma süreci, sosyal ilişkilerden ortaya çıkan anlam dünyasının kayıt altına alınması üzerinden şekillenmiştir (Blumer, 1969). Toplumun düzenini oluşturan gündelik rutine katılarak, insanlar ile sürekli bir ilişki geliştirmek ve bu sayede olan biten her şeyi o esnada gözlemleyerek onların anlam dünyalarını inşa etmeye başlamak açısından önem taşımaktadır (Emerson vd. 2008). Antropolojik bir yaklaşım olarak değerlendirmeyi temel alan etnografik araştırma süreci, nüfusun yapılanmasını, insan ilişkilerini, davranış biçimlerini ve araştırma konusundaki geçmiş ve mevcut hayat deneyimlerini analiz ederek niteliksel sonuçlara ulaşmayı sağlayan araştırma yöntemlerinin başında gelmektedir (Bernard, 2017).

Sözlü tarih anlatılarını, anlatı araştırmaları içerisinde barındıran etnografik araştırma yöntemi, hayat öykülerinin sunulduğu ve analiz edildiği bir yöntem olarak ortaya konmaktadır (Chase, 2005; Connolly ve Clandinin, 1999; Pinnegar ve Daynes, 2007). Etnografik araştırmaları, tanımadık mekânlarda sohbete katılmak (Lederman, 1990), alışık olunmayan bir tecrübeyi, hikâyeyi yazıya dökmek (Clifford and Marcus, 1989; Marcus, 1986) veya sıradan insanların sıradan alışkanlık, dayanışma, mücadele, özel deneyimler, tutum ve uygulamalarının hikâyelerini anlatma iddiası (De Certeau, 1990; Richardson, 1990) gibi pek çok şekilde tanımlanmaktadır.

Etnografik yaklaşım kullanarak yapılan araştırmaların başlıca özelliği kişilerin, başkalarına ait bir sosyal gerçekliği onların sosyal hayatına dâhil olarak edindiği kendi tecrübelerini analiz ederek yansıtma çabasıdır (Van Manen, 1998). Etnografik araştırmalar, davranışları doğrudan gözlemleyerek ve gözlemi yapılan bireylerle bağ kurularak davranışları kültürel bağlam içerisinde tanımlamaktadır. Gözlem yapılan bireylerden biri olmakla başlayan etnografik araştırma süreci, bilinmeyen bir konuyu anlamanın yanı sıra, yaşayanın gözünden anlamlandırmayı temel almaktadır.

Kültürel bir yapının bütüncül bir analizi olarak ortaya konan etnografik araştırmaları, bilinmeyen bir hayat tarzını, hayat hikâyelerini ve yaşanan olayları bu dünyayı hiç bilmeyen birisine aktarma çabası olarak nitelendirmek mümkündür. Etnografik araştırma sürecinin aşamaları kapsamında gündelik hayat anlatısı sunma süreci, Emerson vd. (2008), Mayring (2011) ve Berg ve Lune (2015)'un çalışmaları referans alınarak, (i) Etnografik Anlatılarda Veri Toplama: Katılım, Yakınlık, Gözlem, (ii) Etnografik Anlatılarda Veri Analizi: İçselleştirme ve Kodlama ve (iii) Etnografik Anlatılarda Verilerin Yorumlanması: Etnografya Yazmak olmak üzere üç başlıkta sunulmaktadır (Şekil 4.1).

4.1.1 Etnografik anlatılarda veri toplama: katılım, yakınlık, gözlem

Van Maanen (1988), etnografyanın katılımcı gözlem, görüşme, belge toplama, kayıt altına alma gibi alan çalışmalarını içeren bir yöntem olduğunu ileri sürmektedir. Etnografik araştırmalarda araştırmacıların, alana çıkmaları ve başka insanların gündelik tecrübe ve faaliyetlerine yakın olmaları gerekmektedir. Yakın olmak kavramı, en basit anlamıyla insanların hayatlarını ve gündelik pratiklerine fiziksel ve sosyal açıdan yakın olmayı gerektirmektedir. Bu yakınlık etnografik araştırmalarda, bir insan topluluğunun gündelik hayatını paylaşırken, araştırmacının, araştırılan insanların anlam dünyalarına dâhil olması, düzenlenmiş faaliyetlerden oluşan sisteme katılması ve onların ahlak düzenin kodlarına uygun hareket etmesi (Wax, 1980, s.72-73), anlamlı olanı veya bu anlamın nasıl oluştuğuna dair içeriden bakış açısına sahip olmasını sağlaması nedeniyle önem taşımaktadır (Emerson vd. 2008). Bu bağlamda, etnografik araştırmalarda veri toplamanın temelini çalışma alanı içerisindeki eş zamanlı üç eylem oluşturmaktadır; katılımcılık, gözlem yapmak ve alan notları oluşturmak olduğunu söylemek mümkündür (Miles ve Huberman, 1994; Emerson vd. 2008; Mayring, 2011).

Etnografik araştırmaların yöntemlerinde veri toplamanın temelini, gündelik hayatın doğrudan gözlemlenebilmesine dayalı katılımcı gözlem ve gündelik hayatın anlatılarına dair notlar alınarak, günlük deneyimler üzerine yapılan mülakatların ve sözlü tarih çalışmaları ile hayat öykülerinin derlenmesi oluşturmaktadır (Emerson vd. 2008). Bu bağlamda araştırmanın ilk adımını katılımcılık ve buna bağlı olarak yapılan gözlem oluşturmaktadır.

Gözlem sürecinde araştırmacı, başlangıçta tamamen dışarıdan birisi olarak görülürken, içeriden biri olmaya dek süreklilik arz eden bir çalışma içerisinde bulunmaktadır (Jorgensen, 1989). Araştırmacı, bireylerin yanında bulunarak, onların pratiklerine gündelik hayatlarına ortak oldukça yapılan paylaşımlar da artmaktadır. Bu nedenle, Fetterman (2010) araştırmacının grup içerisine dâhil olduğu, büyük resmi görerek gözlem yapmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Etnografik araştırmalarda, araştırma yapılacak alanla olan iletişim öncelikle bir grubun üyesi olan veya araştırma yapılmak istenen bir grubu tanıyan birilerinin aracılığıyla kurulmaktadır (Hammersley ve Atkinson, 1983). Görüşmeler araştırmanın amacına bağlı olarak, bireysel veya odak grup görüşmeleri olarak iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Görüşme yapılan bireyler, araştırma konusunu oluşturan temel soru ekseninde belirlenmektedir. Mülakat veya odak grup araştırmasının amacı, genellikle bir popülasyona genelleştirmek değil, belirli olayların, uygulamaların veya bilgilerin nasıl oluşturulduğu ve belirli bağlamlarda nasıl uygulandığı ile ilgili soruları cevaplamaktır (Secor, 2010).

Görüşmelerde en çok kullanılan yöntem yarı yapılandırılmış görüşme formlarıdır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde konuşmanın konusu önceden belli olmasına rağmen, hazırlanan soruların beraberinde bireylerin anlatacakları üzerinden ilerlemesi sebebiyle yapılandırılmış forma göre görüşme yapılan bireyler anlatılarında daha özgür olduğu düşünülmektedir (Stacey, 1970). Yarı yapılandırılmış görüşme formlarındaki soruların amacı, konu bütünlüğünü sağlayabilmek adına bir çerçeve çizmek ve araştırmanın odağından çıkmamaktır. Ancak, verinin temelinde bireylerin anlatılarının bulunduğunu söylemek mümkündür (Emerson vd. 2008; Creswell, 2013; Erman, 2016; Bernard, 2017). Görüşmeler ses kaydı veya videolar ile kayıt altına alınarak sözlü tarih *'oral history'* çalışması için arşiv oluşturulmaktadır. Veri toplama sürecinde sözlü tarih çalışmalarından faydalanmak, veri analizleri üretilirken gözlem sırasında alınan notlarda olası eksikliklerin tamamlanabilir olması adına önem taşımaktadır.

Sözlü tarih araştırmalarında, bir birey, aile, topluluk, mahalle veya yöre sözlü tarihin konusu olmaktadır. Sözlü tarih arşivlerinde elde edilen ses kaydı, video görüntüleri gibi multimedya ürünleri verilerin analizlerinin yapılarak yazılı metin haline getirilmesinde de kullanılmaktadır. Yöntem olarak sıradan insanların öznel bakış açılarına odaklanan sözlü tarih, toplumsal geçmişi, gelenekleri veya geçmişteki

değerleri inceleyerek gündelik hayatın tarihin kayda geçirilmesinde araç haline gelmektedir. Bu bağlamda anlatı araştırmaları ve sözlü tarih çalışmaları toplumsal kolektif belleğin gündelik hayattaki etkilerini ortaya koymak açısından kıymetli veri kaynağı üretmektedir. Eş zamanlı olarak gerçekleştirilen katılımcılık ve gözlem yapmak deneyimleri alan notlarının temelini oluşturmaktadır. Gündelik hayat çalışmalarında bireylerin deneyimlerine ortak olabilmek adına kullanılan gündelik hayat hikâyeleri etnografik araştırmaların sunumunda önemli bir yere sahiptir. Bireylerin kendi hikâyelerini anlatmaları, dünyayı deneyimleme yöntemlerinden biridir (Conelly ve Clandin, 1990).

Alan notlarında ortaya çıkan anlatılar terminolojide, ayrıntılı olarak yazılan veya birisine anlatılan ayrıntıya dayalı hikâyeler anlamına gelen '*narrative*' ve '*storytelling*' kelimelerinde karşılık bulmaktadır. Her bir olayın, mantıksal olarak ve kapsamlı şekilde metinlere dönüştürüldüğü analitik argümanlardan ziyade hikâye anlatma biçimi olduğuna dair görüşler de yaygındır (Van Manen, 1988; Richardson, 1990). Yaşanan olayların, tecrübelerin aktarılmasında bu olayları yaşayan insanların hikâyelerinden yola çıktığı için özgün bir kaynak sağlamakta ve yaşananların anlaşılmasında ve derinlemesine yansıtılmasını mümkün kılmaktadır (Emerson vd. 2008). Bu bağlamda anlatı araştırmaları, birçok farklı düşünceyi, hayatı temsil etmekte ve bireylere hikâyelerini kendilerine özgü şekilde söylemek için ortam yaratmaktadır (Bruner, 1990; Jovchelovitch ve Bauer, 2000; Duff ve Bell, 2002). Bu nedenle anlatılan gündelik hayat hikâyelerini, bireylerin fikirlerini, düşüncelerini, kendilerine ait olanı ortaya çıkarttığı mekân olarak nitelendirmek mümkündür.

Anlatılan hikâyelerle birlikte gözlem süresince alınan notlar, alan notları olarak karşımıza çıkmakta ve temel veriyi oluşturmaktadır. Elde edilen alan notları yardımıyla, araştırmalarda araştırmacı yalnızca dinlediği olayları aktarmanın yanı sıra gözlemleriyle ve alan notlarıyla da bireyler inin önemli olana dikkat çekmektedir. Araştırmacı bu noktada söylemi yazıya dökerek olayları yeniden başvurulabilecek bir anlatı haline getirmektedir (Geertz, 1973). Bu bağlamda anlatılar ve alan notları, başkalarının hayatlarına, rutinlerine ve anlam dünyalarına dair kavrayış imkânı, derin analiz için ise gerekli araçları sunmaktadır ve elde edilen bilgiler, sosyal hayatın ve söylemin yazıya dönüştürülmesini içermektedir. Bu yazılar bir bakıma sosyal dünyayı incelenebilen, üzerinde çalışılabilen ve zaman zaman yeniden düşünülebilen kelimelere dönüştürmektedir (Emerson vd. 2008).

4.1.2 Etnografik anlatılarda veri analizi: içselleştirme ve kodlama

Veri analizi; veri özetleme, veri gösterimi ve sonuçlar olmak üzere eş zamanlı üç eylem akışı olarak tanımlanmaktadır (Miles ve Huberman, 1994) ve bu iç eylem birbirinin bileşenleri olarak nitelendirilmektedir (Berg ve Lune, 2015). Araştırmacının bakış açısı ve alanda elde edilen verilerin analiz edilmesi sürecinde önemli olan, görüşme yapılan bireylerin baktığı pencereden bakabilmek ve bu görüşleri aktarabilmektir. Bu noktada araştırmacının kendisini görüşmecilerden bağımsız tutmaması gerekmektedir. Araştırmacının görüşmelerden çıkarımlarla, hangi gündelik faaliyetlere daha çok önem verdiği veya asıl olarak neyin ilgisini çektiği ilk olarak hangi konu üzerinde yoğunlaşacağını göstermektedir (Emerson vd. 2008).

Erman (2008), etnografik araştırmaların tehlikeli bir yanının olduğunu belirtmektedir. Bu durum, araştırmacının yalnızca kendi görüşlerini aktararak alandan almak istediği veriyi alması, objektif olmama durumundan kaynaklanmaktadır. Araştırmanın başında belli bir düşünceye sahip olan araştırmacının, süreç içerisinde fikrinin değişebileceğini, yeni anlamlar kazanabileceği de göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur (Emerson vd. 2008). Bu nedenle veri analizi sürecinin temelinde araştırmacının elde ettiği verileri kullanış biçimi ve açık bir bakışla değerlendirmeye sokması önem taşımaktadır.

Görüşmede elde edilen verilerin her görüşme sonrasında veri girişinin yapılması ve tüm alan notlarının bir araya getirilmesi veri analizinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Etnografik araştırmaları yazıya dökebilmek adına öncelikle belli bir sıraya sokmak ve eksik kalan noktaları diğer alan notlarıyla birlikte tamamlamak gerekmektedir. Bu şekilde birikerek çoğalan notlar, her zaman için yeni bilgiler ile iç görülerin ve daha sonra düzenlemelere ihtiyaç duyulacak olan, bitmemiş bulguların dahil edilmesine imkan sağlamaktadır (Emerson vd. 2008). Her görüşmeden elde edilen farklı notlar yeni bilgiler ve yeni çerçeveler sunmaktadır. Araştırmacının alandan aldığı notları, içselleştirerek düzenlemesi, hipotezlerini güçlendirmesi ve yeni hipotezler veya temalar üretebilmesi içi gereklidir (Glaser ve Strauss, 1967). Anlatılardan elde edilen verilerin ortaya çıkış sıralaması, hikâyenin kurgusunun ve kategorilerin oluşumunda ilk ve temel adımdır (Emerson vd. 2008; Berg ve Lune, 2015).

Araştırmanın kategorileştirilmesi ise analiz aşamasının ikinci basamağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, yapılan ön analiz sonucunda nelerin araştırmaya dâhil edileceği değil nelerin konu dışında bulunduğunun ayrımına varmak, analiz sürecinde dikkat etmesi gereken önemli konuların başında gelmektedir (Wolcott, 1994; Emerson vd. 2008). İlk aşama olarak kategori sisteminin oluşturulması ve buna bağlı olarak, toplanan verilerin araştırma konusu çerçevesinde kategorilere ayrılması ve biriken konular içerisinde seçme ölçütünün belirlenmesi gelmektedir (Mayring, 2011). Bir diğer analiz aşaması ise kategorileştirme sonucu kalan alan notları içerisinde detaylı bir tarama yaparak kod oluşturulması ve buna bağlı olarak temaların yaratılması gelmektedir (Creswell, 2013).

Verilerin daha kolay ulaşılabilmesi ve anlaşılabilmesi, aynı zamanda, değişik tema ve örüntüler ortaya çıkabilmesi için özetlemeye ve kodlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, veriyi odaklanma, basitleştirme ve yönetilebilir bir biçime dönüştürme ihtiyacı kodlamayı doğurmaktadır (Berg ve Lune, 2015). Kodlamanın amacı, analiz etme sürecinde detaylı bir arka plan bilgisi vererek, verileri daha ulaşılabilir ve algılanabilir hale getirmek ve aynı zamanda araştırmanın sorularına verilen cevapların son derece ayırt edici bir yazım şeklinde verilerek veri parçasının genel analitik konuyla birleşecek duruma getirilmesidir (Emerson vd. 2008). Mayring (2011), tutarlı ve odaklanmış analizler yapabilmenin ana etmeninin analitik kodlama ile kategorize etmek olduğunu savunmaktadır. Açık kodlama ve odaklanmış kodlama olmak üzere iki çeşit kodlamanın varlığından bahseden Mayring, açık kodlamayı; farklı fakat ilişkili olabileceği düşünülen temaların kullanıldığı kodlama olarak tanımlamaktadır. Odaklanmış kodlamayı ise; ana temaya karar verildikten sonra alan notlarının bu tema ekseninde sınıflandırıldığını söylemektedir. Odaklanmış kodlamada alan araştırmacısı alan notlarını belli bir ilgi sonucu ortaya çıkartılan konu başlıkları temelinde satır satır analiz ederek bir sıraya sokmaktadır. Bu noktada analiz edilen ve kodlanan tema araştırmacının ilgisi üzerinden yeniden şekillenmektedir. Bu nedenle, alan notundan ortaya çıkan verilerle pek çok konu, fikir ve tema üretebilmektedir. Tüm bu sürecin sonunda ortaya çıkan metinde yeniden şekillenen konuların olması muhtemeldir. Alanda yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda odak noktası farklılaşabilmektedir (Emerson vd. 2008; Mayring, 2011; Creswell; 2013).

Kategorilerin oluşturulması ve kodlanması sürecinin sonucunda ortaya çıkan veriler cümle bazında ele alınarak konular arası bağlantı kurulacak şekilde yeniden detaylandırılmaktadır. Bu duruma göre yeni kategoriler ortaya çıkmakta ve süreç içerisinde yeni temalar üzerinden şekillenmektedir (Emerson vd. 2008). Bu doğrultuda da alan notlarının tamamına yeniden bakılarak üretilmiş olan kategorilere yeni anlatıların veya notların eklenmesiyle birlikte anlatılmak istenen hikâyenin bütünlüğü sağlanmaktadır. Bu nedenle, Creswell (2013), kategorileri ortak bir fikir oluşturmak için bir araya getirilmiş kodlardan oluşan geniş bilgi birimleri olarak tanımlamaktadır.

4.1.3 Etnografik anlatılarda verilerin yorumlanması: etnografya yazmak

Elde edilen verilerin analizi ve yorumlanmasını ortak paydada değerlendirmek mümkündür. Bunun nedeni, etnografik araştırmalarının organize edilmiş analitik argümanların düzenlenmesinden ziyade hikâye anlatımı biçimi olduğu düşüncesidir (Van Manen, 1988; Richardson, 1990). Bu nedenle etnografik araştırmaların yorumlanma ve analiz süreci eşgüdümlü olarak ortaya çıkmaktadır. Her görüşmecinin veya her görüşmenin sahip olduğu özgün yapı ve anlatımlarla birlikte araştırmacının sahip olduğu bakış açısının birleşmesi, bambaşka temaları ortaya çıkartmakta ve bu süreç birbiri üzerine eklemlenerek devam etmektedir. Verinin analizi sırasında kurguların, kodların ve buna bağlı olarak temaların geliştirilmesi, netleştirilmesi ve ilişkilendirilmesi veri analizi ve yorumlamayı örtüştürmektedir. Etnografik araştırma yazmanın, her bir fikrin mantıksal olarak ve kapsamlı şekilde metinlere götürdüğü sıkıca organize edilmiş analitik argümanların düzenlenmesinden ziyade hikâye anlatımı biçimi olduğu düşüncesi (Van Manen 1988; Richardson 1990), etnografik araştırmaların yorumlanma ve analiz sürecinin eşgüdümlü olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Etnografik araştırmayı analiz etmenin ve yorumlamanın iki etkili yolu vardır; etnografik öyküleyici raporların ve tümevarımsal içerik analizlerinin oluşturulmasıdır (Berg ve Lune, 2015).

Etnografik anlatılar oluşturulurken dikkat edilmesi gereken önemli noktaların başında; yereldeki topluma anlamlı gelen şeyleri, yazılı metinlerde özenli bir şekilde yansıtarak, bireylerin kaygılarını o topluma aşina olmayan kişilerin anlayacağı ve algılayacağı düzeyde anlatabilme kaygısı gelmektedir. Bu nedenle etnografya çalışmalarında yalnızca yerel toplumu anlayıp yazıya dökmek mümkün olmamaktadır.

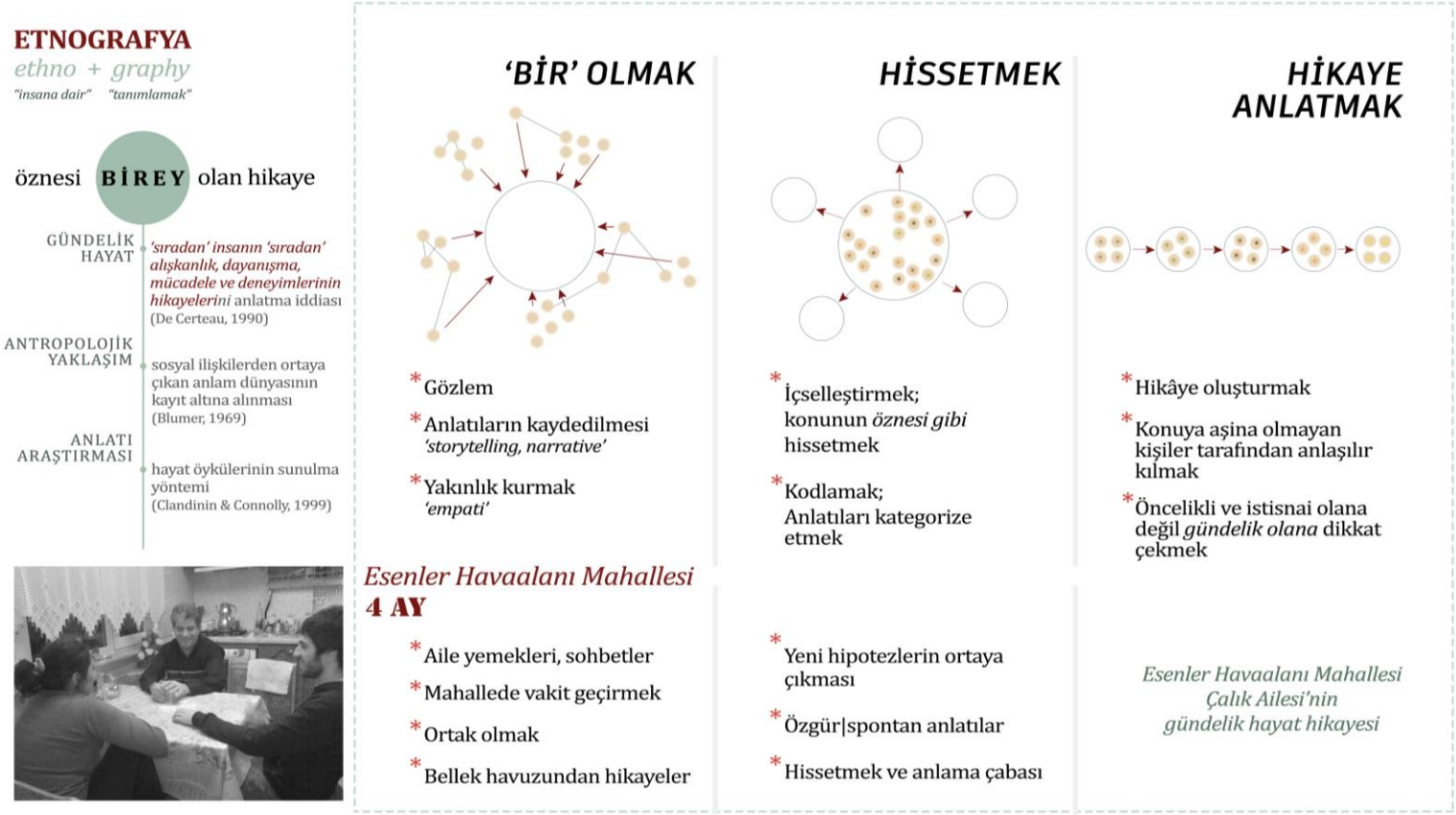
Aktörlerin, gündelik hayatı içerisinde karşılaştığı ve uğraştığı sınırlamalara, koşullara ve pratik kargılara duyarlılık yansıtılmalıdır. Bu bağlamda üretilen alan notları sadece yazarın kendi farkındalığını ve iç görüsünü arttırmaya yönelik kişisel tepkiler olmayıp; daha çok geniş bir okuyucu kitlesini oluşturan okunacağı düşünülerek organize edilen ve düzenlenen temel anlatılardır (Creswell, 2013). Etnografik araştırmaların temelinde alan notlarının ve temel kurgunun bireylerin anlattıkları üzerinden ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Araştırma sürecinde üretilen hikâyeler hayal dünyasına özgü olmamakla birlikte, görüşmelerden elde edilen veriyi dışarıdaki okuyucunun ilgisini çekebilecek anlatımlar haline getirmek amacıyla hikâye kurgusundan faydalanmaktadır (Atkinson, 1990). Yapılan araştırmada amaç, öncelikli ve istisnai olana değil, doğal ve gündelik olana dikkat çekmektir (Emerson vd. 2008). Bu nedenle yorumlama yapılırken konunun özünün birey olduğu unutulmamalıdır. Etnografik hikâyeyi oluşturmanın en önemli noktası, etkileyiciliğini kaybetmemesidir. Hayatı aktarıcı bir tarzda yazmak yorumlamaya dayalı olması nedeniyle tecrübeleri hikâyenin istediği biçime sokmanın zorlayıcı olduğunu söyleyen Emerson (2008), analizdeki temel sürecin de amacının bu bağlantıyı oluşturmak olduğunu savunmaktadır.

Tümevarımsal içerik oluşturma ise, yarı yapılandırılmış görüşmeler, alan çalışmaları ve gözlemlerde bulunan verilerden kuram oluşturmayı amaçlayan bir metodolojidir. Glaser ve Strauss (1967) tarafından Temellendirilmiş Kuram (*grounded theory*) olarak isimlendirilen teori, indirgeyici kavram ve kuramlaştırmayı veri toplama aşamasında gerçekleştirmektedir. Temellendirilmiş kuram, etnografik araştırmaların yorumlanması noktasında önem taşımaktadır. Temelinde konunun özüne inmeyi salık veren teori, sorunların aktörü olarak sorun yaşayan bireyleri seçerek çözüm üretimine destek olmaktadır. Nicel kodlama teoriden gelen kategorilere işlenmesi nedeniyle tümdengelimli bir yol izlerken nitel araştırmalarda bireylerden elde edilen olay ve tecrübelerin kategorize edilerek teorileştirilmesi süreci tümevarımsaldır (Mayring, 2011). Nicel araştırmalardan elde edilen verilerin tümdengelim modelinde yorumlanmasının aksine etnografik araştırmalarda tümevarım modeli kullanılmaktadır. Görüşme yapılan bireylerin anlatıları üzerinden ortaya çıkartılan sorunlar yeni anlamları ortaya çıkartmaktadır.

4.2 Esenler Havaalanı Mahallesinde Gündelik Hayat Anlatısı Üzerine Araştırma Tasarımı

Araştırma alanı olarak, 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilen, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kentsel dönüşüm projesi olan Esenler Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan bir ailenin gündelik hayat hikâyesine odaklanmaktadır. Dönüşüm sürecinde, ailelerden ziyade mekânsal dönüşümün başat aktör olarak karşımıza çıkması, süreç içerisinde yaşanan zorlukların görmezden gelinmesi, yaşayan insanların söz haklarının olmaması dönüşüme tek taraflı bakıldığını göstermektedir. Ancak konunun öznesini burada yaşayan mahalleli oluşturmaktadır. Dönüşümün çift taraflı etkisinin olduğunu savunan araştırmada; mekânsal dönüşümün değil sosyal dönüşümün baskısı altında kalan toplumun kendisini ifade edecek mekâna sahip olması için ailenin gündelik hayat hikâyesi ortaya çıkartılacaktır. Havaalanı Mahallesi'ndeki ilk dönemlerim kentsel dönüşümün öncesine, 2007 sonrasına denk gelmektedir. Araştırmayı yaptığım aileyi çok uzun süredir tanıyor olmam sebebiyle dönüşüm sürecinde ailenin yaşadıklarını, çalışma haricinde de deneyimleme ve gözlemleme fırsatına sahip oldum. Havaalanı Mahallesi'ni dönüşüm öncesinde de deneyimlemiş olmam araştırma yapmam açısından yararlı olmuştur. Dönüşüm sürecinde yaşananları dışarıdan değerlendirebilecek kadar biliyor olsam dahi, araştırma sürecinde her görüşmede farklı bilgiler elde ettim. Çalışma kapsamında ise mahallede farklı farklı zamanlarda 4 ay vakit geçirerek dönüşüm öncesinde belleğimde kalan anılar ve yeni yaşamı kıyaslama şansı buldum. Olay örgüsünün içerisinden bakmanın bakış açılarımızı değiştirdiğine, buna bağlı olarak gördüklerimizin değiştiğini veya farklı anlamlara sahip olduğunu algılamak için önemli bir yere sahip olduğu bir kez daha deneyimlenmiş oldu.

Bu doğrultuda, Esenler Havaalanı Mahallesinde dönüşüm ekseninde değişen gündelik hayat hikâyelerine odaklanan araştırma, etnografik anlatı araştırması yönteminin temelini oluşturan (i) Esenler Havaalanı Mahallesi'nde Gündelik Hayata Dair Gözlemler ve Kayıtlar 'Bir Olmak', (ii) Esenler Havaalanı Mahallesi'nde Gündelik Hayatın Kodları 'Hissetmek' ve (iii) Esenler Havaalanı Mahallesi'nde Gündelik Hayatı Yazmak 'Hikayeleştirmek' aşamaları ekseninde alan notları oluşturularak anlatı kurgulanmaktadır.

Şekil 4.1: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde gündelik hayat anlatısı üzerine araştırma tasarımı.

4.2.1 Esenler Havaalanı Mahallesi'nde gündelik hayata dair gözlemler ve kayıtlar: 'Bir Olmak'

Veri toplama sürecinin temelini görüşmeler ve gözlemde elde edilen notlar oluşturmaktadır. Etnografik araştırmalarda temel veriye ulaşmak, aile ile vakit geçirerek ve yaşama dair gözlem yaparak mümkündür. Dolayısıyla araştırmada, Çalık Ailesi ile bağ kurarak duygu ve düşüncelerine içtenlikle şahit olunmuş, araştırmanın süreci boyunca da ailenin sahip olduğu değerler anlaşılmaya çalışılmıştır. Atilla Bey ve ailesinin Havaalanı Mahallesi'ne yerleşme, yani hikâyenin başladığı andan itibaren önemli bir yere sahip olduğunu düşündüğü İstanbul'a taşınmasındaki ilk adımı atan erkek kardeşi Saim Bey ve eşi Sevilay Hanım, mahalledeki evi bulmasında yardımcı olan İstanbul'a gelmelerindeki yol göstericileri olarak nitelendirdikleri akrabaları Mesim Bey ve Gülay Hanım ile de görüşmeler yapılmıştır. Hikâye Atilla Bey ve Şenay Hanım'ın birebir yaşadıkları olaylar olduğu için araştırmanın öznesi olarak onların dilinden aktarılmaktadır.

Esenler Havaalanı Mahallesi'ne bu araştırma kapsamında alan gezisi yapılarak kişisel alan notları oluşturulmuştur. Dönüşümle birlikte ortaya çıkan site ve çevresindeki konut yerleşimleri gezilerek mahallenin sosyal ve kültürel yapısına dair incelemeler yapılmış, alan notları tutulmuştur. Alan gezisi boyunca 'site' bahçesinin en yoğun olduğu zamanlarda site sakinlerinin (eski mahalle sakinleri) gündelik hayat, iletişim ve hareketliliğine dair gözlem yapılmış, site sakinleri ile vakit geçirilerek dönüşüme dair düşünceler ve aileden elde edilen bilgiler alan notları içerisine işlenmiştir. Site bahçesinin kullanımı ve belleğimdeki eski mahalle kurgusundan notlarla Debord (1996)'un tiyatro sahnesine benzettiği kentsel mekânda yeni rollerini temsil eden mahalle sakinlerinin hayatları, onların hayatlarından bakarak irdelenmiştir. Yaklaşık iki aylık süreçte aile ile görüşmeler için evlerine konuk olmanın yanı sıra sitelerinin toplanma ve sosyal alanlarında da vakit geçirilerek günbegün alan notları alınmıştır.

Aile ile yapılan görüşmelerde yarı yapılandırılmış sohbetler edilmiştir; aynı zamanda, aile ile uzun süre vakit geçirilerek katılımcı gözlem tekniklerinden faydalanılmıştır. Kentsel dönüşüm ile birlikte ortaya çıkan sorunlar, süreç boyunca yaşananlar, bir aile ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen dönüşüm hikâyesi üzerinden değerlendirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılarak, araştırmada belli sorulardan ziyade ailenin anlatacakları

üzerinden "görünen ancak fark edilmeyeni" ortaya çıkartmak amaçlanmıştır (Featherstone, 1992). Yapılan görüşmelerde ses kaydı ve video çekimi yapılmıştır. Ancak, araştırma kurgulanırken öncelikli olarak görüşme sırasında alınan notların hikâyeleştirilmesine öncelik verilmiştir.

"Dönüşümden önce mahalleniz nasıldı?", "dönüşümden sonra eviniz ve mahalleniz nasıl değişti?", "komşuluk ilişkileriniz nasıl etkilendi?" gibi alt sorularla yönlendirilen görüşmelerde, görüşmenin odağını bireylerin gündelik hayat şekilleri oluşturmaktadır. Görüşmelerde aileye, dönüşümden önce ve sonra hayatlarında değişen şeylerin ne olduğuna, eski mahalle ve yeni mahalleleri arasında en temel farkın ne olduğuna, eski mahallesindeki komşuları ile ilişkisinin sürüp sürmediği, yaşadığı konut tipinin günlük rutinlerinde değişikliğe neden olup olmadığını ve olduysa nelerin değiştiğine dair sorular sorulmuştur. Bu sorularla olayın aktörlerinin gündelik hayatları içerisinde karşılaştıkları ve mücadele ettikleri sınırlamalar veya koşullar karşısındaki tutumlarına dair bilgi edinilerek gündelik hayatlarını benimseyerek dâhil olunması sağlanmıştır. Bu sorular haricinde genel olarak görüşmelerin gidişatı ailelerin anlattıkları üzerinden şekillenmiştir.

Yapılan görüşmeler ailelerin gündelik hayatları içerisinde yapılmış, aileyle birlikte 2 aya yakın süre geçirilmiş ve alanda alınan notlarla birlikte araştırmaya dair verilerin toplanma süreci tamamlanmıştır. Bu süre içerisinde aileyle birlikte komşu toplantılarına da gidilerek yalnızca ailenin değil site içerisindeki diğer ailelerle de görüşme şansı elde edilmiştir. Ailenin arkadaşları, akrabaları ile de bir araya gelme fırsatı elde edildiğinden dönüşüm öncesi veya sonrası, ailenin İstanbul'a taşınma hikâyesine dair pek çok bilgiye ulaşılmıştır. 4 kişilik ailenin kızları burada olmaması sebebiyle 3'üyle görüşülmüş, ayrıca ailenin buraya taşınmasında etkisi olan 4 kişiyle daha konuşma fırsatı elde edilerek toplamda o sitede (daha öncesinde de aynı mahallede yaşayan) 7 kişiyle görüşülmüştür. Bununla birlikte mekânsal gelişmeyi göz önüne çıkartabileceği, mekânsal çevreyi daha kolay algılatacağı düşünülen otobiyografik fotoğraflar da görüşme yapılan aile tarafından paylaşılmıştır. Veri toplama süreci, nicel araştırmalardan farklı olarak kendisini sürekli yenilemesi sebebiyle birikerek ortaya çıkmaktadır. Alan gezisinden alınan notlar ve literatür çerçevesinde belleğimizde yer edinen bilgiler, aileyle yapılan görüşmelerle kurulan bağ ve bakış açısından sonra farklılaşmaktadır. Bu nedenle etnografik araştırmalarda verinin toplanması kadar verinin analizi ve yorumlanması da önem taşımaktadır.

4.2.2 Esenler Havaalanı Mahallesi'nde gündelik hayatın kodları: 'Hissetmek'

Veri analizini araştırma özelinde, Esenler Havaalanı Mahallesi ve dönüşüm ile ilgili sahip olunan düşünceler ve görüşmeden elde edilen bilgilerin zaman zaman tezatlığını zaman zaman da destekleyici nitelikte olduğunun farkına varıldığı süreç olarak tanımlamak mümkündür. Bu nedenle toplanan verilerin analiz sürecinde açık bir bakış açısına sahip olarak değerlendirmek gerekmektedir. Araştırmada bu bağlamda süreç içerisinde pek çok değişiklik meydana gelmiştir.

Görüşmeler ve alan araştırmaları öncesinde dönüşüm öncesi ve sonrası olarak iki başlık altında etkilerin tartışılması adına kodlamalar yapılırken; yapılan görüşmeler neticesinde dönüşümün 'öncesi' ve 'sonrası' olarak ayırmanın doğru olmadığı, dönüşümün ailelerin hikâyelerinde uzun bir süreç olarak yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle, etnografik araştırmalarda alınan alan notlarının içselleştirilerek düzenlenmesi, yeni hipotezlerin ortaya çıkmasında da aydınlatıcı bir etkiye sahiptir. Gündelik hayat kodlarının oluşturulmasının en temel aracı, aile tarafından paylaşılan her anlatının biriktirilmesidir. Alan notları, sesli kayıtlar veya aile tarafından paylaşılan verilerin biriktirilmesi sürecinden sonra tüm bu verilerin konularına ve anlatılara uygun olarak dökümünün yapılması gerekmektedir.

Analizin bir diğer önemli yöntemi ise anlatıların belli bir sistem içerisinde dökümünün sağlanmasıdır. Ailelerin anlatılarının sistematize edilmesi hikâyenin kurgulanması ve anlatılması açısından önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmada, aile ile yapılan her görüşmede pek çok veri elde edilerek bu veriler sistematik bir şekilde analize dökülmüştür. Yapılan görüşmelerin tek bir formatta olmaması, hikâyelerin özgürce ve spontan bir şekilde ortaya çıkması, her görüşmede pek çok anlatının dile getirilmesinde özgür bir ortam yaratmaktadır. Bu durum da, veri analizlerini anlık olmaktan ziyade süreç içerisinde eklemlenerek üretildiğini kanıtlar niteliktedir. Anlatılar biriktikçe, analiz sürecinde çeşitli kategorilere ayrılarak hikâye daha anlaşılır ve algılanabilir hale getirilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi araştırmada dönüşümün 'öncesi' ve 'sonrası' olarak ayrıldığı sürecin kendi içerisinde yeni kategorileri oluşturarak yeni kavramları ortaya çıkartması etnografik araştırmaların yaşayan bir anı temsil ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda yapılan araştırma hayatın yalnızca bir kesiti olarak ortaya çıkmaktadır.

4.2.3 Esenler Havaalanı Mahallesi'nde gündelik hayatı yazmak: 'Hikayeleştirmek'

Verilerin yorumlanması ve analiz süreci eşgüdümlü olarak devam etmektedir. Verilerin yorumlanması, hikâyenin anlatılabilir ve algılanabilir hale gelmesi anlamına gelmektedir. Görüşmelerin sahip olduğu özgün yapı ve anlatımlarla birlikte araştırmacının sahip olduğu bakış açısının birleşmesi sonucu ortaya çıkan yeni temalar, sürecin birbiri üzerinden eklemlenerek devam etmesine neden olmaktadır. Analiz sürecinde kategorize edilen gündelik hayat anlatılarının düzenlenmesi ve hikâyenin anlatılabilir hale gelmesi, etnografik araştırmaların yorumlanma ve analiz sürecinin eşgüdümlü olduğunu ortaya çıkartmaktadır.

Hikaye anlatmak, gündelik hayatın kodlanması sürecinde kategorize edilen hikayelerin belli sistematik içerisinde konuya hiç aşina olmayan hatta belki de hiç bilmek istemeyen birinin bile dikkatini çekecek şekilde kurgulanması anlamına gelmektedir. Belli bir sistematik içerisinde düzenlenen anlatılar, her görüşmede, her paylaşımda kendisini güncellemekte ve bitmeyen bir süreç ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Esenler Havaalanı mahallesinde yaşayan Çalık Ailesi'nin hikâyesi öncelikli ve istisnai olandan ziyade gündelik olana dikkat çekmeyi amaçlayarak *'şimdiye kadarlık'* süreçte aktarılmaktadır.

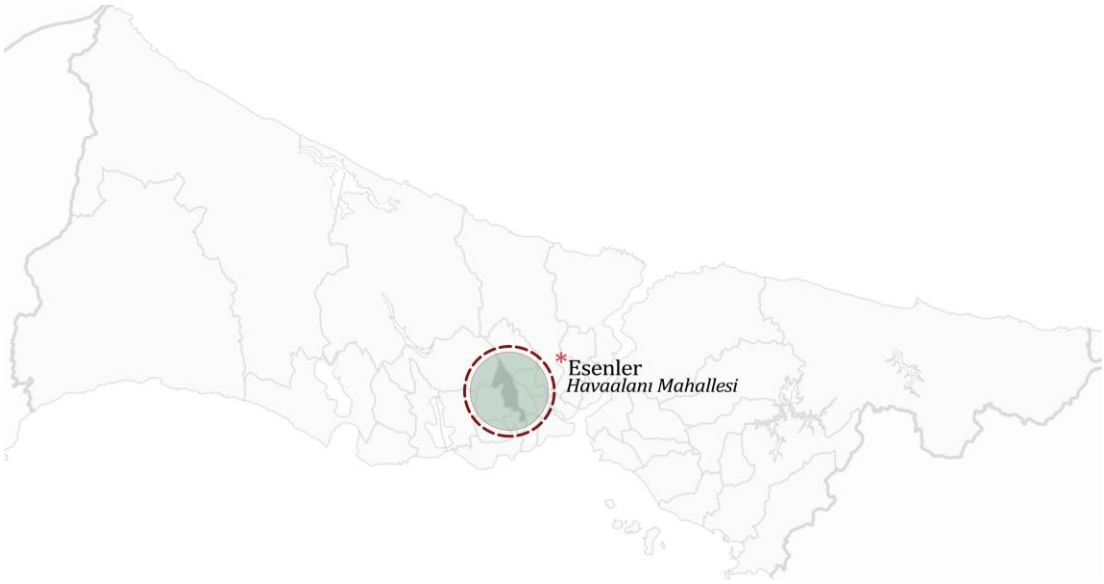
5. DÖNÜŞEN KENTLERDE DEĞİŞEN GÜNDELİK HAYAT: ESENLER HAVAALANI MAHALLESİ ÜZERİNE BİR ANLATI

Bu bölümde 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında riskli alan ilan edilen, aynı zamanda Türkiye'nin ilk kentsel dönüşüm projesi olan Esenler Havaalanı Mahallesi'ne dair araştırma bulguları sunulmakta; dönüşen kentlerde gündelik hayat deneyimlerinin değişimine odaklanarak bir ailenin anlatıları çerçevesinde dönüşümün gündelik hayatın yeniden üretimindeki etkisi tartışılmaktadır. Bölümün en önemli başlığını oluşturan, mekânın dönüşümüne bağlı olarak değişen gündelik hayat kavramı, ailenin hikâyesi çerçevesinde, 'tektipleşme', 'belleksizleşme ve yabancılaşma', 'bireyselleşme ve yalnızlaşma' olmak üzere temelde üç bileşen üzerinden değerlendirilmektedir. Bölümün strüktürünü oluşturan temel başlıklar şunlardır:

(i) Esenler Havaalanı Mahallesi Neresidir?
(ii) Çalık Ailesi Kimdir?
(iii) Mekânsal Dönüşüm Baskısı ve Çalık Ailesinin Gündelik Mücadelesi
(iv) Gündelik Hayatın Dönüşen Hikâyesi

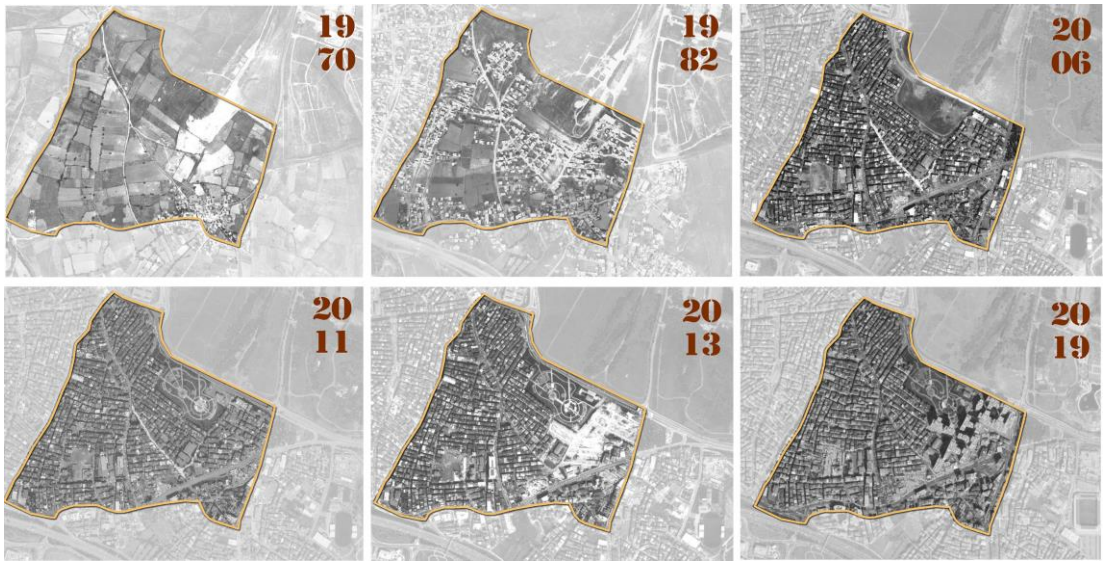
5.1 Esenler Havaalanı Mahallesi Neresidir?

Esenler Havaalanı Mahallesi, Esenler İlçesi'nin merkezinde bulunan, ilçenin ilk yerleşim yerlerinden biridir. Güngören, Zeytinburnu ve Bağcılar ilçelerine komşu olan yerleşim, konumu itibariyle önemli bir yere sahiptir (Şekil 5.1). İstanbul'un tenha ve ucuz semtlerinde hızla artan nüfus yoğunluğu kentlerde yeni oluşumları ortaya çıkartmıştır. Güngören, Zeytinburnu ve Bağcılar ilçelerinin merkezi iş alanları olmaları ve uygun arsa değerlerine sahip olması sebebiyle Esenler ilçesi de tercih edilen bir yer haline gelmekle birlikte zaman içerisinde hızlı bir nüfus artışına sahne olmuştur. 1970 ve 1982 yılları arasındaki dönemde ilçenin artan nüfus yoğunluğu, araştırmanın üçüncü bölümünde, 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 yılları olmak üzere dört döneme ayrılan Türkiye kentleşme süreciyle örtüşmektedir. Yıllar içerisinde ortaya çıkan fiziksel dağılım da bunu kanıtlar niteliktedir (Şekil 5.2).

Şekil 5.1: Esenler Havaalanı Mahallesi'nin konumu.

1950-1960 yıllarında yalnızca küçük bir yerleşim yeri olarak nitelendirilen Esenler İlçesi, Türkiye'nin 1960 yılıyla birlikte sanayileşme sonrası hızla artan kırdan kente göç sürecine bağlı olarak daha büyük bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Kentleşmenin hızlandığı dönemde kentlerin sahip olduğu imkânların fazlalığı ve kırsal kesimlerdeki özellikle iş olanaklarının kıtlığı, bireyleri kentlere göç etmeye yönlendirmiştir. Göçle büyümeye başlayan Esenler'e yerleşimler büyük kentlere göç eden bireylerin genelinde olduğu gibi, akraba ve komşuluk ilişkileri üzerinden şekillenmiştir.

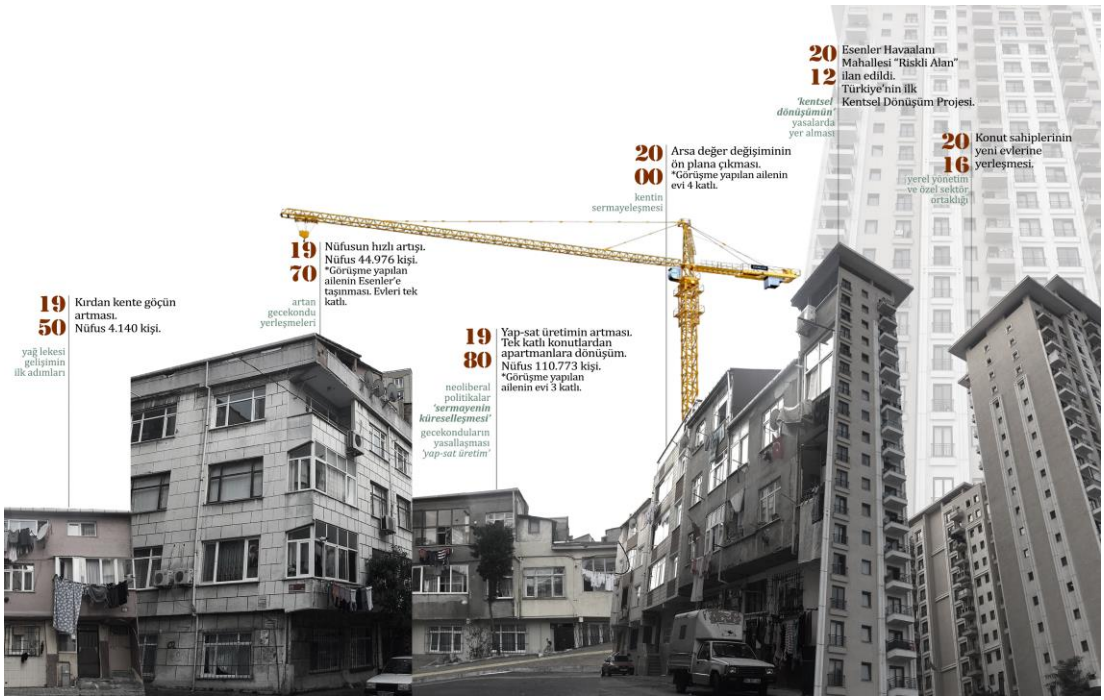

Şekil 5.2: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde mekânsal dönüşüm, 1970-2019.

Tanıdık vesilesiyle göç edildiğini dile getiren bireyler, kendi tanıdıklarının bulunduğu mahallelere - arsalara yerleşmişler ve bir bakıma büyük kente kendi çevrelerini beraberlerinde getirmiş veya yeniden üretmişlerdir.

> Ben buraya amcamın oğlunun aracılığıyla geldim. O burada birisinden arsa almış, sonra bizim köye haber gönderdi. Benim de işim gücüm yoktu köyde, İstanbul'a gelmek şart olmuştu para kazanmak için. Sonra ben de geldim buraya, başta amcamlarla kaldı sonra hepimiz birlikte benim evi de yaptık. Sonra ailemi de buraya getirdim (Mesim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2019).

Nüfus patlamalarının yaşandığı dönem olarak nitelendirilen 1950 ve 1960'lı yıllarda hızla gelişmeye başlayan Esenler, 1970'li yıllarda hızlı bir nüfus artışıyla karşı karşıya kalmıştır. Kırılma noktası olarak adlandırılabilecek bu dönem, havaalanı mahallesinin yerleşim alanının arttığı bir dönem olarak bilinmektedir (Şekil 5.3). 1950-1980 yılları arasındaki nüfus artışı, Esenler Havaalanı Mahallesi'nde de görmek mümkündür. Bu dönemin temel karakteristiğini oluşturan konut yapıları, arsa edinme ücretinin minimumda tutulma çabası olarak değerlendirilmektedir. İmarlı arsaların hisse karşılığında göç eden bireylere sunulması ve muhtarların arsalar üzerinde yapı izinlerini oluşturmaları devletin sunamadığı konut arzını bireyin tek başına karşılamaya çalıştığı yeni yerleşme alanlarının önünü açmıştır.

Şekil 5.3: Gecekondudan toplu konuta, Esenler Havaalanı Mahallesi'nin dönüşüm süreci 1950-2019.

Kentin çeperinde bu kapsamda pek çok yapı üretilmiş ve her geçen gün daha da gelişen yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak yap-satçı sürecin baş göstermesi ile de kentin genişlemesini etkilemeye başlamıştır (Tekeli, 2014). İstanbul'un çeperi olarak nitelendirebileceğimiz Esenler İlçesi'ni de bu tür yerleşmelere örnek olarak göstermek mümkündür. 1960 sonrası gecekonduların niteliksel olarak gelişmiş ve giderek apartmanlaşmaya başlamış olması (Çavuşoğlu, 2014), artan yapsatçı üretim ve devlet politikaları sonucunda Esenler Havaalanı Mahallesi'ndeki tek katlı konut yerleşimi yerini 3-4 katlı konutlara bırakmıştır.

1980 sonrası, Türkiye'nin küresel gündemde güç kazanma hedefi, hızlı bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Konut ihtiyaç olmanın yanı sıra kentlerin dünyaya sunulmasında bir imaj haline gelmeye başlamıştır. İstanbul özelinde değerlendirildiğinde, kent toprağının artan değeri, özellikle kent merkezinin yakın çevresindeki ilçeler üzerinde yadsınamayacak bir baskı ortaya çıkartmıştır. Bu bölgelere yapılan yatırımlar veya getirilen donatılar arazi değerlerinin daha da artmasına ve bu noktaların cazibe merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Esenler ilçesini değerlendirmek mümkündür. Tekstil kente, Atatürk Havaalanı'na, Esenler Otogara yakın olması ve sıra, sebze-meyve halinin Esenler'e taşınması ilçenin sahip olduğu değerin artmasına ve yatırımlar için dikkat çeken bir yer haline gelmesine neden olmuştur. Bu durum ilçede dönüşüm baskısını her anlamda hissettirmiştir.

Yerel yönetimin özel sektörle iş birliğinin hız kazandığı ve dönüşümün stratejik olarak değerlendirildiği 2000 sonrası dönemde ise fiziksel ve sosyal çözülmeyi engellemeyi hedefleyen, dönüşümün temelleri atılmaya başlanmıştır. 2010 yılında çıkan Belediye Kanununun 73. maddesi ile ülke genelinde uygulanacak kentsel dönüşüm projelerinin yasal alt yapısı oluşturulmuştur. Bu sürecin kentsel dönüşümün küresel gündemin aksine Türkiye'de kanunlar tarafından desteklendiğini ve siyasi bir politika olarak gündemde yer aldığını söylemek mümkündür. Belediye Kanunu'ndan iki sene sonra İstanbul'da deprem tehdidi altındaki alanların dönüştürülmesine dair, 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmiştir. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında dönüştürülen ilk proje alanı ise Esenler Havaalanı Mahallesi'dir.

5.2 Çalık Ailesi Kimdir?

Çalık ailesi, Şenay Hanım, Atilla Bey, kızları Yeliz ve oğulları Burak'tan oluşmaktadır (Şekil 5.4). Şenay Hanım ve Atilla Bey 1970'li yıllarda biri Artvin diğeri Kars'tan göç ederek İstanbul'a taşınmışlardır. İkisi de yaklaşık 50 yıldır Esenler'de yaşamaktadırlar. Evlendikten sonra Atilla Bey'in ailesinin yanında yaşamaya başlamış, daha sonra Havaalanı Mahallesi'nde şimdi dönüşüm alanında kalan evlerini yaparak oraya taşınmışlardır. Şenay Hanım'ın kızı ve oğlu o mahallede, aynı evlerinde doğmuş ve orada büyümüşlerdir. Ancak şimdi, Şenay Hanım ve Atilla Bey dönüşen 'site'lerinde yalnız yaşamaya başlamıştır. Kızları Yeliz üniversite için şehir dışında okumakta, oğulları Burak ise evlendikten sonra ailesine yakın bir yerde yine Esenler'de yaşamaya devam etmektedir. Oğullarını evlendirdikten sonra evlerini boşaltmak durumunda kalmak, aynı dönemde kızlarının da üniversite için şehir dışında yaşamaya başlamış olması Çalık ailesi için dönüşümün sarsıcı etkisini pek çok anlamda yaşamalarına neden olmuştur.

Araştırmanın örneklemini oluşturan aile haricinde, onlar vesilesiyle görüşme fırsatı yakalanan diğer aile bireyleri Saim Bey ve eşi Sevilay Hanım, hemşehrileri Mesim Bey ve eşi Güler Hanımdan bahsetmek anlatının kopuk olmasının önüne geçecektir. Saim Bey, Atilla Bey'in İstanbul'a taşınmasında ön ayak olan, İstanbul'a göç eden ilk aile bireyidir. Sevilay Hanım ise Saim Bey'in eşidir.

Şekil 5.4: Çalık Ailesi: Atilla Bey, Yeliz ve Şenay Hanım (Çalık Ailesi arşivi).

Saim Bey ve Sevilay Hanım evleri dönüşüme girmeden önce Atilla Bey ve Şenay Hanım ile aynı aile apartmanında oturmaktaydı. Mesim Bey, Atilla Beylerin Kars'tan göç etmeden önceden beri tanıdıkları hemşehrileridir. Mesim Bey'de Atilla Beylerden önce İstanbul'a taşınarak onlar geldiğinde Esenler'de yer bulmalarına, evlerini yapmalarına yardım etmiştir. Dönüşümden önceki mahallelerinde Atilla Beylerin sokağında, iki yan binada oturmaktaydı. Geçmişten gelen bağları sebebiyle o zaman da ilişkilerini "yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmezdi bizim" diyerek açıklamaktadırlar.

Şenay Hanım 54 yaşında, Artvin doğumlu. İki tane çocuğu var, oğlu evli Şenay Hanım'ın ailesinin yaşadığı binada oturuyor, Şenay hanımların yaşadığı mahalleye çok yakın bir yerde. Kızı ise Antalya'da üniversitede okuyor. Eşiyle birlikte yaşayan Şenay Hanım, haftanın birkaç günü gelininin çalışması nedeniyle torununa bakıyor.

Aslen İstanbullu olmayan Şenay Hanım ve ailesi, 1979 senesinde terör olayları ve işsizlik nedeniyle İstanbul'a göç etmişler. Akrabaları ve hemşerilerinin Esenler'e taşınmasının onlar için yol gösterici olduğunu belirten Şenay Hanım, yaşamak için burayı seçmelerindeki en büyük sebebin akrabaları olduğunu dile getirmekte. Esenler'e ilk geldiklerinde dayılarının ön ayak olması sayesinde ailesinin halen yaşamaya devam ettiği konutun arsasını almışlar ve bir yıl içerisinde tek katlı 2 oda 1 salon evlerini inşa ederek 6 kişi bu evde yaşamaya başlamışlar. O dönemde Esenler'de yol bile olmadığını belirten Şenay Hanım, işe giderken ayakkabılarına poşet geçirip, iş yerine geldiklerinde de poşetleri çıkartırmış. İlk taşındıklarında elektrik, suyu zar zor bağlatmışlar. Evlerini yaptıkları arsanın çevresinde hiç yapı yokmuş ve bu mahalledeki ilk ev onların eviymiş ve evlerinin önündeki tarlaya sebze ekerlermiş.

Taşındıklarında 13 yaşında olan Şenay Hanım, ilkokulu Artvin'de okuduktan sonra İstanbul'da eğitimine devam etmemiş ve geldikleri gibi çalışmaya başlamış. Önce seramikçide çalışmaya başlamış, birkaç ay çalıştıktan sonra bir ayakkabı fabrikasında işe girmiş. Emekli olana kadar burada çalışan Şenay Hanım eşiyle de bu fabrikada tanışmış. 1983 yılında eşi Atilla Beyle tanışmışlar, ailesi evliliklerini kabul etmediği için Atilla beyle kaçarak 1987 yılında evlenmişler. Şenay Hanım eşinin evine ilk geldiğinde, ev tek katlı 2 oda 1 salonlu bir evmiş. İlk olarak Atilla Bey ailesiyle birlikte 1978 senesinde evlerini tek katlı olarak inşa etmişler. Arsa kaymalarından dolayı tapusu olmayan konutun bireysel tapusunu alabilmek mümkün olmamış.

Şenay Hanım ilk evlendikleri dönemde Atilla Bey'in kardeşleri ve anne babasıyla birlikte, 7 kişi bu evde yaşamaya başlamışlar. 1 sene beraber yaşadıktan sonra yine aynı mahallede başka bir evde kiraya çıkmışlar bu sürede ellerine para geçtiğinde, Atilla Bey'in aile evinin ikinci katına kendi evlerini inşa ederek orada oturmaya başlamışlar. 1 yıl içerisinde tek katlı 2+1 evlerini bitirip hep beraber orada yaşamaya başlamışlar. Evin ikinci katını 1988 yılında yaptırmışlar. Onlar yaptırdıktan sonra evlenen kardeşleri de diğer 2 katı yaptırarak 1993 yılı gelmeden evi bitirmişler. Birkaç sene içerisinde de çatıyı yaptırarak binayı tamamen bitirmişler.

Taşındıkları senelerde çalışmaya devam eden Şenay Hanım ilk çocuğunu 1988 yılında burada dünyaya getirmiş. 1995 yılında da kızı dünyaya gelmiş. Çocuklarını aile apartmanında büyütmüş ve bu durumun ona güç verdiğini düşünüyor. Hem çalışıp hem çocuklarına baktığı dönemde ailesiyle aynı yerde oturmayı bir avantaj olarak görüyormuş. Bu durumun çocukları için de iyi olduğunu düşünen Şenay Hanım, birlikte yaşamanın samimiyet getirdiğini ve yalnızca kan bağının bu samimiyeti oluşturamayacağını, önemli olanın bir sürü şeyi paylaşmak olduğunu söylüyor.

Kentsel dönüşüme kadar 24 sene boyunca aynı evde yaşadıkları için dönüşümün hayatlarında önemli bir yere sahip olduğunu söylüyor Şenay Hanım. Dönüşüme kadar hayatlarının normal standartlarda devam ettiğinden bahsederken anlattıkları, dönüşümle beraber pek çok şeyin değiştiğinin de habercisi oluyor. Bu nedenle, senelerce aynı yerde yaşayan aile yaşadıkları evlerden çıkmak durumunda kalma hikâyelerini, hem hayal kırıklıklarıyla hem de eski günlerine özlemle paylaşıyorlar. Dönüşümle beraber değişen hayatlarını "hayatımızın değiştiği dönem" olarak nitelendiriyor.

Atilla Bey, 59 yaşında, emekli, 32 ve 25 yaşında iki çocuğu var. Eşi Şenay Hanım ile birlikte yaşıyorlar. Aslen Karslı olan Atilla Bey, 1978 senesinde kardeşlerinin İstanbul'a göç etmesiyle birlikte İstanbul hikâyeleri başlamış. İlk olarak ortanca kardeşi ve küçük kardeşi gelmiş taşı toprağı altın olan İstanbul'a iş bulmak ve güzel yaşamak istedikleri için gelmişler. Kardeşleri gelip İstanbul'da yaşamaya başladıktan sonra Atilla Bey, annesi babası ve diğer 5 kardeşiyle birlikte Kars'tan tası tarağı toplayıp İstanbul'a göç etmişler. İlk zamanlarda Eminönü taraflarında kiralık bir dairede oturduktan sonra akrabalarının da yardımıyla Esenler Havaalanı Mahallesi'nde ki arsayı bulmuşlar ve satın almışlar. Akrabalarının onlardan önce

İstanbul'a taşınması Atilla Bey'in kardeşleri için büyük avantaj olmuş. Mesim Bey'in bu mahallede ev yapmasından sonra Atilla Bey ve ailesi de aynı sokakta iki yan arsaya evlerini yapmışlar. Yol yordam gösterdi tanıdıklar, onların yardımıyla ev yaptık arsa bulduk diyor. Komşuları ve aynı zamanda akrabaları olan Mesim Bey, ev bulmalarındaki en çok yardımcı olan insanlardan biriymiş. Mesim Bey, hem kendisinin Esenler'e yerleşme hem de evlerinin yapılma sürecini şu şekilde anlatmaktadır (Şekil 5.5):

> İstanbul'a Kars'tan 1976'da geldim. İş bulamadık orada, iş imkânı yoktu. Okulu bitirdim, sanat okulu mezunuyum onu bitirdim sonra geldim iş buldum. O zaman akrabalarımız vardı, onların yanında geldik kaldık. Kalacak yerimiz yoktu, sığınacak dalımız yoktu. Çalışmaya başladım burada sonra para biriktirip ev yaptığım arsayı Atışılanlı Mustafa Tetikli adında bir adamdan aldım, başka arsa satanlar da vardı. Benim tanıdığım çok kişiye o sattı ama hep hisseli sattı, Atilla'nın arsasını da ondan aldık. Önce ben yerleştim sonra onlar da gelince bizim evin yanına onların evini de yaptık. Ben ilk geldiğimde burası tarlaydı zaten toplasan ancak 4 ev vardı. İzin almadan kaçak yaptık hepimiz (Mesim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).
>
> Tabi canım hepsi kaçaktı. Biz geldik ne bir imar ne bir mimar hiçbir şey yoktu, evimizi dayım çizdi biz de yaptık. Zaten her tarafta öyle (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 19.05.2018).

Şekil 5.5: Saim Bey, Mesim Bey ve Atilla Bey Esenler'deki evlerinin çatısında (Çalık Ailesi arşivi).

Atilla Bey İstanbul'a geldiğinde 17 yaşındaymış. Kardeşleriyle birlikte okula devam etmeden gelir gelmez çalışmaya başlamışlar. Dayıları Beyazıt taraflarında ayakkabıcılık yapıyormuş o dönemde, Atilla bey ve 4 kardeşi de dayılarının yanında çalışmaya başlamışlar. 3-4 sene sonra büyük abisi bir ayakkabı fabrikasında çalışmaya başlayana kadar hepsi birlikte dayılarının yanında çalışmaya devam etmişler. Abisi fabrikaya geçtikten sonra Atilla Bey ve küçük kardeşi de onunla birlikte fabrikada çalışmaya başlamışlar. 26 sene aynı fabrikada çalıştıktan sonra oradan emekli olmuş. Şenay Hanımla da bu fabrikada tanışmışlar.

İstanbul'a geldiği zamandan beri aynı mahallede aynı evde yaşayan Atilla Bey dönüşümü, sanki hayatım da tamamen değiştiğini hissediyorum, burada mutlu değilim diyerek ifade ediyor. Evlerini ilk inşa ettikleri dönemde inşaata da yardımcı olduklarını, evin her taşında emekleri olduğunu söylerken, yaşadıklarının bir daha geri gelmeyeceğini bilmenin daha çok eksik hissettirdiğini belirtiyor. Babalarını o evde kaybetmiş olmak, anneleriyle kardeşleriyle geçirdikleri onca zamanın şimdi somut bir göstergesi kalmamış olması dönüşümün etkilediği en önemli değerleri ön plana çıkartıyor.

5.3 Mekânsal Dönüşüm Baskısı ve Çalık Ailesinin Gündelik Mücadelesi

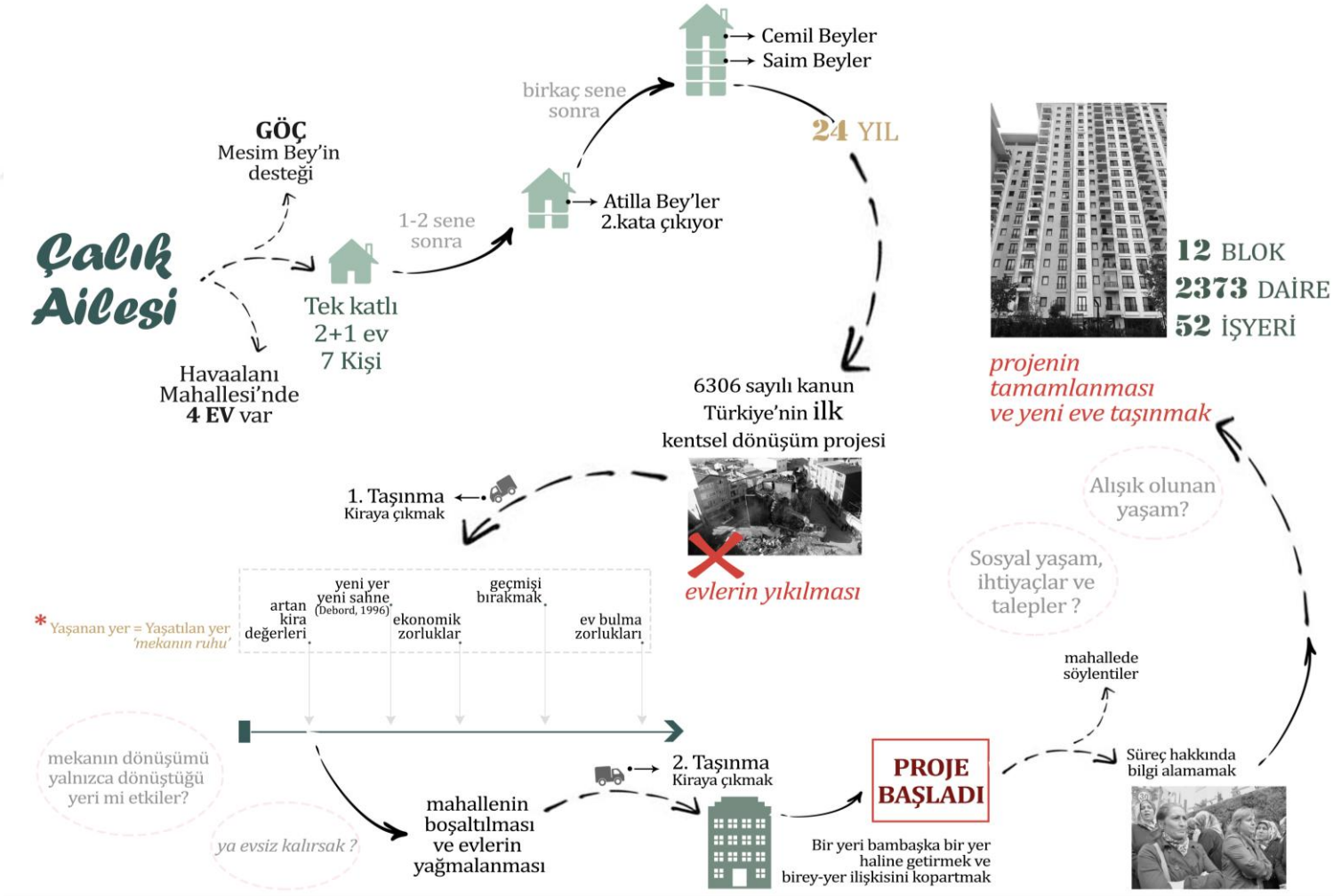
Gündelik hayat ve mekân dönüşümünü tartışırken, mahallelinin gündelik hayatının nasıl bir ortamda değerlendirildiğini de paylaşmak gerekmektedir. Ekonomik zorluklar, dönüşüm baskısı, taşınmak, alışık olunan yerden ayrılarak, bambaşka yeni bir yere alışmak gibi zorlukları da içerisinde bulunduran bu kurgu aslında bu kadar tanımlandırdığının aksine ortaya çıkarttığı hisler ve duygularla anlam kazanmaktadır. İçerisinde pek çok bileşeni bulunduran gündelik hayat, dönüşümün her bir noktasından farklı etkilenmektedir. Bilinen hayat mücadelelerine rasyonel yaklaşmanın yanında, hikâyeyi duygusal yerinden anlamlandırmak gerekmektedir. Çünkü ancak bu şekilde dönüşümün yaşattıklarının toplumsal yansımasına ışık tutmak mümkün olmaktadır. Bunu kavrayabilmek adına aileni hikâyesi mücadeleyi her anlamda ortaya koymaktadır. Bu bölümde, ailenin yaşadığı ekonomik ve fiziksel zorluklar bir sonraki bölümde tartışılacak olan gündelik hayatın dönüştüğü çerçeve çizilmektedir (Şekil 5.6).

5.3.1 Yıkıma bakarken

Çalık ailesinin eski evleri, dönüşüme girmeden önce; 154 metrekare büyüklüğünde bir arsaya sahip olmakla birlikte, giriş katta 90 metrekare diğer 3 katta ise 100 metrekare büyüklüğünde dairelere sahiptir. 1978 senesinde yapmaya başladıkları Atilla Bey'in aile apartmanında bulunan evlerinde 2012 senesine kadar yaşamaya devam etmişlerdir. 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun kapsamında riskli alan ilan edilen Esenler Havaalanı Mahallesinde dönüşüm, mahalle sakinlerinin umduğu gibi ilerlememiştir.

2012 yılında riskli alan ilan edilir edilmez mahallenin hızla boşaltılması, dönüşüm alanında güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mahallelilerin evlerini bırakma sürecinin ilk adımı kiraya çıkacak ev bulmakla başlamıştır. Proje kapsamında ev sahiplerine kira yardımları yapıldığı bilinmektedir. Kira yardımının, proje nedeniyle Esenler ilçesi genelinde artan kira değerleri için yeterli olup olmaması durumu farklı bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, süreç içerisinde kiralık ve bütçeye uygun olmanın zorlukları mahalleliyi en çok sarsan durumlardan biridir. Yeni evlerde yaşayacak olmanın mutluluğunun yerini endişeler ve mücadeleler almaktadır. Şenay Hanım kentsel dönüşüm söylentilerinden ve kendilerine duyurulma sürecinde yaşadıklarından bahsederken kaybedilen hatıralarını bir kenara bırakmak zorunda kalarak ekonomik zorluklarla mücadele ettiğinin üzerinde durmaktadır:

> Toplam hak sahibi 1510 dairenin olduğu, 466 bin metrekare büyüklüğünde geniş bir mahalleydi burası. Koskoca mahalle 6-7 ay içerisinde terkedilmiş bir yere dönüştü. Biz 6 ay içinde evlerimizi boşalttık. Kolayca anlatıyorum taşındık gittik diye ama o dönem bizim için tam bir kaostu. Bizim için dönüşüm mahalleden taşındığımız zaman başladı. O dönem oğlumuzu evlendireceğimiz için ev bakmaya pek vaktimiz olmamıştı, daha doğrusu geç kaldık. Bizim bulduğumuz evler ya çok pahalıydı ya da oturulacak gibi değildi. Zaten evimizden ayrılmıştık o yüzden zaten kendimizi kötü hissediyorduk bir de ekonomik olarak bu kadar zorluk çekeceğimizi düşünmemiştik. Sonuçta evlerimiz bizim için yapılıyordu ama sıkıntıyı yine biz çekiyorduk. Kira yardımı yapıldı ve o dönemde haklarını yemeyelim, 530 lira kira ile başlandı yardımlara, 680 lira verdiler en son. Son kiralarımızı vermediler daha konutlar bitmemişti ama taşınacağız diye vermediler. Ama az önce de dediğim gibi, ev fiyatları çok arttı Esenler'de kentsel dönüşüm yüzünden. Yapılan kira yardımı da ev kiralarını karşılamak için yeterli olmadı. Kiracılara sadece nakliye parası verdiler. 5 yıl gelmemek şartıyla köyüne dönenlere nakliye ve yardım parası verildi ama ne kadar verdiler onu bilmiyorum (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Şekil 5.6: Esenler Havaalanı Mahallesi'nin dönüşümü ve Çalık Ailesi'nin değişen hikâyesi.

Dönüşüm başlamadan artan toprak değeri, Esenler İlçesi genelinde kiraların artmasına neden olmuş aynı zamanda, konut sayısının talebi karşılayamayacak durumda olması, pek çok kiracının da evlerinden çıkartılmasına neden olmuştur. O dönemde yaşanan taşınma süreçleri ve yeni ev arayışına dair Şenay Hanım hissettiklerini ve sorunlarını şu şekilde paylaşmaktadır:

> Çok zor bir süreçti, hem evimizden çıktık, nerede nasıl yaşayacağımızı bilmiyoruz hem de bundan sonra evimiz ne olacak ne zaman oturacağız, nasıl bir yer olacak hiçbir şey bilmiyoruz. Çaresizliği hayal edebiliyor musun? Bizim evimiz dediğimiz yer birden bire harabe oluyordu ve biz yerine nasıl bir şey gelecek onu bile bilmiyorduk. Koskoca mahallede herkes aynı anda ev aradığı için kiralar da arttı tabi buralarda. Kimse yaşadığı yerden uzaklaşmak istemiyor, burada yaşamayı tercih ediyordu. Buna bağlı olarak kiralar da artıyor, hatta bazı ev sahipleri sırf bizim gibi dönüşüm aileleri yerleşsin diye kendi kiracılarını çıkarıyorlardı. Herkes ne kadar kazanırsam o kadar kardır derdine düşmüştü.
>
> Evimizi boşalttıktan sonra ilk olarak Yüzyıl Mahallesi'nde bir ev bulduk daha yeni inşaatı bitmişti binanın, kira değeri çok düşük değildi kira yardımının üstüne kendimiz de eklemek durumunda kaldık ama yine de Havaalanı Mahallesi'nin yakınındaki evlerden daha uygundu. Apartmandaki 4 daireyi tutmak için anlaştık; biri bizim için biri kayınvalidem için diğer ikisi de çok yakın komşum Güler Abla ve kızı içindi. Biz taşındık apartmana, elektriği suyu bile açılmamıştı daha binanın, marketten aldığımız sularla bütün evleri temizledik. Bir yandan Havaalanı'ndaki evden eşyaları toplamaya çalışıyoruz bir yandan yeni eve taşınmaya çalışıyoruz, o kadar zor bir süreçti ki görmen lazımdı. Biz yeni eve taşınmaya çalışırken bir yandan da eski evdeki eşyaları almaya çalışıyorduk O dönem ne tam olarak diğer tarafa taşınabildik ne de buradaki eşyalarımızı alabildik (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 20.05.2018).
>
> Bir gün yine eşyaların kalanını toplamak için eski mahalleye gittik, bizim yeni tuttuğumuz evi görmeye gelmişler. Meğer ev sahibi bizi kandırmış evleri satılığa çıkartmış. Daha tam yerleşemeden 7 ay içerisinde oradan da taşınmak zorunda kaldık. Bu iki taşınmanın parasını da biz ödedik tabi. Oradan çıktıktan sonra bu sefer şansımıza Atışalanı taraflarında ev bulabildik. Buraları daha çok tercih ediyoruz yaşamak için çünkü benim bütün ailem burada, buraya alışmışım uzaklaşınca zor oluyor (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.07.2018).

Atilla Bey ve Mesim Bey ise artan toprak değerinin dönüşümün en önemli amacı olduğu görüşünü dile getirmektedir. Dönemin belediye başkanının da nitelendirdiği gibi (Milliyet, 2014), "prestij projesi" olarak ortaya çıkartılmasıyla birlikte Esenler'in gelişimine katkı sağlamasını ve toprak değerini arttırmaya çalıştıklarını amaçladığını savunmaktadır.

Mahallenin sahip olduğu konumun, yeni yollar ve donatılarla birlikte dikkat çeken merkez konum haline gelmesinin dönüşümü tetiklediğine değinmektedirler:

> Şuan esenler daha çok tercih edilen bir yer haline geldi. Otogar, hali havaalanı, çevre yolu her şeyin burada olması Esenleri daha merkezi bir yer haline geldi. O yüzden daha da arttı ev fiyatları. (Mesim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2019).

> Bak mesela karşıdaki parkın açılışı zamanında, kentsel dönüşüm söylentisi olmasına rağmen o parka bakan konutların dış cephe yenilemesini zorunlu hale getirdiler. Millet kredi çekti dış cephelerini yaptırdı aradan 2 sene geçti daha krediler bitmeden evi yıkıldı. O zaman neden masraf ettirildi? Başbakan gelecek park açılışına diye yapmak zorundasınız eğer siz yapmazsanız biz belediyeden kendimiz yaptırırız ama faturasını siz ödersiniz dendi, mecbur bırakıldılar. Mesim abi Kars'tan geldi de apar topar yaptırmak zorunda kaldı. Biz de adam başı 2 bin lira para vermiştik 4 kat işte 8 bin liraya yeniledik cepheyi (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 20.05.2019). Bundan 1 sene sonra da evler yıkıldı, daha borcu bitmemişti (Mesim Bey, Kişisel Görüşme, 15.06.2018).

Kira yardımı ve taşınma sürecinin başlamasıyla birlikte mahalle sakinleri için asıl belirsizlik olarak tanımladıkları mahallenin yıkılması, projenin başlaması ve evlerinin nasıl olacağına dair kaygıların ortaya çıktığı yeni bir dönem başlamıştır. Bir mahallenin yıkılmasından bahsederken yalnızca fiziksel yıkımı göz önünde bulundurmak, burada yaşayan bireylerin hayatlarını ve hatıralarını görmezden gelmekten farksızdır. Yaşanan mekân aynı zamanda yaşatılan, orada yaşayanlar tarafından anlam kazandırılan yerdir. Yaşadığımız evler, sahip olduğumuz herhangi bir somut madde, ona kattığımız anlam doğrultusunda değerlenmektedir. Atilla Bey yıkım sürecinde hissettiklerini şu şekilde paylaşmaktadır:

> Her ay gidip bakıyorduk ne zaman başlar ne zaman biter nereler yıkılmış diye. Zor bir süreçti, yıllardır oturduğun mahalle parça parça yıkılıyor. Yıkılan binalarla birlikte bazı anıların bir daha yaşanmamak üzere hatırlarında kalıyor. Bir de biz neredeyse hepimiz o evleri kendi emeklerimizle o hale getirdik. Bunu görmekte üzüyor aslında (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Hatıraların ve sahip olunan değerlerin görmezden gelindiği dönüşüm ortamından etkilenenler yalnızca Havaalanı Mahallesi'nde yaşayan mahalleliler değildir. Çevre mahallede yaşayan veya zor durumda olan bireyler de bu durumdan oldukça kötü etkilenmiştir. Tamamen boşaltılma sürecine kadar mahalle kaotik bir yapıya sahiptir. Mahallesini bırakmamak için direnenler ve mahalleden ayrıldığı halde arada kalanlar yaşadıklarının normal bir taşınma olmadığına dair duygularını Şenay Hanım şu şekilde açıklamaktadır:

> Parça parça eşyalarımızı boşaltmaya başladık. Kolay mı kaç senedir orada yaşıyoruz, demir kapılarımız, pimapenlerimiz, mutfak dolaplarım, peteklerimiz falan hepsini yeni yaptırmıştık. Onları yıkımın içerisine bırakmak istemedim o yüzden yavaş yavaş hepsini alırız diye düşünmüştük. Ama taşınma döneminde mahallemiz öyle bir hale gelmişti ki, tek başımıza mahalleye girmekten bile korkuyorduk. Çıktığımız anda çingeneler evlere girip demir, pencere, kapı ne varsa alıp götürüyorlardı. Bir yandan kiraladığımız eve yerleşmeye çalışıyorduk diğer yandan da haber geliyordu hala burada yaşayan komşulardan camınız kırıldı kapınız söküldü diye apar topar buraya dönüyorduk. Geri döndüğümüzde yağmalamaya gelen çingeneler bıçak çekiyordu tehdit ediyordu. Tam bir karmaşa vardı mahallede.
>
> Bazı komşularımız çıkmamak için direndiler, onların da elektriklerini suları kesildi. Ne olursa olsun çıkmak zorundaydık. Kentsel dönüşüm öyle bir şey ki, önünü göremiyorsun. Kaç projede neler yaşandı tamamlanmadı bir sürü olay oldu. Okuduk bunların hepsini, o yüzden aynı şeyleri yaşamaktan da korktuk (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

5.3.2 Ev sahibi olmak

Mahallenin tamamen boşaltılması, mahallelilerin yeni evlerine taşınmasıyla birlikte projenin başlaması ve proje detaylarına dair endişeler daha da artmaya başlamıştır. Evlerin yıkılmaya başlaması ve yeniden yapılma sürecinde neredeyse her ay nerelerin yıkıldığını, nerelerin yapılmaya başlandığını kontrol eden mahalleliler en çok süreç hakkında bilgi alamadıkları için madur hissettiklerinden bahsetmişlerdir. Proje yetkilileri tarafından detaylı bilgi sahibi olamayan mahalleli, her gün birtakım bilgilere erişildiğini ancak doğruluğundan emin olunmadığı için zaman içerisinde herkesin endişelerinin daha da arttığı dile getirilmiştir.

Görüşme yapılan tüm bireylerinin paylaştıkları ortak huzursuzluk, projenin başlama sürecinin uzadığı ve en önemlisi de bu sürecin hiç şeffaf olmayışı üzerinedir. Yalnızca proje yöneticileri arasında veya belediyede tanıdıkları olanlar sayesinde bilgi alınabildiğini belirtmektedirler. Proje süresince mahalleliler toplantılara davet edildiklerini ancak toplantılarda sorularına cevap alamadıkları gibi proje ile ilgili net bir paylaşım yapılmadığını dile getirmektedirler (Şekil 5.7). Bu durumda ise yaşanan mekân, yeni bir mücadele ortamını ortaya çıkartmakta, temel bilgi edinimi sağlayamayan mahalleliler arasında ‘dolandırılır mıyız?’ korkusu başgöstermektedir. Geçmiş dönemde aile ile geçirdiğim zamandan belleğimde kalan anılardan biri de mahallenin yıkılma sürecinde barikatların ardından yıkılan evlere bakıyor olduğumuz ve Çalık ailesinin endişeli bekleyişidir.

2012 yılında boşaltılan mahallenin projesinin iki sene boyunca başlamaması üzerine Şenay Hanım düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

> Evlerin yıkıldığı süreçte her hafta gidip bakıyorduk nereler yıkıldı, proje ne zaman bitecek ne zaman başlayacak diye düşünüyorduk. Evimizi nasıl geri alacağımıza dair kaygılarımız vardı. Bunun nedeni 2 sene boyunca projenin başlamamasıydı, proje başlamadıkça herkesin ağzından bir ses çıkıyordu, bir sürü yalan haber geliyordu kulağımıza.
>
> Yalan haberlerle birlikte proje hakkında şeffaf olmayan bir süreç içerisinde olmamız daha da paniklememize neden oldu. Zaten evlerimizi bırakmış bambaşka yerlere taşınmıştık, ya arsamızı elimizden alırlarsa diye korkmaya başladık. Belediyelerdeki toplantılara dışarıdan kesinlikle, telefon kamera gazeteci girmesi yasaktı ve böyle bir durum olduğunda direkt polisler geliyordu. Hatta bu tartışmalar gazetelere de çıktı, Mesim Abi de karıştı bu tartışmalara. Biz burada hakkımızı savunduğumuzda hangi partiye oy verdiğimizi bilmeden muhalefet partili zaten bunlar deniyordu, rant var burada dediğimizde yalancı konumuna düşürülüyorduk ve bununla ilgili hiçbir şekilde konuşulmasına izin verilmiyordu. Gazeteci veya kamera kaydı görüldüğü anda yaka paça hemen dışarı atılıyordun toplantılardan. Sorduğumuz sorulara cevap verilmiyor, bazen de anlamsız cevaplar veriyorlardı. Mesela ben, keşke bir büyük mutfağımız olsa demiştim o zamanki Eskon genel müdürüne, adam sana koskoca balkon yaptık orada otururusunuz demişti dalga geçer gibi. Balkona iki kişi oturamıyoruz görüyorsun (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 15.06.2018).

Şekil 5.7: Şenay Hanım ve diğer hak sahipleri konutlarının büyüklüğü ile ilgili Eskon'un önünde (Esenlertime, 2014).

Çalık Ailesi, Mesim Bey ve diğer mahallelilerin kendi konutları ve arsaları hakkında bilgi almak istemeleri kentli hakkının temelinde yer almaktadır. Ancak proje sahipleri tarafından bilgi verilmeni aksine kötü bir tavırla karşılandıklarını belirten Şenay Hanım, 'ev sahibi olmak' için kendi hakkını aramak zorunda kalmaması gerektiğini, zaten hakkının verilebiliyor olması gerektiğini dile getirmektedir. Haklarını aradıkları bu durum, yalnızca mekânla olan ilişkilerini değil bir bütün olarak mücadele ettiklerinin de göstergesi olması nedeniyle birlikteliği temsil etmektedir. Kentsel dönüşümün politikanın bir aracı olarak kullanılması durumunda mağdur olanın mahalle halkı olduğu görülmektedir.

Projenin zaman içerisinde pek çok kez değişikliğe uğraması ve mahallelinin bu konu ile ilgili bilgilendirilmemesi yeni tartışmaları ortaya çıkartmıştır. İlk projede 33 katlı yüksek konut yerleşimi tasarlanmasına rağmen, onay alınamaması nedeniyle kat sayısı düşürülmüştür. Kat sayısı nedeniyle konuttan gelecek bütçenin azalması durumunda çözümü, daire büyüklüklerini azaltarak daire sayısını arttırmak ve bütçeleme planlamasını bu doğrultuda yapma projesi ortaya çıkmıştır. Konut büyüklüklerinin hak sahipleri için çok önemli olduğu gözlemlenmiştir. Site yaşamının haricinde en çok eleştirilen konu, yaşam alanlarının küçük olmasıdır.

> İlk proje 33 kattı, bakanlıktan izin alınamayınca kat sayısı düştü. O kadar konuttan yeterli bütçe elde edilebilmesi için de kat büyüklüklerini azalttılar. Bizim asıl hakkımızı aradığımız durum bu noktada başladı. Hem haberimizin olmaması, hiçbir şekilde bize bir şey sormamaları bizi çok sıkıntıya soktu. İlk söylediklerinde evimizin büyüklüğüyle aynı büyüklükte daire vereceklerdi. Bizim evlerin hepsi 100 m² büyüklüğündeydi, büyük bir bahçemiz vardı. Anlaşma sürecinde başta size aynı büyüklükte ev vereceğiz ama bahçe ortak olacak demişlerdi. Bunu kabul ettik hatta dört dairemiz için bahçe de dâhil 87 m², 94 m², 101 m², 101 m² şeklinde bir öneri sunuldu. Biz de üzerine fazla ödemeyi kabul ederek hepsinin eşit olarak 113 m² olmasını talep ettik. Eğer 94 m²yi kabul etseydik proje sahipleri bize ödeme yapacaktı, yeni durumda biz ödeme yapmayı kabul ettik.
>
> Ama eğer biz 94 m² için tamam deseydik bize 6bin 700tl lira ödeyeceklerdi, yeni durumda biz onlara borçlandık. 113 m² olsun deyince 18.500 lira borçlandık %50 faizle 10 yıl vade diye anlaştık. Ondan sonra maalesef kurada 113 m²'lik konutlar çıkmadı 106 m² çıktı. Bana 106 m² çıktı, tapuda 106 m² yazıyor ama kullanım alanımız 64 m². Bu alanın yaklaşık 40 m²'si bahçe boşluğuna, yeşil alana, merdiven boşluklarına, otoparka verildi. İki arabalık yer verilecekti sözde ama bir araçlık yer ayırıldı. 113 m² olan konutlar da kayıp, hangi konutlar o kadar bilmiyoruz. Hiçbirimizin sözleşmede anlaştığımız büyüklükte evleri yok (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 17.06.2018).

Daire büyüklüklerinin daha da azaldığını 'dolaylı' yoldan öğrenen mahalleliler bununla ilgili mücadele içerisinde girmişlerdir. Şenay Hanım proje değişikliğini ve evlerle ilgili sonradan ortaya çıkan değişikliklerin detaylarını şu şekilde anlatmaktadır:

> Bizim asıl hakkımızı aradığımız durum bu noktada başladı. Haberimizin olmaması ve hiçbir şekilde bize bir şey sormamaları bizi çok sıkıntıya soktu. Proje ilk açıklandığında evimizin büyüklüğüyle aynı büyüklükte daire vereceklerini söylemişlerdi. Bizim mahallemizdeki eski evimizde tüm daireler 100 metrekare büyüklüğündeydi, büyük bir bahçemiz vardı. Anlaşma sürecinde başta size aynı büyüklükte ev vereceğiz ama bahçe ortak olacak demişlerdi. Bunu kabul ettik hatta dört dairemiz için farklı metrekare'lere sahip daire önerileri sunuldu. Ek ödemeyi kabul ettiğimiz takdirde dairelerimizin büyüyeceği söylendi ve onu da kabul ettik. Ancak kura yöntemiyle yapılan dağıtımda bize vaadedilen büyüklüklerin yerine daha küçük daireler çıktı (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Konut büyüklüğünde anlaşılmaya çalışma sürecinde Şenay Hanım ve aynı apartmanda birlikte yaşadığı eltisi Fatma Hanım'ın gazetede haber olması da vaat edilen ve dönüşüm projesinde ortaya çıkan tartışmaları göstermektedir. İnternet haberinde de yayınlanan Fatma Hanım'ın sürece dair açıklaması şu şekildedir:

> Fatma Çalık, "Şimdi bizim 200 metrekare arsa üzerine kurulu 4 katlı binamız vardı. Evlerimiz 100metrekare üzerine kurulu ve arkada da 100 metrekare arsamız vardı. Daha sonra belediye ile anlaşırken tüm katlarımızı 94metrekare üzerinden anlaştık. Daha sonra daire başı 12 bin TL borçlanma ile bu 94 metrekareyi 113 metrekareye yükselttik. Ama şuan bize net 75 metrekare daire veriyorlar. Böyle bir adalet mi olur? Bakın biz ilk toplantıya gittiğimizde Belediye Başkanı bize "Ben size muhteşem daireler yapacağım. Çocuklarınıza tabut değil, güzel bir ev bırakacaksınız" demişti ama şuan başımıza gelmeyen kalmadı, kandırıldık. Biz hakkımız olanı istiyoruz (Esenlertime, 2014).

Bireyleri harekete geçiren vaatlerden ziyade içlerindeki umutlardır. Hakları olduğunu düşündüklerinin peşinden koşmak hayat mücadelesinin temelinde yer almaktadır. Tüm bu tartışmalar içerisinde projelerin yapımına başlanmıştır. Talep edilenlerin gerçekleşmediği proje 2016 senesinde tamamlanarak, mahalle halkına anahtar teslim edilebilmesi adına kura çekilmiştir. Her hak sahibinin adının yazılı olduğu kura sisteminde kat veya daire büyüklüğü gibi ayrımlara gidilmemesi yeni bir sorunu ortaya çıkartmıştır. Projenin tamamlanmasına rağmen konutlara dair bilgi sahibi olmadan kuraya katılmak durumunda kalan mahalleliler haksızlıklarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir.

> Hiç adaletli kura çekilmedi. Biz projenin anlaşma sürecinde 113 metrekare istedik evimizi ona göre borçlandık ama bize değil istemeyen başka ailelere çıktı. Kim hangi büyüklükte ev istiyorsa, ödediyse ona göre kura çekilebilirdi. Komşumuzun 3 dairesi vardı 3 daire de bahçe katında çıktı. Önceden kadın 4.katında oturuyordu. Mesela kura çekilirken 1 tanesini üst katlarda verip diğerlerini bahçe kat verebilirlerdi. Sonuçta bahçe kat olunca evin bedeli de düşüyor, bahçe kat daha az tercih ediliyor. Aynı zamanda konut büyüklüklerini de adil dağıtmadılar (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 17.09.2019).

> Kurada evim eğer alt katlarda çıksaydı evin konumundan dolayı ödenen şerefiye bedelini ödemek zorunda kalmayacaktım. Yani ben yüksek katta oturduğum için bunu ödemek durumunda bırakılıyorum. Mesela çift cepheli camlar için 7bin lira fazla para alındı ama bizim seçtiğimiz bir durum değildi ki kuradan bu şekilde çıktı ve buna da para ödemek zorunda kaldık. Onlar bize borçlu olmasına rağmen biz onlara borçlandık her seferinde. Bu kadar detayı anlatmamın sebebi aslında ne kadar zorluk çektiğimizi açıklamak ve neden hayal kırıklığına uğradığımız görülsün diye. Olay aslında sadece ekonomik değil. Ekonomiye bağlı olarak değişen hayatımızı yaşama şeklimiz. Çünkü o dönem bu borçları ödeyebilmek için pek çok şeyden kısmak zorunda kaldık (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2019).

5.3.3 Sitede evim var

Kentsel dönüşümün tamamlanmasıyla birlikte Havaalanı Mahallesi 2373 daireli, 12 bloklu, 55 adet iş yeri bulunan bir kapalı site haline gelmiştir. 1403 daire ve 32 iş yeri hak sahipleri için, 970 daire ve 23 işyeri de projeyi finanse etmek için üretilmiştir (Emlakkonut, 2016). Yapılan kuralardan sonra evlerine yerleşen ailelerin hem evlerini hem sitelerini ilk kez görmüş olması hayal kırıklığı ve memnuniyet ikircikliğini ortaya çıkartmıştır. Alışılan yaşamın terkedilerek hem fiziksel hem de sosyal olarak alışık olunmayan düzene geçilmesi Çalık ailesinde olduğu gibi mahalleli için de zor olmuştur. Türk aile yapısında da aşina olduğumuz ev içi düzeninin yeni üretilen evlerde sağlanamamış olması, ailenin sahip olduğu eşyaların eski evlerinin büyük olması sebebiyle yeni evlerine sığamıyor oluşu, önemsiz detaylar gibi gözükse de gündelik yaşamlarını tamamen değiştirmelerine neden olacak büyük etkiler yaratmaktadır. Şenay Hanım sitedeki evlerinin değişimini ve bunun gündelik hayatlarına etkisi üzerine düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır:

> Yaşadığımız bu zorlu sürecin sonunda koskocaman binamıza taşındık. Eve ilk girdiğimde biz buraya nasıl sığacağız diye düşündüm. Ben eski evimdeki mutfak masamı, fırınımı, koltuklarımı atmak, vermek zorunda kaldım. Çünkü bu evime sığmayacaktı. Eski eve göre özel televizyon ünitesi yaptırmıştık bu eve sığdıramadık onu parçalamak zorunda kaldık. . Mesela evler çok küçüldü demiştim ya birçok evde masa koyacak yer yok, insanların masaları yok yer sofralarında veya sehpalarda yemek yiyorlar.

> Evlerin küçülmesi sadece eşyaları atmak zorunda kaldığımız için sorun olmadı. Eşyaları bile sığdıramadığımız evde biz nasıl misafir ağırlayacağız? Ben yatıya misafir alsam nerede yatıracağım? Evine kimseyi çağıramıyorsun ki veya çağırsan da parça parça çağırıyorsun. Öyle olunca da kimseyle doğru düzgün görüşmüş olmuyorsun (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2019).

Dönüşüm projeleri yapılırken, yaşayacak olan kitlenin ihtiyaçları, talepleri ve sosyal yapıları göz önünde bulundurulmadığında üretilen konutlar hak sahipleri için kullanışsız yaşam alanları ortaya çıkmaktadır. Bu durum maliyet odaklı mı yoksa birey odaklı mı üretim tartışmasının temelini oluşturmaktadır. Mevcut kentsel gündemde üretilen pek çok konutun birey ve toplum kurgusundan üretildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda Atilla Bey yaşadıkları konutların, onlara uygun olmadığına dair eleştirilerini dile getirmektedir. "Benim biraderimin balkonunda oturunca alt katın yatak odası görünüyor. Mahremiyet bile göz önünde bulundurulmadan yapılmış. Hem konutlar özensiz hem de hayatlarımız önemsiz görülerek bir şeyler yapılmaya çalışıldı. Adam yerine konmadık desem yeridir" (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 18.03.2018). Bununla birlikte, kendi bahçelerinin site peyzajına dönüşmesi de ailelerin sosyal yaşamlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Site içerisinde ortak kullanım alanı olarak tasarlanan peyzaj alanında çocuk parkı, birkaç adet çardak ve birkaç tane bank bulunması, donatıların yeterliliği ve işlevselliği konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Blokların arasında kalacak şekilde tasarlanan peyzaj alanının hem çocuklar için hem de site sakinleri için yetersiz olduğu görülmektedir. Hem güvensiz olarak nitelendirildiğinden hem de çocuk nüfusun fazlalığından kaynaklı olarak parkın yetersiz gelmesi alanın tercih edilirliğini düşürmektedir. Site içerisindeki sosyal donatı alanlarının kısıtlı olması site halkını rahatsız etse de mevcut sosyal tesisleri kullanmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Çalık Ailesi'nden Atilla Bey'in kardeşinin eşi Sevilay Hanım site içerisindeki donatı alanlarını ve sitenin işleyişine dair bilgi vermiştir:

> Büyük organizasyonlar etkinlikler için taziye salonu yaptılar (Sosyal tesis adı altında). Sitenin derneği kuruldu. Biz de o derneğin üyeleriyiz. Derneğin zoruyla yaptırılan bir yer. Doğum günü kutlamaları, nişanlar, mevlitler falan oluyor belediyeden masa sandalye alarak orada yapabiliyoruz. Mesela benim oğlum gitar çalacak evde, kendine grup kurmaya çalışıyor insanlar rahatsız olacak diye oraya gönderdik orada çalışmalarını yapmaya devam etti. Torunumun doğum gününü de genelde orada yapıyoruz nasıl sığdıralım eve. Ama tabi kendi evinde misafir ağırlamak gibi olmuyor (Sevilay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Mahallenin dönüşümüyle birlikte site çevresinde açılan yeni alışveriş yerleri mahalle halkının memnun olduğu özelliklerden biridir. Sitenin çevresinde konumlanan dükkânlar yalnızca site halkına değil, tüm mahallenin erişimine açık olması nedeniyle çevre mahalleler tarafından da kullanılmaktadır. Market, manav, kasap gibi gündelik ihtiyaçların karşılandığı yerlerin açılması veya çoğalması gündelik hayatlarındaki hareketi de etkilemektedir. Erişilebilirliğin artması mekânın tercih edilirliğini arttırmaktadır ancak mahallenin sahip olduğu bakkal kültürünü sarsmaktadır. Bu duruma farklı bakış açılarıyla yaklaşmak mümkündür. Sevilay Hanım'ın yeni marketleri tercih ediyor olmasına rağmen Güler Hanım yeni açılan yerleri desteklese bile eski bakkalların alışverişteki hoşgörü ortamını tercih ettiğini belirtmektedir. Sevilay Hanım'ın erişilebilir olması ve seçeneklerine bağlı olarak değerlendirdiği market alışverişi Güler Hanım için daha özgün anlamlar taşımaktadır.

> Sitenin çevresinde market falan çok olmasaydı biz de haftalık alışveriş yapardık. Şimdi pastane fırın falan açıldı. Her şeye daha kolay erişebiliyoruz ama önceden param çıkışmadığında başka zaman verirdim diyordum sonra götürüp veriyordum. Hepimiz birbirimizi tanıdığımız için böyle bir şey yapabiliyorduk (Güler Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

> Önceden evin yanında sadece bir tane market vardı başka hiçbir şey yoktu. Haftada 1 kesin pazara gitmemiz gerekiyordu. Ama şimdi her şey var evimizin yakınlarında. Hiç alternatifimiz yoktu, o market kaça satarsa o kadara alıyorduk, o konuda şimdi ulaşabiliyoruz her şeye. Ben bu konudan özellikle şikâyetçiydim ama şimdi ne ararsam bulabiliyorum bu baya avantajlı (Sevilay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Çalık Ailesi'nin sitede evleri olana kadar ortaya çıkan mücadele ortamından sonra böyle bir evde yaşamaktan genel çerçevede eksiklikler bulduklarını ve tam anlamıyla memnun olmadıklarını söylemek mümkündür. Depreme dayanıklı olması sebebiyle sağlıklı bulsalar dahi yine de böylesine yüksek katlı bir konutta depremde kaçmanın zor olduğunu düşünmeleri sebebiyle eleştirmektedirler. Mahallenin siteye dönüşümü ile ilgili fiziksel ve donatı özellikleri kıyaslamaları yapılmış, Çalık Ailesi yaşam alanları ile ilgili memnun oldukları veya eksik buldukları durumları yaşam anlatıları çerçevesinde paylaşmıştır. Ancak önemli olan, değişen fiziki yapının sosyal yapıyı şekillendiriyor oluşudur. Araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde kavramsal çerçevesi çizilen mekânın dönüşümünün gündelik hayatın dönüşümündeki baskılayıcı rolünün anlatılar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

5.4 Gündelik Hayatın Dönüşen Anlatısı

Günümüz gündelik hayat sahnesi, politize edilen, ekonomik değeri ile ön plana çıkartılan ve kalkınmanın itici gücü olarak nitelendirilen bir kentsel mekân algısı üzerinden sorgulanmaktadır. Ortaya çıkan yeni, güvensiz ve bireyselleşme odaklı hayatlar aslında ailelerin hayatlarındaki yeni sayfanın açılmak zorunda kaldığını ve eski hayatlarının artık yalnızca bir anı olarak kalacağının göstergesidir. Toplumsal bilincin temelinde yatan sosyal bellek, sahip olduğumuz tüm özgün değerlerimizin biriktiği bir hafıza mekânı özelliği taşımaktadır. Böyle bir gündemde, gündelik hayatın dönüşümü kavramsal çerçeveden çıkarımla, (i) Geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen 'modern homojen' topluma, (ii) Toplumsallık ve kolektif hafıza, ortak kültür ve aidiyet hissine sahip toplumsal yapıdan, ayrıştırılmış ve yabancılaşmış topluma, (iii) Hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri, sosyal dayanışma ilişkilerinden, dışlanma ve sosyal sermayenin çöktüğü yaşam sistemlerine dönüşümü üzerinden okumak mümkündür (Şekil 5.8).

5.4.1 Geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen 'modern homojen' topluma

Sosyal çevrenin dönüşümünü algılayabilmek fiziksel çevrenin ve buna bağlı olarak ekonominin değişimiyle de etkilidir. Ekonomik olarak da fiziksel olarak da değişikliğe uğrayan mekânların aktörleri olan bireylerin, dönüşümle birlikte yeni girdikleri ortamlara alışmaları veya kendilerini ait hissetmeleri pek kolay olamamaktadır. Sahip olunan alışkanlıkların fiziksel dönüşüm sonucunda kolayca değiştirilememesi, hayat alanlarında eskiden göze batmayan, kimseye farklı gelmeyen alışkanlıkların yeni ve daha bir arada yaşamak zorunda kalınan bir yerde daha çok dikkat çekmeye başlamasına neden olmuştur. Bu durum da bireyin tektipleştirildiği, belli kurallar içerisinde 'modern homojen' toplum yapısının oluşturulduğunu göstermektedir.

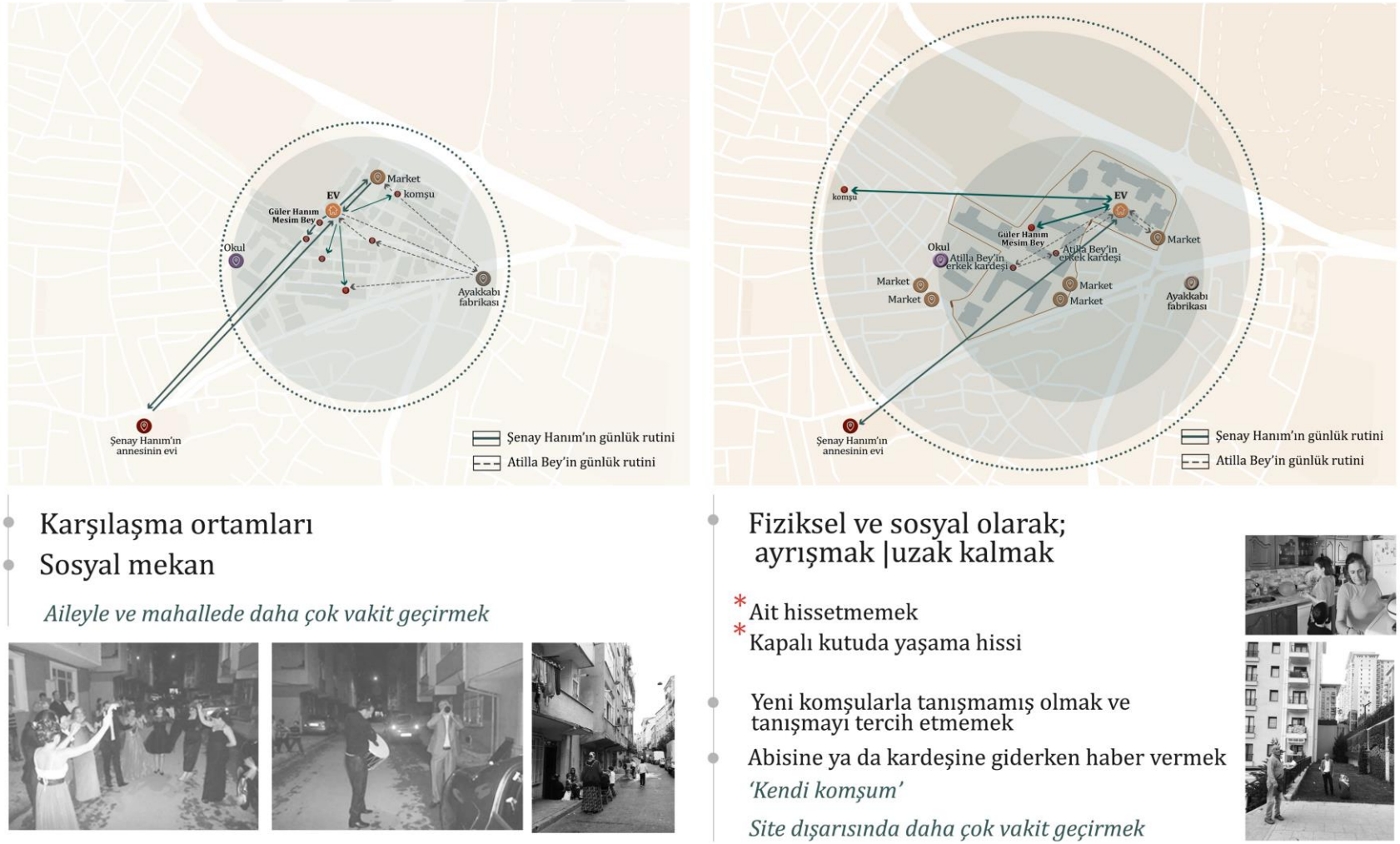
Yapılan her görüşmede bu konudan rahatsız olunduğuna dair farklı anlatılar kaydedilmiştir. Bu nedenle sitede yaşamayı öğrenmek, siteye taşınanlar için en zorlu aşama olarak nitelendirilmektedir. Güler Hanım, eski mahallede komşularıyla hep birlikte yaptıkları tarhananın sitede de aynı şekilde yapılmasından rahatsız olduğunu dile getirmektedir.

> Bizim alt komşu yazın balkona çıkıyoruz nasıl kötü kokuyor anlatamam. Sonra bir eğildim bir baktım ki koku alt kat komşudan geliyor tarhanayı balkonda kurutmaya sermiş. Eskiden çatılarımız vardı bahçe vardı orada yapıyorduk şimdi evde yapıyorlar. O da olmuyor rahatsız ediyorsun diğer daireleri. Çünkü balkonlar, evler birbirine çok yakın (Güler Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Şenay Hanım ise, orta katta veya alt katta yaşamak istememe nedenlerinden bahsederken bazı komşularının yerleşim yoğunluğu fazla olan yüksek katlı yeni konutlarında halen daha eski evlerindeymiş gibi davranmalarının doğru olmadığını ve sitede yaşamanın belli kuralları olduğunu savunmaktadır. Daha önceleri hep aile apartmanında yaşadığı için böyle sorunlarla karşılaşmadığını belirten Şenay Hanım, apartmanda tanımadığın kişilerle bir arada yaşamanın zorluklarına dikkat çekmektedir.

> Karşı binadaki bir kadın balkona çamaşırlarını sermiş, ne yapsın evde çamaşır koyacak yer mi var? Üst kat komşusu da çamaşır var mı yok mu dikkat etmeden bir şeyler silkeliyor. Balkondan aşağıya çamaşırını asıp alt kat komşunun camını komple kapatanlar vardı. Balkondan balkona çamaşır ipi gerip oraya çamaşır asanlar da vardı ilk taşındığımız zamanlarda. Üst kattaki de hiç bakmadan ne var ne yok silkeliyor. Küçücük balkonda yün dövmeye havalandırmaya çalışıyor. Aşağısında kaç kat var hiç umurlarında değil.
>
> Sadece konutlarında değil, otoparkta da sorunlar yaşanıyor. İnsanların otoparkta araç park etmeleri bile özensiz, aracımızın önüne koyuyorlar, acil bir durum olsa ben nasıl çıkacağım oradan? Eski mahallede olsan komşunun arabasını bilirsin gece de olsa söylersin acil durumda ama şimdi kimindir nereden bileceğim. Demem o ki insanlar hala tam anlamıyla site hayatına adapte olamadılar, eski kabuklarından çıkamadılar. Biz de sitede yaşamadık şimdiye kadar, bizimde sıkıldığımız şeyler var ama birlikte yaşamanın ne demek olduğunu da biliyoruz. Önceden kendi komşum böyle bir şey yapsa belki uyarmazdım ama şimdi çok kalabalık bir yerde yaşıyoruz (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

'Kendi komşum' olsa diyerek tanımladığı eski komşuluk ilişkilerinde belli bir imtiyaz, anlayış söz konusu olmasına rağmen yeni yaşam alanlarında herkesin belli kurallara uyması gerekliliği dile getirilmektedir. Bu çerçevede, sermaye yaratımı amacıyla fazladan konut üretilerek mahalleliye ek olarak farklı ev sahipleri ve kiracılar ile yeniden kurgulanan sosyal çevre, bireylerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Mesim Bey, yeni site sakinlerinin, mahalleliyi değiştirmesi gerektiğini, eski yapıyı sürdüren mahalle halkının 'modernleşmesi' gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Şekil 5.8: Çalık Ailesinin gündelik hayat rutinlerinin dönüşümü ve mekânsal yansıması.

Buraya sadece Atışalanı'nda yaşayan insanlar taşınmadı, farklı yerlerden çeşit çeşit insan taşındı. 1400 konut var bu konutların hepsinde ev sahipleri oturmuyor, kiraya veriyor. Benim 5 tane evim vardı 4'ünü kiraya verdim. Gelen kiracıların hepsi aynı olmuyor; açığı da var kapalısı da var çarşaflı da var, hatta ilk zamanlarda fuhuştan basılan evler bile olmuştu. Ama dışardan gelenlerle mahalleli arasında biraz kültür ve seviye farkı var. Sitede oturmanın bir kültürü var. Site kültürüyle köy kültürü bir değil ki. Biz de onlara bakıp uyum göstermeye çalışıyoruz. Şimdi makyajlı düzgün kıyafetli birisini görünce herkes onu görüyor ve kendilerini düzeltmeye çalışıyorlar. O kadar köyden gelen vardı şimdi giyimini değiştirdi, davranışlarını değiştirdi. Site hayatımızı değiştirdi, modern komşularımız oldu. Biz de modernleşmeye başladık (Mesim Bey, Kişisel Görüşme, 24.05.2018).

Şekil 5.9: Esenler Havaalanı Mahallesi'nde mekânın dönüşen dokusu.

5.4.2 Toplumsallık ve kolektif hafıza, ortak kültür ve aidiyet hissine sahip toplumsal yapıdan, ayrıştırılmış ve yabancılaşmış topluma

Dönüşüm projelerinde tartışılması gereken en önemli konulardan birisi de kimliktir. Son dönemlerde kentler kimliklerini korumakta zorluklar çekmektedir. Kentsel mekânda meydana gelen yeni yapılanmalar, kentleri eski kimliklerinden koparark yeni bir görünüm meydana getirmektedirler. Kentsel mekânda meydana gelen bu değişim ve dönüşüm, kimliksiz ve aidiyet duygusundan yoksun kentler oluşturmaktadır. Dönüşümün yarattığı yeni ve birbirinin aynı olan kimlikler bugün kentlerin önemli bir kısmında görülmektedir. Bu sebeple küreselleşmenin ortaya çıkarttığı tektipleşme durumuna karşı kimliğin savunulması önemlidir. Mekâna anlam kazandıranın insan ve mekân arasındaki ilişki olduğu unutulmamalıdır. Bir mekânın kimliğinin oluşmasında yalnızca fiziksel değeri değil, sosyal ve kültürel kimliği de önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda kenti insandan ayrı düşünmek, kenti anlamakta yetersiz olacaktır ve sosyal dönüşümlerin mekânsal dönüşümlerden daha zor olması sebebiyle üzerinde durulması gereken bir konudur.

İnsan mekânı şekillendirirken kişisel görülerini ve düşünce sistemini harekete geçirir. Bu davranış özelliği de aidiyet ve kimlik kavramlarıyla ifade edilmektedir. Bir mekânda gerçekleştirilecek değişim ve dönüşüm sürecinin orada yaşayan insanları ne ölçüde etkileyeceğinin en ince ayrıntısına kadar değerlendirilmesi gerekir. Zira mekânsal dönüşüm insan olmadan hiçbir anlam ifade etmez. Dönüşümün mekânsal olduğu kadar sosyal, ekonomik ve politik boyutlarının da bulunması sebebiyle insandan bağımsız düşünülemeyeceği yadsınamayacak bir gerçektir.

Esenler Havaalanı Mahallesi yukarıda da bahsedildiği gibi, özellikle 1950'li yıllarda artan kırdan kente göçlerin sonucunda ortaya çıkmış bir mahalle idi. İstanbul'un gelişmesiyle yaşanan imar afları, hisseli tapuya geçiş, zamanla bu gibi alanlara yapılan altyapı çalışmaları gibi donatı eksikliklerinin de tamamlanması sonucunda apartmanlaşan fakat mahalle dokusunu koruyan bir yerleşim özelliği göstermiştir. Fakat yaşanan dönüşümün sonucunda, mahallenin eski dokusundan eser kalmadığı, ülkemizde yapılan kentsel dönüşüm projelerinin çoğunda olduğu gibi burada da herkesin içine kapandığı site yaşantısının başladığı görülmektedir (Şekil 5.9). Geçmişte sahip olduklarından uzaklaşarak zaman içerisinde toplumsal belleğini yitiren 'yeni kentli', kendisine ve çevresindekilere yabancılaşmaya başlamıştır:

> Bizim önceki mahallemizde, mahalle kültürü vardı. Herkes birbirini tanıyordu, mesela biz toplanır tarhana yapardık, makarna keserdik. Bir de bahçemiz vardı, hep birlikte mangal yapardık yemekler yerdik ama şimdi ne tarhanası? Mahalledeki komşularımın nerede oturduğunu bilmiyorum. Şimdi oturduğum binada 172 daire var, parklar da ortak kullanım alanımız ama artık eskisi gibi değil hiçbir şey. Evim şimdi eskisinden daha sağlam, site dışarıdan çok temiz gözüküyor, daha derli toplu, mesela mahalledeki gibi rahat rahat her şeyi yapmıyor insanlar, site kurallarına uymaya çalışıyorlar. Ama daha tamamen bitmedi hala 17. kattan halı silkeleyenler, balkondan balkona ip atıp çamaşır kurutanlar, küçücük balkonda yün döven, tarhana kurutanlar var. İnsanlarda mahallede yaşama kültürü varsa 18katlı 20 katlı evlere koysanız bile hiçbir şey değişmiyor. (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 20.10.2018).

Ortaya çıkan bu yabancılaşma, üretilen yeni toplum yapısında tahammülsüzlükleri ve anlayışsızlıkları ortaya çıkartmaktadır. Bu durumu Saim Bey 'Mahallemiz bizim ailemizdi' diyerek açıklamaktadır.

> Mesela sokaktan geçerken bir cam açık olurdu, televizyonun sesi sonuna kadar açık olurdu ama ben onu uyarmazdım. Bunu göz ardı edebilirdim. Sabah karşılaştığımda 'oo akşam da maçı seyrediyordun herhalde epey gürültü vardı.' Diyebilirdi. Biz eski mahalledekilerle neredeyse 25-30 senelik komşuyduk. Beraber yemek yemişizdir falan ben onun televizyonun sesini açışını saygısızlık olarak görmem. Ya da sokakta oynarken çocuğu top atıyor camımızı kırıyor (annemin camını çok kırmışlardı) ama biz orda kalkıp senin çocuğun bunu yaptı şunu yaptı demezdik. Mahalle bizim için aileydi çünkü hepimiz birbirimizi tanır ve korurduk (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Şekil 5.10: Atilla Bey eski evinin bahçesinde komşuları ile mangal yaparken (Çalık Ailesi arşivi).

5.4.3 Hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri, sosyal dayanışma ilişkilerinden, dışlanma ve sosyal sermayenin çöktüğü yaşam sistemlerine

Gündelik hayat deneyimlerinin temellerinden biri de sosyal hayattır. Gündelik yaşam içerisinde atılan her adım, sokakta karşılaşma ortamlarının yaratılması gibi sıradan karşılaşmalar bile sosyal hayatın temelini oluşturmaktadır. Mahalle yapısı dönüşmeden önce, Çalık Ailesi'nin karşılaşma ortamları ve sosyalleşme alanları çok fazlaydı. Ancak sitenin dönüşümüyle birlikte değişen sokak yapısı, park ve ortak alan kontrolü sebebiyle karşılaşma ve hareket alanı azalmıştır. Buna bağlı olarak sosyal hayatın da dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Şenay Hanım ve ailesi gündelik hayat deneyimlerinden bahsederken farkında olmadan hayatlarını kentsel dönüşüm öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırdıkları görülmektedir. Şenay Hanım değişen çevrenin etkilediği günlük hareketliliklerin kısıtladığından bahsederken, daha çok dışarıda vakit geçirildiği ve baskının daha az olduğu yönünde söylemler de bulunmaktadır. Kadınların daha çok evde vakit geçirdiği, misafirlik ortamının yoğun olduğu eski mahallenin değişimiyle birlikte sosyal çevre de daralmaya başladığını düşündüğünü dile getirmiştir. Bu dönüşümü, mahallenin yıkımından kısa süre önce yaptığı oğlunun düğünü üzerinden örneklendirmektedir:

> Şimdi annemlere ve oğluma gitmek dışında pek fazla evden çıkmıyorum. Bütün gün evde oturuyorum. Önceden günlerimiz olurdu, sokaktan geçerken komşu seslenirdi kahve içmeye uğrardım. Daha aktif bir sosyal hayatım vardı. Tarhana kurutalım, makarna keselim hepsini birlikte yapıyorduk komşularımla. Birinin terasında birinin bahçesinde buluşurduk hem vakit geçirirdik sosyalleşirdik hem de işlerimizi hallederdik. Şimdi evinde misafir bile ağırlayamıyorsun, yatıya misafir çağırayım desen nerede yatıracaksın? Kendimiz zor sığıyoruz. Allah korusun iyi günde kötü günde insanlar ne yapacağını şaşırıyorlar.
>
> Biz oğlumun düğünü olduğu zaman tüm mahallede yemek dağıtmıştık, evimizin kapısı hep açıktı. Bahçede yemekler pişti hazırlıklar yapıldı. Gelin almaya giderken, döndükten sonra sokakta hep davullar zurnalar oynamıştık hep beraber eğlenebilmiştik. Şimdi böyle bir şeyi yapamayız. Tam tersi bir durum olsa, cenazemiz olsa, yine yapamayız dua okutsak eve nasıl sığar o kadar insan. Böyle olunca da kimse evinde misafir ağırlayamıyor daha az görüşmeye başlıyorsun ister istemez. Sonuçta kültürümüzde misafiri en iyi şekilde ağırlamak var, alışmışız evimizde rahat rahat oturalım, durum böyle olunca ben kendimi çok rahatsız hissediyorum. İnsanlara da ayıp oluyor gibi geliyor (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2018).

Mahallede yaşarken daha sosyal olduklarını söyleyen Atilla Bey ve Saim Bey, şimdi evden çıkmak istemediklerini, çıkınca yapacak bir şey bulamadıklarını dile getirmektedir. Böylelikle daha çok evde vakit geçirdiklerini ve zaman geçtikçe de bu durumu daha çok kabullenmeye başladıklarını paylaşmışlardır.

> Mahalledeyken kalkıyordum, aşağıya indiğimde birilerini görürdüm selamlaşırdım, iki sohbet ederdik. İşe gidiyordum çıkıp eve geliyordum. Mesela hepimiz işten döndükten sonra iniyorduk bahçede oturuyorduk, evin önünde oturur çekirdek yerdik. Ailece aynı apartmandaydık, bizim oturduğumuzu gören komşu olursa gelirdi hep beraber otururduk. Mesela Atilla'nın kızı Yeliz, ben işten döner dönmez bize gelirdi, benim çocuklarım onlara giderdi. Hep iç içeydik, birimizin bir işi mi var bahçede toplanır hep birlikte onu yapardık. Şimdi evden çıkıyorsun asansöre biniyorsun, hiç tanımadığın insanlarla karşılaşıyorsun. Bir gördüğümü bir daha görmediğim çok oluyor. Sadece kat görevlisiyle merhabalaşıyoruz, onun dışında herkes birbirinden çekiniyor, güvenemiyor o yüzden de selamlaşmıyorlar bile (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 19.05.2018).

Atilla Bey ise, eski evinin sahip olduğu özelliklerin ailece ve sosyal yaşantı çerçevesinde daha uygun bir ortam sağladığını söylerken şimdiki durumun onu kısıtladığını dile getirmektedir.

> Bizim bahçemiz vardı o zaman büyüktü de, sebze falan ekmiştik kenarlara köşelere onlarla ilgileniyorduk, hepimizin tatil günü olduğu için Pazar günleri toplanır ailece mangal yakardık bahçede, yaz günleri yemeğimizi hep beraber yerdik yine. Çocuklara salıncak falan da yapmıştık. Biz ne zaman bahçede otursak komşular görür onlar da gelirdi, vakit geçirirdik hep birlikte. Ama şimdi çocuklar zaten yok, bütün gün karımla ikimiz balkonda oturuyoruz baş başa. Yaptığımız başka bir şey yok. Eski mahallemi çok özlüyorum (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 17.09.2018).

Görüşmecilerin her biri hem taşınma süreçleri, hem kiraya çıktıkları konutlar hem de yaşamaya başladıkları site ile ilgili aidiyet duygusunun yoksunluğundan bahsetmektedir. Hepsi aile apartmanında, bir komşuluk biriminde hayatlarını sürdürüyorken yüksek katlı bir sitede kendilerini kapalı bir kutuda hissettiklerini vurgulamaktadır. Artan donatı sayısından bahsederken bile, hep birlikte kullanamadıkları vurgusunu yapan görüşmeciler asıl sorunun bireyselleşmek durumunda bırakılmak ve yalnızlaşmak olduğu üzerinde durmaktadır.

> Bizim şuan hissettiklerimizi ancak bizimle aynı şeyleri yaşayanlar anlar. Hep sitede oturmuş, içine kapanık yaşayan birisinin bunları anlaması çok zor. Her gün farklı birisini görüyorsun bu ne demek bizim için biliyor musun? Ben buraya taşınalı 2 buçuk yıl oldu, tanıdık olarak ya 2 kişi ya 3 kişiyle karşılaştım (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

> Gece bana bir şey olsa kapısını çalabileceğim kimsem yok. Ama eski mahallem öyle değildi ki, bağırsam bir şey olsa herkes duyar koşardı. Kimse kimseyi tanımıyor artık, o zaman kendimizi daha güvende hissediyorduk (Atilla Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

> Yüzyıl Mahallesi'de yaşarken ben kasap ihtiyaçlarımı yine eski mahallemizin oradaki bildiğim yerlerden karşılıyordum. Öyle kolay olmuyor bir yere güvenmek veya alışmak. Eltim Sevilay Bahçelievler'e taşınmıştı, o bile ihtiyaçlarını gelip buradan alıyordu. Diyeceksin orada da kasap var manav var ama alışkanlık işte… Dönüşüme giren evimizden çıktıktan sonra dışarıda daha az vakit geçirmeye başladım. Tanıdığım bildiğim kimse olmadığı için daha az dışarı çıkıyordum, sadece annemlere gidip eve dönüyordum. Bu süre içerisinde hem ev ekonomisine destek vermek için hem de evde olduğum için ev mantısı yapmaya, makarna yapmaya, ev ayakkabısı yapıp satmaya başladım. Vaktimin çoğunu evdeki işlerle geçiriyordum. Ama önceden olsa tüm bunları komşularımla yapardım veya bir günümüz oluyordu ona katılıyorduk daha sosyal bir hayatımız vardı. Sözün özü, ben evimden ayrıldıktan sonra daha fazla evde vakit geçirir oldum (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2019).

Bu kapsamda mekânın dönüşümünün insanları fiziksel olarak birbirlerinden ayırmasına bağlı olarak, bireyselleşmeye de ittiğini söylemek mümkündür. Birbirinden ve kendinden uzaklaşan birey zaman içerisinde yalnızlaşmaya başlayacak ve daha çok kendi içine kapanarak yalnızca konutunun içerisinde hayatını sürdürecektir. Dolayısıyla, Çalık Ailesi'nin sahip olduğu eski yapıları ve şimdiki durumları değerlendirildiğinde sosyal hayatın zaman içerisinde minimuma inerek bireyselleşmenin her geçen gün daha da görünürlük kazandığını söylemek mümkündür. Ancak bu görüşün aksi de mevcuttur. Sevilay Hanım ve arkadaşı ise, dönüşümden sonra gündelik hayatlarının olumlu yönde değiştiğini, rahatça dışarıya çıkabildiklerini dile getirmektedir. Mahallede yaşarken kadınların yerinin erkeklerden farklı olduğunu söyleyen Sevilay Hanım, sitede yaşamanın bazı noktalarda kadınları özgürleştirdiği düşüncesini savunmaktadır.

> Kadınlar erkekler gibi düşünmüyor. Çünkü erkekler bütün gün işte olduğu için akşam gelince ailesini de öyle görüyor sanki bıraktığı gibiymiş gibi algılıyor. Ama biz bütün gün iç içe olduğumuz için öyle olmuyor. Sürekli iç içeydik. Aile apartmanı olduğu için her hareketinde, her adımında illaki haberleri oluyordu. Bu bir kere rahatsız etmese ikinciye rahatsız edebiliyordu. Gelin kaynana olduğu için, nereye gitti ne yaptı illaki merak ediliyor. Burada yaşayan kadınlara sor eminim hepsi aynı şeyi söyleyecektir. Şimdi biz tercihlerimizi kendimiz yapıyoruz. Önceden bir mecburiyet vardı. Erkekler çünkü biraz at gözlüğüyle baktığı için görmüyorlar. Erkek günlük hayatında mahallede çok yer edinmiyorlar aslında. Biz biraz mahalle baskısından kurtulduk diyebilirim (Sevilay Hanım, Kişisel Görüşme, 24.05.2018).

Şekil 5.11: Esenler Havaalanı Mahallesi eski mahalle yaşamı ve komşuluk.

Aynı zamanda Sevilay Hanım aynı mahallede ve şimdi de aynı sitede yaşadığı bir arkadaşının mahalledeyken yaşadığı zorluklardan bahsetmiştir. Aile apartmanında kayınvalidesiyle yaşayan arkadaşının dışarı çıkarken rahatsızlık duyduğundan, nereye gidiyor, ne yapıyor baskısını her zaman hissettiğini dile getirmiştir.

Komşularıyla olan iletişimin yanı sıra ailesiyle olan görüşmelerini de etkilediğini dile getirmektedir. Herkesin ailesiyle aynı apartmanda yaşamadığını, ailece birbirlerine çok bağlı olduklarını söyleyen Atilla Bey, tüm kardeşleriyle farklı bloklarda oturmanın eskisi gibi sık görüşmeyi engellediğini dile getirmektedir. Mahalledeki komşularının bir kısmının taşınması diğerlerinin de farklı binalarda oturmaları iletişim kopukluklarına neden olmuştur. Ayrıştırılmış ve parçalanmış hissettiğini belirten Çalık Ailesi komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin dönüşümünü şu şekilde dile getirmektedir:

> Mahalleden tanıdıklarım mutlaka var bu blokta ama kimin nerde oturduğunu bilmiyorum. En yakın görüştüğüm komşum Güler Abla'ydı yan yana oturur, her şeyimizi birlikte yapardık. Şimdi herkes farklı bir blokta oturuyor, aramadan gidemiyorsun. Bunlar bizim pek alışık olduğumuz şeyler değildi. Her seferinde arayıp sormam gerekiyor. Geçerken bir uğrayayım, kapıdan bir merhaba deyip geçeyim gibi bir durum söz konusu değil. Böyle olunca da randevu gibi oluyor, aklıma gelip uğrayamayınca misafirliğe gitmiş gibi oluyorsun. Aile apartmanında otururken hepimizin kapıları açıktı, akşamları birbirimize uğramadan evlerimize geçtiğimiz çok nadirdir. Aynı yerde otururken daha çok görüşürdük, şimdi gündelik alışkanlıklarımız değişti, zor da geliyor gitmek veya gittiğinde evde bulman da zorlaşıyor (Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2018).

Şekil 5.12: Atilla Bey ailesi ve komşularının gündelik buluşmaları, komşuluk ve akrabalık ilişkileri (Çalık Ailesi arşivi).

Güler Hanım ve Saim Bey de Çalık Ailesi gibi, komşuluk ve birlikteliğin gittikçe kaybolduğunu, gündelik önceliklerin ister istemez değiştiğini belirtmektedir. Tanışık olma durumunun her geçen gün azaldığı site yerleşiminde güven duygusunun eksikliği sebebiyle kimseyle tanışmadığını belirten Saim Bey, eski mahallesinde çocukluk arkadaşlarıyla geçirdiği zamanların özleminden bahsetmektedir.

> Komşuluk samimiyeti her ne kadar gidip gelsen de kalmadı. Birlikte olup bir şeyler yapamamaya başlıyorsun çünkü. "paylaşılanlar azalıyor". Eski mahalleden komşu hala eve davet edip hep birlikte yapalım istiyor ama bu sefer de daralıyorsun. Sonra herkes evinde işlerini yapmaya dalıyor bu sefer de görüşecek vakit azalıyor (Güler Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

> Önceden hepimiz birbirimizi tanıyorduk çocukluktan arkadaşlarımız vardı. 20-25 yıllık tanışıklık vardı. Çocukluk arkadaşlarım taşınmadılar da farklı farklı yerlerde yaşıyorlar. Farklı binalara taşınınca onlar göremiyorsun önceden sokaktan geçerken karşılaşır iki sohbet ederdin o bile bir iletişimdi. Şimdi kapılar kilitleniyor, geri kalan hayatı kapının ardında bırakıyorsun (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Tüm bu davranışların temelinde insanların ait hissetmedikleri ve alışık olmadıkları bir ortamda yaşamak zorunda kalması yatmaktadır. Önceden hiç düşünmeden yapılan davranış kodlarının birden bire değişmesi mümkün değildir. Saim Bey, bazı alışkanlıkların önceden dikkat çekmiyor oluşunu veya daha çok tolere edilebiliyor olmasını şu şekilde açıklamaktadır:

> Bizim mahallede sosyal hayat başkaydı. Herkes birbirine saygı gösterirdi. Mesela sokaktan geçerken bir cam açık olurdu, televizyonun sesi sonuna kadar açık olurdu ama ben onu uyarmazdım. Bunu göz ardı edebilirdim. Sabah karşılaştığımda 'oo akşam da maçı seyrediyordun herhalde epey gürültü vardı.' derdim karşımdaki de anlardı. Biz eski mahalledekilerle neredeyse 25-30 senelik komşuyduk. Çocuğunun doğumunu görmüşüzdür, düğününe gitmişizdir mesela. Beraber yemek yemişizdir falan ben onun televizyonun sesini açışını saygısızlık olarak görmem. Gün geliyor belki ben yapıyorum aynısını veya sokakta oynarken çocuğu top atıyor camımızı kırıyor (annemin camını çok kırmışlardı) ama biz orda kalkıp senin çocuğun bunu yaptı şunu yaptı demiyorduk, mahalle bizim için aileydi çünkü hepimiz birbirimizi tanır ve korurduk. Daha sokağın başından sonuna kadar herkesi tanırdım, benim yaşımdakilerdi sonra oğlumun arkadaşları oldu hepsi. Benim onlara veya çocuklarına kızma lüksüm olamazdı ben onların çocukluğunu gördüm gençliğini gördüm. Hep bizimle beraberlerdi.
>
> Buradaki insanların birçoğu sosyal hayatı bilmiyorlar. Yere tükürenler var, çocukları asansör düğmelerine basıyor. Buna çocuktur bilmez diyemezsin. Çocuğu da ona göre yetiştirmen gerekir. Ben uyarırdım önceden çocuklarımı sakın sokakta oynarken arabalara dokunmayın diye. Neden derdim bunu, çizerler bir şey olur arabanın sahibine yazık. Ama buradakiler hiç öyle değil, bana ne diyerek çocuklarını bile uyarmıyorlar. İnsanlar birbirlerini tanımamaya başladıkça, umursamamaya da başlıyorlar. Aman benimle ilgili kötü düşünmesin ayıp olur mantığından, tanımıyorum ne olursa olsun mantığına eviriliyorlar. O yüzden artık kimse kimseye eskisi kadar hoşgörülü de davranmıyor (Saim Bey, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Sevilay Hanım ise, Şenay Hanım, Güler Hanım ve Atilla Bey'in aksine yeni evlerine taşındıktan sonra eski komşularıyla daha samimi olduğunu belirtmektedir. Yıkım sürecinin, yaşanan ayrı kalma döneminin insanların tanıdık bir yüz aramalarıyla bağdaştırırken, bu durumun insanların birbirine daha çok sarılmasına neden olduğunu hissettiğini belirtmektedir. Mahallenin yıkılma sürecinde Bahçelievler'e taşındığı zaman yaşadığı bir olayı anlatarak bu görüşünü desteklemektedir:

> Biz dönüşümde Bahçelievler'e taşındık ama ben buraları hep özledim. Çünkü burası benim çocukluğumun geçtiği yerler. Büyüdüm evlendim çoluk çocuğum burada doğdu. Öbür tarafa hiç alışamadım. Kasap alışverişini bile buraya gelip yapıp gidiyordum. Evler yıkıldıktan sonra bir gün Başakşehir'e gitmiştim, tesadüfen de önceden yan sokağımızda oturan bir komşumla karşılaştım kadın bana öyle bir sarıldı beni öyle bir özlemiş ki dedim ben nereden geliyorum acaba. Bizim mahallenin insanı farklıymış dedi kadın tekrar tekrar sarıldı. Öyle bir şey de oluştu şimdi, 3 buçuk yıl falan ayrı kaldık. Mahalle yıkılınca herkes bir taraflara dağıldı. İnsanlar birbirini gördüğünde sanki akrabasını görmüş gibi mutlu olmaya başladı. Bir araya gelince de sanki yakın akraba gibi olmuşsun gibi hissetmiştim. Önceden samimi olmadığımız insanlarla bile şimdi daha çok konuşur olduk.

> Tanıdık yüz görmek herkesi mutlu etmeye başladı. Daha bir yakınlaştık diye düşünüyorum. Döndükten sonra arkadaşlarımla daha çok vakit geçirmeye başladım daha da samimi olduk. Her Çarşamba İSMEK kurslarına gitmeye başladık. Yeni gelenlerle tanıştık ama bu komşularımla olduğu gibi samimi değiliz (Sevilay Hanım, Kişisel Görüşme, 12.05.2018).

Eski komşuları ile daha samimi olduğunu hissetmesine rağmen, yeni taşınan kişilerle tanışmamış olmaları veya tanışmayı tercih etmemiş olmaları toplumsal mekânda kutuplaşma ve ayrışmanın sinyallerini vermektedir. Komşum ve yeni gelenler olarak tanımlanması, ayrışma ortamını hissettirmektedir.

5.5 Bölüm Sonucu

Esenler Havaalanı Mahallesi'nde uygulanan kentsel dönüşüm projesine bağlı olarak değişen gündelik hayat pratiklerinin Çalık Ailesi'nin anlatıları üzerine sorgulandığı araştırma göstermektedir ki kente yapılan her müdahale yaşama yapılan bir müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müdahaleler zaman zaman toplum tarafından kabul görmekte ve benimsenmekte zaman zaman ise anlamsızlaştırılmaktadır. Yapılan müdahalelerin kavramsal çerçeveden çıkarımla, toplumsal yapı üzerindeki etki araştırmada 'tektipleşme', 'belleksizleşme ve yabancılaşma', ve 'bireyselleşme ve yalnızlaşma' üçlemesi çerçevesinde, (i) Geleneksel ve homojen toplum yapısından bireyselleşen 'modern homojen' topluma, (ii) Toplumsallık ve kolektif hafıza, ortak kültür ve aidiyet hissine sahip toplumsal yapıdan, ayrıştırılmış ve yabancılaşmış topluma, (iii) Hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri, sosyal dayanışma ilişkilerinden, dışlanma ve sosyal sermayenin çöktüğü yaşam sistemlerine dönüşümü üzerinden tartışılabileceği gibi, Çalık Ailesinin anlattığı hikâyelere de kulak vermek gerekmektedir. Tüm bu baskılar ve mekânın benimsenmemiş olması bir döngü halinde birey yaşamını şekillendirmektedir.

Yapılan her görüşmede eski ve yeni kıyaslamalarının yapılıyor olması, bireylerin kendilerini buraya ait hissetmediklerini göstermektedir. Alışık olunan birlikte yaşamanın kolaylıklarından da bahsederken pek çok komşusunun bu yeni sisteme ayak uyduramadığını dile getirmiştir. Kalabalık ailelerin buradaki evlerde yaşayamadıklarını ve taşındıklarını belirtirken kentin ayrıştırıcı gücü görünür hale gelmektedir. Neoliberal sistemin ürettiği yeni kentlinin kente ayak uyduramaması veya kentte barınmaması durumunda kente dönmemesi karşılığında yardım yapılması, doğrudan veya dolaylı yoldan yerinden edilmenin somut yüzü olarak

karşımıza çıkmaktadır. Tektipleşme baskısının hissedildiğini dile getiren Çalık Ailesi ve yakınları ile yapılan görüşmede 'herkes sitede yaşamayı öğreniyor', 'tarhanadan rahatsız oluyoruz' vurguları alışılan düzenden kopulduğunu ve daha önceden kendi yaptıkları, komşularıyla ortak ürettiklerinden artık rahatsız olduklarını göstermektedir.

Kavramsal çerçevede de tartışılan yeni modern toplumun zaman zaman kendisini görmek veya tanımlamak istediği alanlar yaratmasına karşılık olarak anlatıları gösterme mümkündür. Geçmişinden kopan, yeniden adapte olmaya çalışan birey kendisini yeniden üretmekte ve geçmişine bir anda sırt dönebilmektedir. Belli bir kesime ait olduğunu hissetmek veya yeni ortamda yaşayabileceğini göstermek adına geçmişini geçmişte bırakabilmektedir. Bu durumun temelinde de mekânın değişen rolü ön plana çıkmaktadır. Bireylerin yalnızca kendileri ile ilgili durumlarda değil, diğer site sakinleri ile ilişkileri de bu durumdan etkilenmektedir.

Mahallede bulunan geleneksel birlikteliklerin yerini site yaşamının alması, homojen yaşam içerisindeki heterojen dokunun oluşmasına neden olmuştur. Dışarıdan bakıldığında her ev aynı planla üretilmiş, burada yaşayan herkes aynı kurallara uymak durumunda kalmış, aynı donatı alanlarını kullanmıştır ancak asıl farklılaşan her evin içerisindeki özgün aile yaşamıdır. Tektipleşme baskısının yalnızca fiziksel olarak hissedilmediği, sosyal yaşama da dolaylı veya doğrudan müdahale edilmesi bireyin yalnızca kendi yaşamını değil toplumsal yaşamın da değiştiğini kanıtlar niteliktedir.

Yeni yaşama ayak uyduramayan bireylerin genellikle yaşlılar olduğu, yıllardır sahip oldukları evlerini kaybetmenin onlar için daha zor olduğu dile getirilmiştir. Bu durum, yaşadıkları mekânla olan ilişkilerini göstermektedir. Yaşadığımız yerlere kattığımız anlamın onları daha değerli hale getirmesi belleğimizde yaşattığımız geçmiş anılarımızdan kaynaklanmaktadır. Geçmişte sahip olduklarından uzaklaşarak zaman içerisinde toplumsal belleğini yitiren 'yeni kentli', kendisine ve çevresindekilere yabancılaşmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu yabancılaşma, üretilen yeni toplum yapısında tahammülsüzlükleri ve anlayışsızlıkları ortaya çıkartmaktadır. Modernleşmenin yarattığı toplumsal ilişkiler bireyin yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda modernleşmenin önünü açtığı mahalle birlikteliklerinin kaybolması ve modern bireyin yalnızlaşması durumu çok tartışılan bir konu haline gelmektedir. Mahallenin yalnızca idari bir sınır olmaktan ziyade belli kültürün, belli

bir toplumun yaşadığı bir yeri meydana getiriyor olması, modernleşme ile birlikte bu homojenliği dağıtmaktadır. Geçmişinde özgün toplumsal tabakalara, aynı gelir düzeyine sahip olmalarına rağmen modern kentlerin heterojen yapısına teslim olmak durumunda kalınmaktadır.

Ayata ve Ayata (1996), komşuluk kavramını bir fiziki yakınlık olarak tanımlamakla birlikte bu fiziki yakınlıktan kaynaklanan bir sosyal ilişki türü olarak ifade etmektedir. Mahallelerin sahip olduğu değerlerin mahalleli üzerinde bir baskı yarattığı ve toplumun belirli kesimleri üzerinde negatif etkiye sahip olduğu da tartışılmaktadır. Sevilay Hanım'ın baskı ortamı yaratılmasına dair söylem ise literatürde eksik kalan yeni bir tartışmayı ortaya çıkartmıştır. Aile apartmanında yaşamanın veya herkesin birbirini tanıdığı bir mahallede yaşamanın özellikle kadınlar üzerinde baskı yarattığına dair söylem ortaya atılmıştır. Erman (2016)'ın da mahalleyi, herkes herkesin hem yardımcısı hem de denetleyicisi olduğuna dair görüşüne bağlı olarak bazı kesimler için aile apartmanlarında yaşamanın veya mahallede yaşamanın denetleyici bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de toplumun sahip olduğu mahalle kavramının, farkında olmadan veya farkında olarak yarattığı mahalle baskısının toplumun hayatı üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır.

Kentsel dönüşüm sonucu değişen mekân coğrafyası yeni bir beşeri coğrafyayı da beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan heterojen toplum yapısı, mahallenin sahip olduğu homojen yapının sıkışıklığından bağımsız bir şekilde kadınların hayatına dokunmaktadır. Bu yönüyle modernleşmenin yarattığı yalnız ve bireyselleşmeye yatkın olan toplum yapısının Esenler Havaalanı Mahallesi örneğinde de olduğu gibi, farklı coğrafyalarda farklı cinsiyetlere göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Dönüşümün yarattığı mekânların kadın ve erkek için farklı sonuçlar doğurması ve kadının gündelik hayatını daha aktif bir hale getirdiği halde erkeğin gündelik hayatında meydana gelen durağanlık toplumun alışılagelen durumundan farklı bir sosyal yapıya evirildiğini göstermektedir. Dönüşümün etkisiyle evirilen sosyal hayatta kadın, alıştığı ortamdan uzaklaştığında kendisini daha özgür ve bağımsız hissetmektedir. Ancak erkek bireyler alışık oldukları ortamlardan uzak kaldıklarında kendilerini sıkışmış ve asosyal hissetmektedir. Ancak yabancılaşmanın beraberinde getirdiği bireyselleşmenin de özgürleşme ortamı yarattığına dair söylemler bulunması bu konuya dair yeni bir tartışma ortamı yaratmıştır.

Kentten gitmeyi tercih eden veya gönderilen kent sakinleri ve kentte kalmaya devam edenler yerinden edilmenin farklı yüzleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum aynı zamanda, ortaya çıkan kutuplaşmaya da ışık tutmaktadır. Eski mahallenin 'kendisinden' hissedilmesi, yeni gelenlerin ise bağımsız düşünülmesi mekân içerisinde kutuplaşma ortamlarını doğurmakta, yerinden edilmenin önünü açmaktadır.

Kentsel gündem çerçevesinde gündelik hayat tartışmalarının yanı sıra Çalık Ailesi'nin anlatılarından çıkarımla projenin işlerliğini yorumlamak eleştirel bakış açısını ortaya koymak adına önem taşımaktadır. Çalık ailesinin yaşadığı dönüşüm, bir yandan da aile içerisindeki dönüşümle eşleşmektedir. İnsan-yaşam döngüsü içerisinde çekirdek aileye dönülen bir döneme denk gelmiş olması ve çocukların evden ayrıldığı, emeklilik hayatına geçilen bir dönem olarak da dikkat çeken Çalık Ailesinin yaşamı dönüşümün iki boyutunu da göz önüne sermektedir. Dışarıdan olanın yanı sıra içeriden de bir dönüşüm yaşanmakta, paradigma salt mekanı işaret etmemektedir. Çalık ailesinin bildiği ve alışık olduğu biraradalık kavramı dönüşümle birlikte yerini yeni yaşama bırakmıştır. Ancak site yaşamının alternatifini de yaşamış bir aile, olarak eski yaşamlarıyla yenisini de kıyaslamaktadır. Örneğin Şenay Hanım'ın şimdiki yaşam alanında torununa bakması ve aile apartmanında iken bakması arasında fark bulunmaktadır. Yeni yaşamın yadırganmasının çekirdek aileye indirgenmekle ilgisi büyüktür.

Çekirdek aile ile kalınması, Atilla Bey'in o dönem emekli olması, Çalık Ailesi için farklı bir yalnızlaşma ortamı doğurmuştur. Komşular ile görüşülebilecek ortamın yaratılmamış olması bireyleri kavramsal çerçevede de bahsedildiği üzere bireyselleşmeye yöneltmektedir. Komşuların farklı konumlara taşınması, karşılaşma ortamı olarak 'sokak'ın ortadan kalkması, gözden uzak olanın zaman zaman gündelik rutinler içerisinde bireyin yaşamından uzak olması anlamına da gelmesi nedeniyle komşuluk ilişkilerinde zayıflamaların ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Şekil 5.13). Bu nedenle projenin toplum üzerindeki yansımasında çeşitli aksaklıklara neden olmaktadır. Bireysel ilişkilerin yanısıra gündelik hayatın bir parçası olarak habitatların, rutinlerin ve deneyimlerin değişmesi de projenin benimsenmeme nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalık Ailesi örneğinde de görüldüğü üzere, aile apartmanındaki yaşamdan, her blokta 17 katlı, 172 dairenin olduğu bir yere taşınmak hem sosyal hem de fiziksel farklılaşma ortamları yaratmaktadır.

Şekil 5.13: Mahalle ve site yaşamında dönüşen sosyalleşme mekânı olarak sokak.

İlk projede 33 katlı yüksek konut yerleşimi tasarlanmasına rağmen, onay alınamaması nedeniyle kat sayısı düşürülen konutlarda değişen yaşam alanı gündelik hayatın temelinde habitatlardaki aidiyet duygusunu görmezden gelmektedir. Kat sayısı nedeniyle konuttan gelecek bütçenin azalması durumunda çözümü, daire büyüklüklerini azaltarak daire sayısını arttırmak ve bütçeleme planlamasını bu doğrultuda yapma projesi ortaya çıkmıştır. Daire büyüklüklerinin daha da azaldığını 'dolaylı' yoldan öğrenen mahalleliler bununla ilgili mücadele içerisinde girmişlerdir.

Projenin yaşayanlar tarafından eleştirilmesi 33 kat ve küçük daire ikileminde kalmak olarak yorumlamak doğru değildir. Projenin mahalle halkının hiçbir şekilde haberdar olamadığı bir durumda, toplumsal ve sosyal yapı görmezden gelinerek üretilmesidir. Evlerin aileler için yeterli büyüklükte olması için 33 katlı konut üretmek gerekmemektedir. Türkiye'de dönüşüm yaklaşımlarında gündemde olan proje bütçelemesine dair konu mahalle halkının gündelik yaşamını doğrudan etkileyecek önemli bir konuma sahiptir. Ancak bu durum görmezden gelinmektedir. Taleplerden bir diğeri olan balkon konusu da maliyet nedeniyle karşılanabileceği minimum ölçüde üretilmiştir. Ancak bahçelerinde pek çok işlerini halleden mahallelinin sosyal yapısına uygun olmaması nedeniyle eleştirilmektedir.

Kamu ve özel ortaklığında toplum için üretilen konut olarak ortaya çıkartılmasına rağmen hak aramak durumunda kalmak, zaten söz verilen üzerinden toplum için üretilmiyormuş gibi tepkilerin ortaya çıkması, projenin neden kullanıcıları tarafından sahiplenilmediğini gösterir niteliktedir. Projenin benimsenmemesinde, "haksızlık" olarak değerlendirilmesinde bir diğer neden ise, kura sistemidir. Türkiye'deki dönüşüm projelerinin pek çoğunda bulunan yöntem, haksız sonuçlar doğurmaktadır. Bireylerin yaşamlarını sürdürecekleri yeni konutlarının şansa bırakılması, konutun ev olarak görülmesinin önüne geçmektedir.

Site yaşamında üretilen sosyal donatılar, toplanma salonları, peyzaj alanları, parklar, otoparklar gibi donatılar planlamanın temel kurallarını karşılamaktadır. Dönüşen yaşam alanının sonucunda, Şenay Hanım komşularına gitmek adına siteden uzaklaşmak durumunda kalmakta, Atilla Bey önceden kardeşleri ile aynı yerde yaşıyorken şimdi farklı farklı bloklarda yaşamaktadır. Mahalle içerisindeki iletişimsizlik hem mekânsal örgütlenme biçiminin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak çalışmanın da temelini oluşturan konu olarak, yapılan donatıların kullanılmadığı sürece anlamının olmadığıdır. Mekânı mekân yapanın paylaşılanlar olduğu gibi bir yaşam alanının yaşam alanı olarak nitelendirilebilmesi için de kullanılır ve benimsenir olması gerekmektedir. Aile ile yapılan görüşmelerden çıkarımlar doğrultusunda planların insana dokunmak noktasında eksik kaldığı görülmektedir.

6. SONUÇ

> Oğlum da ben de hala rüyalarımızda eski evimizi görüyoruz. Sanki hala orada yaşıyormuşuz gibi, herkes orada ve biz yine aynı evimizdeymişiz gibi hissediyoruz. Taşındık taşınalı bir kere rüyamda bu evimde görmedim kendimi. Ait hissetmediğim için herhalde…
> -Şenay Hanım, Kişisel Görüşme, 17.09.2018.

Gündelik yaşam ve mekân iki bağımsız kavram değildir, birbiriyle bağlı ve birbiriyle ilişkilidir. İkisi de birbirini çevrelemekle birlikte, mekân gündelik yaşama ışık tutar veya onu gizlemektedir. Zamanın ruhunu yansıtan mekân da en az toplum kadar canlıdır; bireylerden etkilendiği gibi, bireyleri de etkilemektedir. Gündelik hayatın mekânsallık üzerinden yapılandığı, mekânsallığın yeni bir toplum oluşturmaktan ziyade toplumun dönüşümüne sebebiyet verdiğini, toplumun gündelik hayatını ve sosyal çerçevesini değiştirdiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple gündelik hayata dair yapılacak yorumlarda veya saptamalarda içinde bulunduğu mekânsal durumun ve sosyal ekonomik konjonktürün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Esenler Havaalanı Mahallesi Çalık Ailesi anlatısından yola çıkılarak mekânın dönüşümünün gündelik hayat pratiğine etkisine dair sonuçlar şu şekildedir;

(i) Neoliberal kentsel gündem, sermayenin dağılımından doğan eşitsizlik mekâna yansımakta, gündelik hayat yeniden üretilmektedir. Neolibralleşmenin eşitsizliğine karşılık mücadele ortamı olarak ortaya çıkan kentsel mekânın toplumla ve bireyle bağı koparılmaktadır. Gündelik hayatın yeniden üretilmesinde baskı ortamı yaratan ve odağına bireyi almayan dönüşüm, kentleri mekânsal örgütlenmenin toplum bağlamında başarısız sonuçlar doğuracağı şekilde yeniden üretmektedir.

(ii) Türkiye'de dönüşüm odaklı kentleşme ve mekânsallık gündelik hayat pratikleri emrivakilerle yeniden kurgulanmaktadır. Kentsel yeniden üretim pratiklerinin sermaye odaklı çözümleri, bireysel ölçekten uzak, radikal sonuçlar ortaya çıkartmakta ve özgün toplumsal dokunun zarar gördüğü tek tip birey kurgusu ortaya çıkmaktadır.

(iii) Etnografik araştırma sürecinin bir parçası olarak gündelik hayat anlatı araştırmalarına odaklanmak, kentleşme politiği ve pratiğinin bireyin yaşamı çerçevesinde değerlendirilebilmesi adına ortam yaratmaktadır.

(iv) Esenler Havaalanı Mahallesi'ndeki değişen gündelik hayat anlatısı kentsel planlamada dönüştürücü değişim yaratması bağlamında, proje üreticileri tarafından tasarlanan yeni yaşamın, toplumsal sistemde işlemediği ortaya koymaktadır. Bireyin hikayesinden ortaya çıkan bu durum dönüşüm tartışmalarına yeni bir odak olarak bireyi ve bireyin gündelik hayatını katmaktadır.

(v) Toplumsal yaşam kurgusunun "Modern bireyin üretimi" eleştirisi ve bireyi ayrıştırdığına dair söylemleri literatürden farklı olarak, mahalleliler tarafından tercih edilebilir olarak da değerlendirilmektedir. Site yaşamının modernleştirmesine dair eleştirilerin yanında modernleşmenin gerekliliği de ortaya çıkmakta ve Sitede yaşamadan önce yapılan gündelik rutinlerin yeni yaşamda anormal karşılanıyor olması kültürel çatışma ortamlarını doğurmaktadır. Aynı zamanda birliktelik ve bir aradalık kavramlarına dair farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Aile apartmanında yaşamanın veya herkesin birbirini tanıdığı bir mahallede yaşamanın özellikle kadınlar üzerinde baskı yarattığı konusu gündeme gelmektedir. Buna bağlı olarak, dönüşümün, kadınların daha özgür hareket ettikleri yeni yerler sunduğu ve kadınları özgürleştirdiğine dair görüşlerin bulunması, mekân, toplum ve komşuluk kavramlarına dair yeni tartışma ortamı yaratmaktadır.

(vi) Mekânın dönüşüm sürecinde en önemli konuların başında süreç yönetimi gelmektedir. Maliyet, rant ve nicelik odaklı tasarlanan ve üretilen mekan, gündelik ihtiyaçlara yanıt vermemektedir. Bu noktada sorun gerekli donatıların, ihtiyaçların karşılanmamış olması değil, nicelik olarak karşılanmasına rağmen yaşayan bireyler tarafından kabul görmemesidir. Donatıların niteliksel ve niceliksel yeterliliğinden ziyade hizmet ettiği toplumun ihtiyaçlarına ve gündelik hayat arzusuna ne kadar yanıt verdiği önemlidir. Kent içerisinde yaşayan mekânların oluşması ve kabul görmesi için mekân kurgularının ve tasarımların standart olanı değil gündelik yaşamı odağına alarak yapılması gerekmektedir.

Bugün dönüşüm baskısının hissedildiği her toprak parçası yeniden üretimle karşı karşıya kalmaktadır. Mekânları ve toplumları yeniden inşa etmeyi amaçlayan küreselleşme sürecinde, mekân kentsel kalkınmanın itici gücü haline gelmekte ve sermaye mekânları olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin kentlerde varlığını daha çok hissettirmesi ve sermayenin dağılımından doğan eşitsizlik ortamı kentleşmenin temel sonuçları olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentleşmenin ve dönüşümün toplum kurgusunda yol açtığı yeni üretimler, bireyin gündelik hayatını doğrudan etkilemekte, atılan her adım bireyin gündelik rutinlerinde değişime neden olmaktadır. Yaşam alanlarından ziyade, tüketim merkezleri olarak üretilen yeni yaşam alanları kurgusu bireyleri daha önceden alışık olmadıkları yeni bir sistem içerisine sürüklemekte ve mevcut hayat deneyimlerini o sistemde öğütmektedir. Mekânın dönüşümünde bireyin yaşam kurgusu, çevresi ile ilişki örüntüleri, sahip olduğu kültür ve geleneksel yapısı göz ardı edilerek üretilen her yapı, sermayenin bir ürünü olarak üretilmektedir. Yeni kent ve yeni toplum kaygısıyla üretilen mekânlar, birey ve toplum kavramlarının mekânla bağlantısını görmezden gelmekte ve kentin anlamını yitirmesine neden olmaktadır. Toplumun hikâyesini göz ardı etmenin uzun vadede daha karmaşık sorunları ortaya çıkartacağı ve kent mekânında yeni tartışma ortamları oluşturacağı görülmektedir. Hâlbuki kentler özgün mekânsal özelliklerini mevcut sosyal ve kültürel yapılarına borçludur. Mekâna veya içerisinde yaşayan topluma müdahale edilmesi ve özgün dokunun değişmesi, mekânı ve toplumu aynılaştırmaya başlayacak ve eski sosyal ve fiziksel dokunun yerini doldurmayacağı aşikârdır.

Bireylerin geçmişte sahip olduğu birlikteliğin, organik dayanışmanın, yüz yüze ve samimi ilişkilerin yerini zamanla etnik, sosyo-ekonomik, kültürel farklılıklar ve kopuşlar barındıran, birbirinden bağımsız bireylerden oluşan bir toplum yapısı almaktadır. Bireylerin kendilerini ait hissetmedikleri durumlarla başa çıkma çabaları en nihayetinde bireyselleşme, yalnızlaşma, yabancılaşma ve ayrışma ortamlarının oluşmasıyla sonuçlanmaktadır. Ruhu olmayan mekânlarla birlikte birbirine yabancılaşmış, kendi benliğinden uzaklaşmış, aidiyet duygusundan yoksun yeni bireyler de yaratılmaktadır. Başkalaşan ve kimlik kaybı yaşayan toplumlar mekâna ve birbirlerine karşı aidiyet duygularını kaybetmekte yalnızca sistemin bir parçası haline gelmektedir.

Kültürel kimlik ve kolektif bellek, topluluk olma bilinci, geçmişten gelen değerler ve toplumsal etkileşimi niteleyen sosyal sermaye, toplumu birbirine bağlayan en temel özellikleri ortaya koymaktadır. Toplum var olduğu sürece mekânın anlamı vardır. Bir yeri anlamlı kılan, mekânın ruhudur; bireylerin o yerle olan etkileşimidir. Dönüşüm ise bir yeri o yer olmaktan çıkartıp bambaşka bir yer haline getirmekte ve bireylerin o yerle olan ilişkisini kopartmaktadır. Bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerini radikal bir şekilde etkilemekte ve sosyal dayanışma ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine, farklılaşmasına neden olmaktadır. Sosyal dayanışma ilişkilerinin çözülmesi, sosyal sermayenin anlamını yitirmeye başladığı yeni toplumların üretimi, kentsel mekânda ikili yapılanmaları ortaya çıkartmakta ve bu ikilik her geçen gün derinleşmektedir. Çalışma kapsamındaki anlatılardan yola çıkarak İkili yapılaşmaya dair olumlu ve sosyal dayanışma ilişkilerinin bazı noktalarda kadını kısıtladığına dair olumsuz görüşlerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Neoliberal kentsel gündem çerçevesinde mekân, toplum ve gündelik hayat kavramlarına dair tartışmaların sonucunda, dönüşümün beraberinde mekânın ve toplumun özünü kaybettiği ortaya çıkmaktadır. Bireyleri kentsel mekânlardan ve ait olmaya çabaladıkları toplumlardan ayırmaktadır. Ortaya çıkan bu toplumsuzlaşma eğilimi, kentlerin mekanize bir sistem içerisinde işlediğini göz önüne sermektedir. Dönüşen kent, mekân ve toplum kavramlarına dair yapılan tartışmalarda bireyin özünün yok sayıldığı, ‘bireysel’ olarak var olmanın ‘bireyselleşme’ ile eşdeğer olduğuna dair yanlış bir algı ortaya çıkmaktadır. Bireysel olmanın temelinde, bireyin gündelik, sıradan alışkanlıkları ve ilişkileri geldiği unutulmaması gerekmektedir.

Özünde ayrışma ortamının yarattığı bireyselleşme kavramı, kendi ayrışma ortamını yaratarak kent içerisinde bir döngüyü ortaya koymakta, organik dayanışma toplumlarının yerini mekanik ilişkilerle tanımlanan dayanışma toplumunun almasıyla sonuçlanmaktadır. Kentsel mekânlar, farklı kentleşme seviyelerine sahip, farklı toplumsal kültür mozaiğini içerisinde bulunduran alt kültür merkezlerini oluşturmaktadır. Bireylerin kendilerine benzeyenlerle bir arada bulundukları yerler üreterek dönüşüm ardından o alanlara yönelmekte ve orada yaşamaya başlamaktadır. Sürekli dönüşüm baskısı altında kalan kentlerde yabancılaşan bireylerin kendilerini bulma çabaları çoğu zaman sonuçsuz kalmakta, kendisine uygun bir yer bulmak isteyen bireyler ise dönüşen mekânlarından uzaklaşmaktadır.

Bugün dolaylı veya doğrudan yer değiştirmek zorunda bırakılan bireyler, kent mekânında yeni bir yerde, eski yaşamlarına devam edeceklerdir. Odağına bireyi alması gereken dönüşümün, sermaye ve toprak değeri üzerinden ilerliyor olması dönüşümün çözüm olmadığını göstermektedir. Bir müddet sonra, dönüşen mekâna yabancılaşan birey, mahalle ve ev olgularını yalnızca finansal değeriyle yorumlamaya başlamakta; mekân sadece finansal değerleriyle ölçülmeye başlamaktadır. Konut ev anlamı taşımaktan çok, kolay vazgeçilebilir bir meta olarak algılanmaktadır. Statü olarak da değerlendirilmeye başlanan mekânlar sosyal ve fiziksel çözülmenin temeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun Türkiye kentsel gündemindeki yansıması da özgün olanın yıkılıp yeniden yapıldığı süreç olarak sonuçlanmakta ve beraberinde yeni dönüşüm mekânlarını oluşturmaktadır. Türkiye kentsel planlama ve üretim sürecinde var olanı iyileştirmekten ziyade yıkıp yeniden yapmayı tercih etmekte ve modern kentin radikal dönüşümü kentsel mekâna bu şekilde yansımakta, yansıtılmaktadır.

Dönüşüm odaklı kentleşme ve mekânsallık, yık-yeniden yap ideolojisi gündelik hayatta da yansımalarını ortaya koymaktadır. Radikal dönüşümlerin yaşanmasından mütevellit gündelik yaşam da radikal bir baskı altına girmektedir. Yaşamın tamamen yeniden dönüşmesinin bir nesil sürdüğü göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'deki dönüşüm her geçen gün keskin kararlarla bireye etki etmektedir. Birey, bulunduğu mekâna kendisini ya adapte olmak zorunda hissetmekte ya da adapte olamadığını düşünerek kendisini ait hissedebileceği bir yer arayışına girmektedir. Bu kapsamda bireyi odağa koyması yönüyle sözlü tarih ve gündelik hayat anlatıları, bilinmeyeni ve özü ortaya çıkarmak adına çok kıymetlidir. Öznel olana odaklanarak içeriden bir göz gibi algılamanın konuya bakış açısını değiştireceği düşünülmektedir. Dönüşen mekânsal sistemde bireyin yaşamına, sahip olduklarına, sistem içerisinde varlığını devam ettirebilmek adına geride bıraktıklarına odaklanmak ancak gündelik hayat anlatılarını özümsemekle mümkündür. Bireyin gündelik hayatının değişmesini, mekanize sistem içerisinde değişen rutin olarak algılamak mümkün değildir. Geride bırakılan şey yalnızca toprak değil, bir kültürel evren, bir aidiyet hissi ve konfor alanıdır. Bireyin yaşamına odaklanmanın, dışarıdan bakan bir bakış açısından ziyade yaşanan olayları algılamak, kavramak ve çözüm üretmek noktasında daha objektif bir perspektif sunacağı bilinmektedir.

Yapılan araştırmada aile ile yapılan görüşmelerden, ailenin hikâyesinden elde edilenler de bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Görüşmelerden edinilen bilgiler ışığında, mevcut durumda tartışılan modernleşmenin yarattığı yalnız ve bireyselleşmeye yatkın olan toplum yapısının farklı coğrafyalarda farklı cinsiyetlere göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Bireyselleşmenin bazı kadınları özgürleştirdiğini görmek araştırmanın içerisinde farklı bir tartışma konusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda toplum çalışmalarının temelinde yer alan bireyselleşme eğiliminin kentsel mekânlarda negatif yansımalarını algılamak ve bireylerin gündelik hayatlarının toplum çalışmaları açısından önemini kavramak gerektiği vurgulanmaktadır. Kentin merkezine toplumu alarak tasarladığı her mekân, yaşayan mekân olarak ortaya çıkmaktadır.

Bireylerin gündelik hayatlarını dönüşen kente adapte etme çabaları veya yeniden üretme çabalarından ziyade toplumun sıradan alışkanlıklarına uygun mekânların üretilmesi gerekmektedir. Neoliberal kentleşme sonrası dönemde planlamanın politikanın bir aracı olarak kullanılması, planlama yaklaşımlarının kentsel mekânı sermaye mekânı olarak algılanmasından ileri taşıyamamaktadır. Toplumun güçlü kesimi tarafından, güçsüz kesim için uygun görülen mekânların inşa edilmesi, düzenlemeleri ve uygun gördüğü şekilde hayat biçimlerini yaratılması mekânsal adaletsizliğin toplumsal yansımalarını ortaya çıkartarak gündelik hayata doğrudan müdahale ortamı yaratmaktadır.

Dönüşümün mekânsal kurgusunda ortaya çıkan sorunlar başarısızlıklara yol açmaktadır. Bu noktada sorun gerekli donatıların, ihtiyaçların karşılanmamış olması değil, nicelik olarak karşılanmasına rağmen yaşayan bireyler tarafından kabul görmemesidir. Aynı zamanda, projelerin bireylerin yaşamlarını etkileyecek konularda radikal kararlar alması, mekân-insan etkileşimini derinden etkileyen sorunları ortaya çıkartmaktadır. Modern bireyin oluşturulması amacını taşıdığına dair çalışmalar ekseninde bireyin gündelik yaşamındaki dönüşüme odaklanıldığında, modern birey yaratma sürecinin dönüşümü ilk yaşayan aileden başlamadığı görülmektedir. Alışık olunan yaşam, davranışlar ve pratikler bir anda radikal olarak dönüşememektedir. Bu noktada dönüşümün yavaş ve sancısız gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Kavramsal çerçevenin sunduğu bilginin, toplumsal sistem üzerindeki işlerliği tartışılır durumdadır. Kentsel dönüşümün toplumda ayrışma, soylulaşma, yerinden edilme gibi ekonomik ve sosyal pek çok soruna neden olduğu bilinmektedir. Ancak, Esenler Havaalanı Mahallesi anlatısı göstermektedir ki, bireyselleşme, yalnızlaşma, ayrışma gibi durumlardan ziyade bireysel yaşama aidiyetin eksikliği, üretilen mekânın benimsenmemesi ve yaşama uygun olmaması durumu ortaya çıkmaktadır. Yaşam alanlarının kura sonucu belirlenmesi, mahalleliler için kendi yaşayacakları konutlara dair seçim hakkının bulunmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durumu sosyal ve kültürel dokuya uygun dahi olmayan yaşamın, emrivaki dayatılması olarak yorumlamak mümkündür.

Dönüşüm sürecinde, proje üreticileri tarafından, standart konut mimarileri ve peyzaj projelerinin yanında ortak yaşamanın vazgeçilmezi olan sosyal donatıları ile yeşil alanlar gibi karşılaşma ve paylaşma alanlarının mekânda yer almasının yaşayacak olan bireyler için yeterli olacağı düşünülmektedir. Ancak, önemli olan donatıların niteliksel ve niceliksel yeterliliği değil, hizmet ettiği toplumun ihtiyaçlarına ve gündelik hayat arzusuna ne kadar yanıt verdiğidir. Eski mahallede var olan sokakla ve komşuyla güçlü bağ yerine dönüşüm projelerinde ortak yaşam ve karşılaşma alanlarının iyi kurgulanmaması yanında, toplu konutların sahip olduğu mekânsal örgütlenme modeli ile birlikte su üstüne çıkan mekanik mekânsallaşma ve 'yabancılarla' yaşama olgusu, sadece kullanım sorununu artırmakla kalmayıp güven ortamını da etkilemektedir. Üretilen ve üretilecek olan mekânların gündelik hayata odaklanmasının mekânların niteliksel ve işlevsel değerlerini etkileyeceği ve kentlerin yaşayan, ruhu olan mekânlar haline geleceği öngörülmektedir. Bu nedenle, kentleri toplumun gündelik hayatına göre tasarlamak gerekmektedir.

Bir projede mekânsal örgütlenmenin yanında, önemli olanlardan biri de sürecin yönetimidir. Katılımcılık, yalnızca dönüşüm alanında yaşayan bireyler tarafından taleplerin alınması veya toplantı yapılmasından çok uzak bir kavram olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Talep alınması ancak alınan taleplerin değerlendirilmemesi projenin yaşam hayatına etkisinin olacağını gözler önüne sermektedir. Katılım ve süreç yönetimi noktasındaki özensizlik Esenler Havaalanı Mahallesi'ndeki dönüşümün en çok eleştirildiği noktası haline gelmiştir.

Bireylerin yaşam alanları üzerinde söz haklarının olması, insan ilişkilerinin kurulma potansiyelleri, sosyal yaşam dikkate alınarak üretilmesi mekânın örgütlenme biçimine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, mekânsal dönüşümün salt fiziksel değerlendirmelerden ziyade mekân-birey kurgusunun da irdelenerek ortaya çıkması gerekmektedir. *Mekânın örgütlenmesi, bireyin gündelik yaşamına uygun olarak yapılsaydı nasıl olurdu?* sorusunun bellekte yer edinmesi gerekliliği elzem konulardan biridir.

KAYNAKLAR

Adorno T., Horkheimer M. (1972). *Dialectic of Enlightenment*. New York: Herder and Herder.

Aksoy, A. (2014). İstanbul'un neoliberalizmle imtihanı. C. Özbay, A. Bartu Candan (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (s.27-47). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Ataöv, A., Osmay, S. (2007). Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım. *METU Journal of The Faculty of Architecture*, 24(2), 57-82.

Atkinson, R. (2003). Domestication by cappuccino or a revenge on urban space? Control and empowerment in the management of public spaces. *Urban studies*, *40*(9), 1829-1843.

Atkinson, R., Bridge, G. (2005). *Gentrification in an Global Context: The New Urban Colonialism.* London: Routledge.

Ayata, S., Ayata, A.G. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Ankara: ODTÜ Basım İşliği.

Bartu, A. (2000). Eski mahallelerin sahibi kim?: Küresel bir çağda tarihi yeniden yazmak. Ç. Keyder (Der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* içinde (s. 43-59). İstanbul: Metis.

Berg, B., Lune H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (H. Aydın, Çev.). Konya: Eğitim.

Berger, P.L., Luckmann, T. (1967). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge.* London: Penguin.

Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Ü. Altuğ, B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bernard, H.R. (2017). *Research Methods in Anthropology: Qualitative And Quantitative Approaches*. Oxford: AltaMira Press.

Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde Cumhuriyetin imarı. Y. Sey (Der.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (s. 255-272). İstanbul: İş Bankası.

Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Kesit.

Brenner, N., Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism". *Antipode*. 34(3), 349-379.

Brenner, N. (1999). Globalisation as reterritoralisation: The rescling of urban governance in European Union. *Urban Studies*, 36(3), 431-451.

Bruner, J. (1987). Life as narrative. *Social Research*, *54* (1), 11–32.

Bulmer, M. (1984). *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. Chicago: The University of Chicago Press.

Castells, M. (1994). European cities, the information society ant the global economy. *New Left Review*, 204, 18-32.

Clifford, J. and Marcus, G. E. (1986). *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography.* Berkeley: University of California Press.

Connelly, F.M., Clandinin, D.J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher, 19* (5), 2-14.

Connerton, P. (2011). *Modernite Nasıl Unutturur?* (K. Kelebekoğlu, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Chase, S. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (Der.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* içinde (s. 651-680). Newbury: Sage.

Crawford, M. (2005). Everyday urbanism. R. Mehrotra (Der.), *Michigan Debates on Urbanism* içinde (s. 16-34). Ann Arbor: The University of Michigan.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. London: Sage.

Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi.* İstanbul: Ayrıntı.

Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu.* (A. Ekmekçi, O. Taşkent, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. (L.A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.

Deegan, M.J. (2001). The Chicago School of ethnography. P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont (Der.), *Handbook of Ethnography* içinde (s. 11–25). London: Sage.

Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (1994). *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.

Duff, P.A., Bell, J.S. (2002). Narrative research in TESOL: Narrative inquiry: More than just telling stories. *TESOL Quarterly, 36* (2), 207-213.

Durkheim, E. (1976). *The Elementary Forms of the Religious Life*. London: Routledge.

Emerson, R.M., Fretz, R.I., Shaw, L.L., Koca, A.E. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı* (A.Erkan Koca, Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.

Eraydın, A. (2012). Girişimci devlet, otoriterleşen populizm: Neoliberalizmin yeni evresinde devletin yeni davranış kalıpları. *3. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu, Kent Bölgeler, Metropoliten Alanlar ve Büyükşehirler: Değişen Dinamikler ve Sorunlar Bildiri Kitabı* içinde (s.13-34). Ankara: Matsa, 6-7 Aralık.

Eraydın, A., Taşan Kök, T. (Der.). (2013). *Introduction, Resilience Thinking in Urban Planning*. New York: Springer.

Erbatur, Ç. (2011). İslamcı neoliberalizmde inşaat fetişi ve mülkiyet üzerine simgesel hale. *Birikim, 270*, 40-51.

Erden, D. (2006). Kentsel yenileşme projelerinin gentrification hedefleri ve etkileri. T. İslam ve D. Behar (Der.), *İstanbul'da Soylulaştırma Eski Kentin Yeni Sakinleri* içinde (s.75-83). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erder, S. (1999). Göç, yerleşme ve "çok" kültürel tanışma. *Birikim Dergisi*, *123*, 68-75.

Erder, S. (2014).Yeni İstanbul çalışmaları ve İstanbul'da yapılan yeni çalışmalar. A. Bartu Candan, C. Özbay (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde (s. 377-385). İstanbul: Metis Yayınları.

Erder, S. (2000). Nerelisin hemşerim?. Ç. Keyder (Der.), *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* içinde (s. 192-205). İstanbul: Metis.

Erman, T., Eken, A. (2004). The "Other of the Other" and "unregulated territories" in the urban periphery: Gecekondu violence in the 2000s with a focus on the Esenler case, Istanbul. *Cities*, 21 (1), 57-68.

Erman, T. (2016). *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ-Gecekondu Dönüşüm Sitesi*. İstanbul: İletişim.

Featherstone, M., Lash, S., Robertson, R. (1995). *Global Modernities*. London: Sage.

Fetterman, D. M. (2010). *Ethnography: Step by Step*. Newbury: Sage.

Fischer, C. S. (1975). Toward a subcultural theory of urbanism. *American Journal of Sociology*, 80(6), 1319-1341.

Foucault, M., Davidson, A.I., Burchell, G. (2008). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978-1979*. New York: Springer.

Freidmann, J. (1995). Where we stand: A decide of world city research. P. L. Knox, P. J. Taylor (Der.), *World Cities in the World System* içinde (s.171-197). Cambridge: Cambridge University Press.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press.

Giddens, A. (1999). *The Third Way*. London: Polity Press.

Giddens, A. (2003). *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. New York: Taylor & Francis.

Giddens, A. (2013). *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies*. New Jersey: Wiley.

Gieryn, F.T. (2006). City as truth-spot: laboratories and field-sites in urban studies. *Social Studies Science*, 36 (1). 1-12.

Glass, R.L. (1964). *London: Aspects of Change*. London: MacGibbon & Kee.

Gregory, D., Walford, R. (2016). *Horizons in Human Geography*. London: Macmillan.

Hall, T., Hubbard, P. (1996). The entrepreneurial city: new urban politics, new urban geographies?. *Progress in Human Geography.* 20(2), 153-174.

Hammersley, M., Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in Practice*. London: Tavistock.

Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity.* Oxford: Blackwell.

Harvey, D. (1995). Globalisation in question. *Rethinking Marxism*, 8(4), 1-17.

Harvey, D. (2006). *Sosyal Adalet ve Şehir.* (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis.

Harvey, D. (2008). The right to the city. *The City Reader*, 6(1), 23-40.

Hubbard, P., Kitchin, R., Valentine, G. (2008). *Key Texts in Human Geography*. London: Sage.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities.* New York: Vintage Books.

Jameson, F. (2008). *Modernizmin İdeolojisi.* (K. Atakay, T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Jorgensen, D.L. (1989). *Participant Observation: A Methodology for Human Studies*. Newbury: Sage.

Jovchelovitch, S., Bauer, M.W. (2000). Narrative interviewing. M.W. Bauer, G. Gaskell (Der.), *Qualitative Researching With Text, Image and Sound* içinde (s. 57–74). London: Sage.

Keleş, R. (2004). Kentsel dönüşümün tüzel altyapısı. *Kentsel Dönüşüm ve Katılım, Mimarist Dergisi*, *4*(12), 73-75.

Keith, M., Pile, S. (2004). *Place and the Politics of Identity*. London: Routledge.

Keyder, Ç. (Der.). (2000). *İstanbul, Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder, Ç. (1993) *Ulusal Kalkınmacılığın İflası.* İstanbul: Metis Yayınları.

Kıray, M. (1982). Toplumsal değişme ve kentleşme. T. Erder (Der.), *Kentsel Bütünleşme* içinde (s. 57-66). Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı.

Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekânları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama Dergisi*, 4, 14-18.

Kolluoğlu, B. (2014). Şehre gören gözlerle bakmak. A. Bartu Candan & C. Özbay (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde (s.19-26). İstanbul: Metis Yayınları.

Lash, S., Urry, J. (1987). *The End of Organized Capitalism.* Madison: University of Wisconsin Press.

Lees, L. (2008). Gentrification and social mixing: towards an inclusive urban renaissance?. *Urban Studies*, 45(12), 2449-2470.

Lederman, L. C. (1990). Assessing educational effectiveness: The focus group interview as a technique for data collection. *Communication education*, 39(2), 117-127.

Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat.* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Lefebvre, H. (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II.* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lovering, J., & Türkmen, H. (2011). Bulldozer neoliberalism in Istanbul: The state-led construction of property markets, and the displacement of the urban poor. *International Planning Studies*, 16(1), 73-96.

Marx, K., Engels, F. (1975). The communist manifesto. *Collected Works*, 31(6), 364-367.

Mayring, P. ((2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş.* (A. Gümüş ve M.S. Durgun, Çev.). Ankara: BilgeSu.

Miles, M. B., Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods.* Newbury: Sage.

Molotch, H. (1976). The city as a growth machine: Toward a political economy of place. *American journal of sociology*, 82(2), 309-332.

Öktem, B. (2006). Neoliberal küreselleşmenin kentlerde inşası: Akp'nin küresel kent söylemi ve İstanbul'un kentsel dönüşüm projeleri. *Planlama*, 36, 53-64.

Park, R.E., Burgess, E.W., McKenzie, R.D. (1925). *The City*. Berkeley: University of California Press.

Pinnegar, S., Daynes, J.G. (2007). Locating narrative inquiry historically: Thematics in the turn to narrative. D.J. Clandinin (Der.), *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology* içinde (s.3-34). Newbury: Sage.

Richardson, L. (1990). *Writing Strategies: Reaching Diverse Audiences*. Newbury: Sage.

Sassen, S. (1994). *Cities in a World Economy.* Newbury: Fine Forge Press.

Sassen, S. (2000). Territory and territoriality in the global economy, *International Sociology*, 15 (2), 372-393.

Scott, J.W. (1992). Experience in feminists theorize the political. J. Butler, J.W. Scott (Der.), *Feminists Theorize the Political* içinde (s.22-40). London: Routledge.

Secor, A. (2010). Social surveys, interviews, and focus groups. B. Gomez, J. Jones III (Der.), *Research methods in Geography* içinde (s.194-205). Oxford: Blackwell.

Slattery, M. (2003). *Key Ideas in Society*. Cheltenham: Nelson Thornes.

Simmel, G. (1996). Metropol ve Zihinsel Hayat. (B. Ö. Düzgören, Çev.). *Cogito*, 8, (s. 81-89). İstanbul: İletişim.

Smith, A. (1937). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.* New York: Random House.

Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and The Revanchist City*. London: Routledge.

Smith, N. (2002) New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy. *Antipode*, 34 (3), 427–50.

Smith, N., & Williams, P. (Der.). (2013). *Gentrification of The City*. New York: Routledge.

Stacey, M. (1970). *Methods of Social Research*. Oxford: Pergamon.

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (O. Akınhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Şen, B. (2005). *Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi, İstanbul'da Kentsel Ayrışma Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Şengül, H.T. (2009). Türkiye'de kentleşmenin izlediği yol üzerine: bir dönemleme girişimi. O. Bensoy (Der.), *Kentsel Çelişki ve Siyaset* içinde (s. 97-153). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Şenyapılı, T. (1996). Ankara Kentinde Gecekondu Oluşum Süreci. T. Şenyapılı, A. Türel (Der.), *Ankara'da Gecekondu Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sunumu* içinde (s. 1-55). Ankara: Batıbirlik.

Şenyapılı, T. (1998). Cumhuriyet'in 75. yılı Gecekondunun 50. Yılı. Y. Sey (Der.), *75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (s. 301-316). İstanbul: Tarih Vakfı.

Tekeli, İ. (2000). Gündelik hayat üzerine düşünceler. F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtuluş, M. Türkay (Der.), *Mübeccel Kıray İçin Yazılar içinde* (s.339-355) . İstanbul: Metis Yayıncılık.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*. İstanbul: İmge Kitabevi.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tönnies, F. (1988). *Community and Society*. (Charles P.Loomis, Çev.). Oxford: Transaction Books.

Türkün, A. (Der.). (2014). *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ünsal, Ö. (2014). Neoliberal kent politikaları ve direnişin siyaseti: İstanbul'da yeni kentsel muhalefet. C. Özbay, A. Bartu Candan (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (s.109-127). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Wacquant, L. (2012). Three steps to a historical anthropology of actually existing neoliberalism. *Social Anthropology*, *20*(1), 66-79.

van Maanen, J. (1988). *Tales of The Field: On Writing Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

Warner, M. (2001). Building social capital: The role of local government. *The Journal of Socio-Economics*, 30 (2), 187–192.

Wax, M.L. (1980). Paradoxes of consent to the practice of fieldwork. *Social Problems*. 27 (3), 272-278.

Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology.* Berkeley: University of California Press.

Wirth, L. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme.* (B. Duru, A. Alkan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Wolcott, H.F. (1994). *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis, and Interpretation.* Newbury, CA: Sage.

Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K., & Dündar, U. (2014). İstanbul dönüşüm coğrafyası. C. Özbay, A. Bartu Candan (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde (s.47-71). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yalçıntan, M.C., Çavuşoğlu, E (2010), Küresel İstanbul tahayyülünün eleştirisi, *Mimarlık*, 356, 34-37.

Yalçıntan, M.C., Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel dönüşümü ve kentsel muhalefeti kent hakkı üzerinden düşünmek. S. Zeybekoğlu Sadri, M. Ökmen, K. Akkoyunlu Ertan (Der.), *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* içinde (s.87-104). Istanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Zukin, S. (1987). Gentrification: culture and capital in the urban core. *Annual Review of Sociology*, 13(1), 129-147.

Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford: Blackwell.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Özge Tekçe

Doğum Tarihi ve Yeri **:** 28/09/1994

E-posta **:** ozgetekce@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans:** 2016, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

MESLEKİ DENEYİM:

- Şubat 2020 - , ARI Şehircilik, Bayrampaşa Eski Cezaevi Kentsel Dönüşüm Projesi, Şehir Plancısı.
- Mayıs 2019 - Ocak 2020, Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi, 17. Yüzyıl Osmanlı Kuşatma Savaşları, Harita Analizi ve Görselleştirilmesi, TÜBİTAK, Proje Asistanı.
- Ağustos 2018 - Ocak 2019, Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi, Ümraniye Tarihi II, Araştırma Projesi, Proje Asistanı.
- Haziran- Ocak 2016, Promer Planlama- Şehir Planlama ve Kentsel Tasarım, Şehir Plancısı.
- Kasım 2015- Ocak 2017, Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi, İstanbul Fatih, Eyüp, Üsküdar ve Beyoğlu İlçeleri Tarihi Merkezleri Koruma Stratejilerinin Belirlenmesi ve Dünya Miras Alanlarında (Süleymaniye, Zeyrek, Sultanahmet, Kara Surları) Sosyo-Ekonomik Araştırmalar, Değerlendirmeler ve Çözüm Önerileri" projesi, Proje Asistanı.

YAYINLAR VE SUNUMLAR:

- **Tekçe, Ö., Günay, Z.** (2018) An insight into the everyday life narratives within transforming cities: Esenler Havaalanı Neighbourhood. Özetler kitabı, Association of European Schools of Planning (AESOP) Annual Congress:

Making Spaces of Hope, s.307, the Chalmers University of Technology in cooperation with the University of Gothenburg, the Royal Institute of Technology and Blekinge Institute of Technology, Gothenburg, 10-14 Temmuz 2018.